

บทที่ 3

ความเป็นมาของเมืองเพชรบุรี

เพชรบุรี เป็นชื่อที่มีความหมายว่า เป็นภูมิภาคที่อุดมสมบูรณ์ มีค่าสูง ประดุจเพชรหรือหมายถึงจิตใจของชาวเพชรบุรีที่แกร่งกล้าประหนึ่งความแข็งของเพชร คำว่า "เพชรบุรี" สันนิษฐานว่ามีมาดังนี้

1. มาจากภาษาสันสกฤตว่า "วัชรบุรี" ซึ่งเป็นชื่อเมืองๆหนึ่งในประเทศอินเดียแล้วมาตั้งเป็น "เพชรบุรี" ในครั้งที่ขอมยังเรืองอำนาจอยู่ในแถบนี้
2. เรียกตามชื่อแม่น้ำเพชร ซึ่งไหลผ่านภูเขา "เพชรรอบ" และแม่น้ำนี้ไหลผ่านเขาจ้าวเขาเพชรเขาพลอย หรือที่เรียกว่า เขาหัวแก้วหัวแหวน น้ำในแม่น้ำนี้ใสสะอาดแวววาวดุจสีเพชร ราษฎรจึงเรียกลำน้ำนี้ว่า "แม่น้ำเพชร" ชื่อนี้มีมาก่อนขอมสร้างเมือง เมื่อสร้างเมืองแล้วก็นำมาเรียกชื่อเมืองด้วย
3. บางแห่งกล่าวว่า ที่เขาแด่นมีโคตรเพชรเม็ดเจื่อง ถึงวันดีคืนดี ก็จะมีแสงรัศมีฉายแววออกจากหน้าผาขจิตชิงว่ กล่าวกันว่า แสงรัศมีทว่าให้แสงตรงหน้าผาเป็นสีไหมหมองเป็นสีแด่น ชาวบ้านจึงนำมาเป็นนิมิตตั้งชื่อเมืองว่า "เมืองเพชร"

ส่วนที่เรียกว่าเมือง "พริบพรี" เพราะชาวเมืองเพชรบุรีโบราณมีสำเนียงแปร่งมาก มักจะพูดลงเสียงหนักคำต้น ตัดกลางออกไปเพื่อให้สั้นเข้าจึงเรียก "เพชรบุรี" เป็น "พริบพรี" เช่นเดียวกับจังหวัดราชบุรีเป็น "รัตพรี" ไป

ในการศึกษาความเป็นมาของชุมชนเมืองเพชรบุรี อาจมองลำดับความเป็นมาของเมืองเพชรบุรีเป็นแต่ละสมัยต่อเนื่องกัน uly เริ่มจาก

แผนภูมิที่ 3.1 การแบ่งยุคสมัย ลำดับความเป็นมาของเมืองเพชรบุรี

สมัยก่อนประวัติศาสตร์	สมัยประวัติศาสตร์										
	ทวารวดี	จุฬอง	สุโขทัย	อยุธยา		กรุงธนบุรี	รัตนโกสินทร์				
	พุทธศตวรรษที่ 8-12 พุทธศักราช 1200 - 1400	11	14	18	21	23	(รัชกาลที่ 1 - รัชกาลที่ 3)	(รัชกาลที่ 4 - รัชกาลที่ 8)	รัชกาลปัจจุบัน		
		1196	1300	1837	2112 เสียดกรุงครั้งที่ 1	2119 เสียดกรุงครั้งที่ 2	2310 เสียดกรุงครั้งที่ 2	2325	2402	2452	2489
ยุคหินกลาง, โฉมใหม่	ยุคที่ 1 ยุคก่อตั้งชุมชน	ยุคที่ 2 ยุคก่อตั้งเมือง	ยุคที่ 3 ยุคทองของเพชรบุรี	ยุคที่ 4 ยุคฟื้นฟูเมือง	ยุคที่ 5 ยุคปรับปรุงเมืองให้ทัดเทียมกับอารยประเทศ	ปัจจุบัน					
- พบเครื่องมือสมัยหินกลางที่ อ.เขาชัย	- ชุมชนอยู่ระหว่างเขารังกับเขามันโตอิฐ	- ศูนย์กลางเมืองอยู่ทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำ	- ศูนย์กลางเมืองย้ายไปฝั่งตะวันตกของแม่น้ำ (หน้าวัดมหาธาตุ)	- เมือง เริ่มขยายตัวไปตามแนวแม่น้ำและฝั่งตรงข้าม	- ศูนย์กลางเมืองย้ายมาทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำ	- เมืองขยายตัวไปทุกทิศทาง					
- พบเครื่องมือหินขัดที่ อ.เมือง	- เป็นจุดพักการเดินทาง (ถนนท่าเรือ)	- เริ่มมีการค้าขายกับต่างประเทศ	- เป็นเมืองท่าค้าขายกับต่างประเทศมาก	- มีความรุ่งเรืองมั่งคั่งสูงสุดสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช	- มีการฟื้นฟูศิลปวิทยาช่างสมัยรัชกาลที่ 2	- สร้างเรือนเพชรบุรีและถนนเพชรเกษม					

ที่มา : จากภาควิชาประวัติศาสตร์

1. ยุคก่อตั้งชุมชน เป็นช่วงของการเริ่มก่อตั้งชุมชนเมืองในสมัยก่อนประวัติศาสตร์
2. ยุคก่อตั้งเมืองในสมัยทวาราวดี - สุโขทัย เป็นเมืองท่าค้าขายระหว่างอินเดียและจีน
3. ยุคทองในสมัยอยุธยา เป็นเมืองท่าหลักสินค้าจากต่างประเทศก่อนส่งไปกรุงศรีอยุธยา และเป็นเมืองหน้าด่านสู่ภาคใต้
4. ยุคฟื้นฟูเมืองในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (รัชกาลที่ 1-รัชกาลที่ 3) เป็นช่วงของการฟื้นฟูเมืองหลังจากเสียกรุงศรีอยุธยา
5. ยุคปรับปรุงเมืองให้ทัดเทียมกับอารยประเทศ ในสมัยรัตนโกสินทร์ (รัชกาลที่ 4-รัชกาลที่ 8) เป็นช่วงการเปลี่ยนแปลงประเทศให้ทัดเทียมอารยประเทศแถบตะวันตก
6. ยุคปัจจุบัน ในสมัยรัตนโกสินทร์ (รัชกาลที่ 9) ซึ่งจะแสดงไว้ในบทที่ 4

3.1 ยุคก่อตั้งชุมชน

3.1.1 ระเบียบภูมิภาค

การตั้งถิ่นฐานของชุมชนเมืองเพชรบุรีในระยะแรก

1. ชุมชนในสมัยก่อนประวัติศาสตร์ จากการสำรวจของนักโบราณคดี ทำให้ทราบว่า มีร่องรอยของมนุษย์สมัยก่อนประวัติศาสตร์ ในบริเวณจังหวัดเพชรบุรี ในยุคหินกลางและยุคหินใหม่

ยุคหินกลาง ได้พบเครื่องมือหินกระแทะของมนุษย์สมัยหินกลาง 1 ชิ้น ในถ้ำอำเภอเขาชัย

ยุคหินใหม่ ได้พบเครื่องมือหินขัดจำนวน 2 ชิ้น ในบริเวณอำเภอเมือง ได้แก่ขวานหินขัดแบบเมลานีซอยด์ และขวานหินมีนา โดยคาดว่าอยู่ในช่วงเวลาประมาณ 3,500-5,500 ปีมาแล้ว

2. ชุมชนในสมัยประวัติศาสตร์ (พ.ศ. 8-พ.ศ. 16) เป็นช่วงของการขยายตัวของวัฒนธรรมอินเดีย เข้ามายังบริเวณตอนใต้ของแหลมอินโดจีน (คาบสมุทรมินเดีย) จากบันทึกของจีนได้ให้ข้อมูลของชุมชนที่เกิดขึ้นในบริเวณภูมิภาคเอเชียอาคเนย์หลายชุมชน เช่น "ฟูนัน" ซึ่งเป็นรัฐที่ใหญ่และมีความสำคัญที่สุดในระยะการก่อตัวของอารยธรรมอินเดียนบริเวณภูมิภาคนี้

แผนที่ที่ 3.1 แผนที่สังเขปแสดงอาณาจักรฟูนัน

ที่มา : ประเสริฐ วิทยารัฐและคณะ หนังสือเรียนสมบูรณ์แบบ ส 306 ประเทศของเรา หน้า 3.

2.1 ชุมชนคาบสมุทรมมาเลย์ (พ.ศ. 8-พ.ศ. 12)

ในบริเวณคาบสมุทรมมาเลย์นั้นจีนได้กล่าวถึงเมืองต่างๆ เอาไว้บันทึกเมื่อปลายพุทธศตวรรษที่ 8 ว่า มีเมืองถึง 10 เมือง เมืองที่สำคัญที่สุด

ในระยะนี้ได้แก่เมืองคันชุน ซึ่งเป็นศูนย์กลางของการค้าระหว่างตะวันออกและตะวันตก และมีพื้นที่ครอบคลุมทั้งทางฝั่งทะเลอันดามันทางด้านตะวันตกและทางฝั่งอ่าวไทยทางด้านตะวันออก เมืองนี้คงจะเป็นเมืองขึ้นของพุนันในช่วงระยะเวลาดังกล่าว

เมืองต่อมาได้แก่เมือง พัน-พัน (PAN-PAN) คงจะตั้งอยู่บริเวณอ่าวบ้านดอน เมืองนี้มีความเจริญอยู่ในราวพุทธศตวรรษที่ 11-12 ซึ่งบันทึกของจีนกล่าวว่า เมืองนี้มีความสำคัญเพราะเป็นเมืองที่อยู่บนเส้นทางลัดข้ามคาบสมุทรมลายู ซึ่งเส้นทางนี้อาจจะตั้งต้นที่ตะโกลา (Takola) หรือตะกั่วป่า และข้ามมาฝั่งตะวันออกที่บริเวณอ่าวบ้านดอน นอกจากนั้นยังมีเส้นทางข้ามคาบสมุทรมลายูอีกเส้นทางหนึ่งอยู่ทางตอนเหนือของแหลมมลายู ตั้งต้นจากแม่น้ำตะนาวศรีแล้วข้ามทิวเขาตะนาวศรีมายังฝั่งอ่าวไทย เส้นทางนี้น่าจะมีความสัมพันธ์กับบริเวณพื้นที่จังหวัดเพชรบุรีในปัจจุบัน ซึ่งจะมีผลต่อพัฒนาการของชุมชนเพชรบุรีในระยะต่อมา

2.2 ชุมชนบริเวณตอนใต้ของที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่าง พ.ศ. 11- พ.ศ. 16

เมื่อปลายพุทธศตวรรษที่ 12 พระภิกษุจีนชื่อ ซื่อเหียนอั่ง ซึ่งได้เดินทางไปสืบพระพุทธศาสนายังประเทศอินเดีย ได้บันทึกถึงอาณาจักรแห่งหนึ่งว่า "จตุโรปดี" ซึ่งอยู่ทางทิศตะวันตกของ อีสานบูร (ประเทศเขมร) และทิศตะวันออกของคีรีเกชตร (ประเทศพม่า) (หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล, 2534: หน้า 4-5) และเมื่อ พ.ศ. 1214 พระภิกษุ อี้วี่ง ซึ่งได้เดินทางไปสืบพระพุทธศาสนาเช่นเดียวกัน ก็ได้กล่าวถึงประเทศหนึ่งชื่อ "ตูเหอเบอดี" อยู่ทางตะวันออกของประเทศ "สิ้อลีฉา - ต้อหลอ" (ฉัตรชัย อักษรศิลป์ และคณะ, 2533: หน้า 34-35) ซึ่งต่อมานักวิชาการได้ยอมรับกันว่า คำว่า "จตุโรปดี" หรือ "ตูเหอเบอดี" นั้นตรงกับคำว่า "ทวาราวดี" ซึ่งเป็นรัฐที่อยู่ในบริเวณภาคกลางของประเทศไทย

ศูนย์กลางของทวาราวดีจะอยู่ที่ใดนั้น ยังไม่ทราบแน่ชัด แต่อาณาจักรทวาราวดีมีความเจริญขึ้นในราวพุทธศตวรรษที่ 11-16 และได้พบหลักฐานทางศิลปกรรมทวาราวดีในบริเวณทุกภาคของประเทศไทย นอกจากนี้แล้วยังได้มีการสำรวจพบชุมชนโบราณซึ่งมีคูน้ำคันดินล้อมรอบ ซึ่งสามารถกำหนดอายุได้ว่าสร้างขึ้นในสมัยทวาราวดีและอยู่ในบริเวณที่ราบลุ่มเจ้าพระยาตอนล่างถึง 20 เมือง (ฟองศรี วนาสิน และทิวา สุภจรรยา, 2524: 49) ในจำนวนเมืองเหล่านี้มีเมืองสำคัญอยู่ทางตอนเหนือของจังหวัดเพชรบุรี 3 เมือง ซึ่งเกิดขึ้นบริเวณแม่น้ำสายสำคัญซึ่งอยู่ทางปากตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยา 2 สาย คือ แม่น้ำท่าจีน แม่น้ำแม่กลอง ได้แก่ เมืองอู่ทอง และเมืองนครชัยศรี ลุ่มแม่น้ำท่าจีน และเมืองคูบัว ลุ่มแม่น้ำแม่กลอง ดังนั้น บริเวณเพชรบุรีจึงอยู่ในระหว่างความเจริญทางวัฒนธรรมของชุมชนใหญ่ ทั้งบริเวณด้านเหนือ คือเมืองอู่ทอง เมืองนครชัยศรี เมืองคูบัว และบริเวณตอนใต้ คือชุมชนในบริเวณแหลมมะลายู ซึ่งการติดต่อระหว่างชุมชนต่าง ๆ ที่ต้องเดินทางผ่านเพชรบุรีและกระแสวัฒนธรรมจากตอนเหนือและตอนใต้ที่เองที่จะมีผลต่อพัฒนาการของชุมชนเพชรบุรีต่อมา

3.1.2 ระดับเมือง

แต่เดิมมีการสันนิษฐานว่าตำแหน่งที่เป็นเมืองเพชรบุรีเคยเป็นทะเลไปจนจรดแนวสันเขากั้นพรมแดนทางตะวันตก เพราะสามารถขุดพบเปลือกหอยต่าง ๆ ที่ติดมากับหินบนยอดเขา โดยเฉพาะบริเวณเขาหลวง มีเปลือกหอยบนยอดเขามากมาย แม้ว่าเขาหลวงนี้จะอยู่สูงกว่าระดับน้ำทะเลถึง 92 ฟุต น้ำก็เคยท่วมมาก่อน นอกจากนั้น จากหลักฐานทางโบราณคดีพบว่ามีเส้นทางคมนาคมโบราณระหว่างราชบุรีกับเพชรบุรี ที่เรียกว่า "ถนนท้าวอู่ทอง" ซึ่งเป็นแหล่งอุตสาหกรรม ผลิตภัณฑ์และพระพุทธรูปในเขตบ้านหนองปรัง อำเภอเขาชัยวัน สมัยทวาราวดีซึ่งเส้นทางนี้ที่แท้จริงก็คือ สันทรายที่เป็นชายหาดของทะเลแต่โบราณ เป็นแนวธรรมชาติที่เริ่มมาแต่อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี ผ่านอำเภอเมืองและตำบล

อุบล ซึ่งเมืองอุบลเป็นศูนย์กลาง มายังเขตอำเภอปากท่อ เขาย้อย และเลยไปจนถึงเมืองเพชรบุรี (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2534: หน้า 29)

หลักฐานอีกประการคือ ถ้าขุดดินในเมืองสิกราว ๆ 2 - 3 เมตร จะพบเปลือกหอยแครงอยู่ทั่วไป และจะเห็นได้ว่าชื่อตำบลต่าง ๆ เช่น ตำบลสมอกบ(คาน) และตำบลต่าง ๆ ที่ขึ้นต้นด้วยคำว่าหนอง เช่น หนองปลาไหล หนองมะกอก หนองสะแก ซึ่งส่วนใหญ่อยู่ทางตะวันออกของพื้นที่จังหวัดเพชรบุรีในปัจจุบัน แสดงถึงสภาพความชุ่มชื้นของพื้นที่ในด้านตะวันออกอย่างเห็นได้ชัด

และเนื่องจากทางด้านตะวันตกเต็มไปด้วยป่าไม้ที่อุดมสมบูรณ์เป็นแหล่งต้นน้ำลำธารที่สำคัญไหลมาจากเทือกเขาสูงกว่า 1,000 เมตรจากระดับน้ำทะเล เช่น แม่น้ำเพชรบุรี แม่น้ำคมกฤช แม่น้ำบางกลอย เป็นต้น ไหลลงสู่พื้นที่ราบลุ่มด้านตะวันออก ทำให้บริเวณพื้นที่บริเวณด้านตะวันออกของเพชรบุรีมีความอุดมสมบูรณ์เหมาะกับการเพาะปลูก ผู้คนจึงพากันตั้งถิ่นฐานในบริเวณดังกล่าว ตามข้อสันนิษฐานว่ามีชนเผ่าละว้า (ลัวะ) ตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนอยู่ก่อนแล้วแต่ครั้งสมัยทวารวดี อีกประการหนึ่งในช่วงระยะเวลาประมาณพุทธศตวรรษที่ 11-16 นั้น บริเวณเพชรบุรีตั้งอยู่ระหว่างความเจริญทางวัฒนธรรมของชุมชนขนาดใหญ่ ทั้งบริเวณด้านเหนือ คือ เมืองอู่ทอง เมืองนครชัยศรี เมืองอุบล และบริเวณด้านใต้ คือ ชุมชนในบริเวณแหลมมะลายู รอยใช้ถนนท้าวอู่ทองเป็นเส้นทางติดต่อระหว่างชุมชนทางด้านเหนือและด้านใต้ ทำให้เกิดกลุ่มชุมชนขึ้นระหว่างเส้นทางลักษณะทางกายภาพของชุมชนนี้เป็นชุมชนที่ไม่มีผู้นำค้ำดินล้อมรอบชุมชนยังกระจายตัวกันเป็นหย่อม ๆ มีการเติบโตของชุมชนตามธรรมชาติ จึงมีลักษณะเป็นชุมชนบ้านและไม่ว่าจะเป็นชุมชนที่ใหญ่หรือมีความสำคัญมากนัก แต่ประชากรคงจะรวมตัวกันได้โดยมีศาสนาพุทธเป็นแกนกลาง

แผนที่ที่ 3.2 แผนที่สังเขบแสดงอาณาจักรทวาราวดี

ที่มา : ประเสริฐ วิทยารัฐและคณะ หนังสือเรียนสมบูรณ์แบบ ส 306
ประเทศของเรา หน้า 3.

ชุมชนเพชรบุรีคงจะมีการติดต่อทาง
วัฒนธรรมกับบ้านเมืองที่มีวัฒนธรรมที่สูงกว่าที่อยู่ทางตอนเหนือขึ้นไป เช่น เมือง
นครชัยศรี (นครปฐม) เมืองคูบัว เป็นต้น การพบธรรมจักร กวางหมอบ และ
พระพุทธรูป ตลอดจนรูปปูนปั้นประดับศาสนสถานต่าง ๆ แสดงว่าชุมชนเพชรบุรี

คงจะได้รับวัฒนธรรมทางความเชื่อถือในศาสนาพุทธนิกายหินยานตลอดจนวัฒนธรรมทางศิลปกรรมไปจากบริเวณดังกล่าว และต่อมาราว ๆ พุทธศตวรรษที่ 13-14 ก็คงจะได้รับอิทธิพลทางวัฒนธรรมอินเดียจากทางใต้ เช่น อิทธิพลฮินดู อีกด้วย

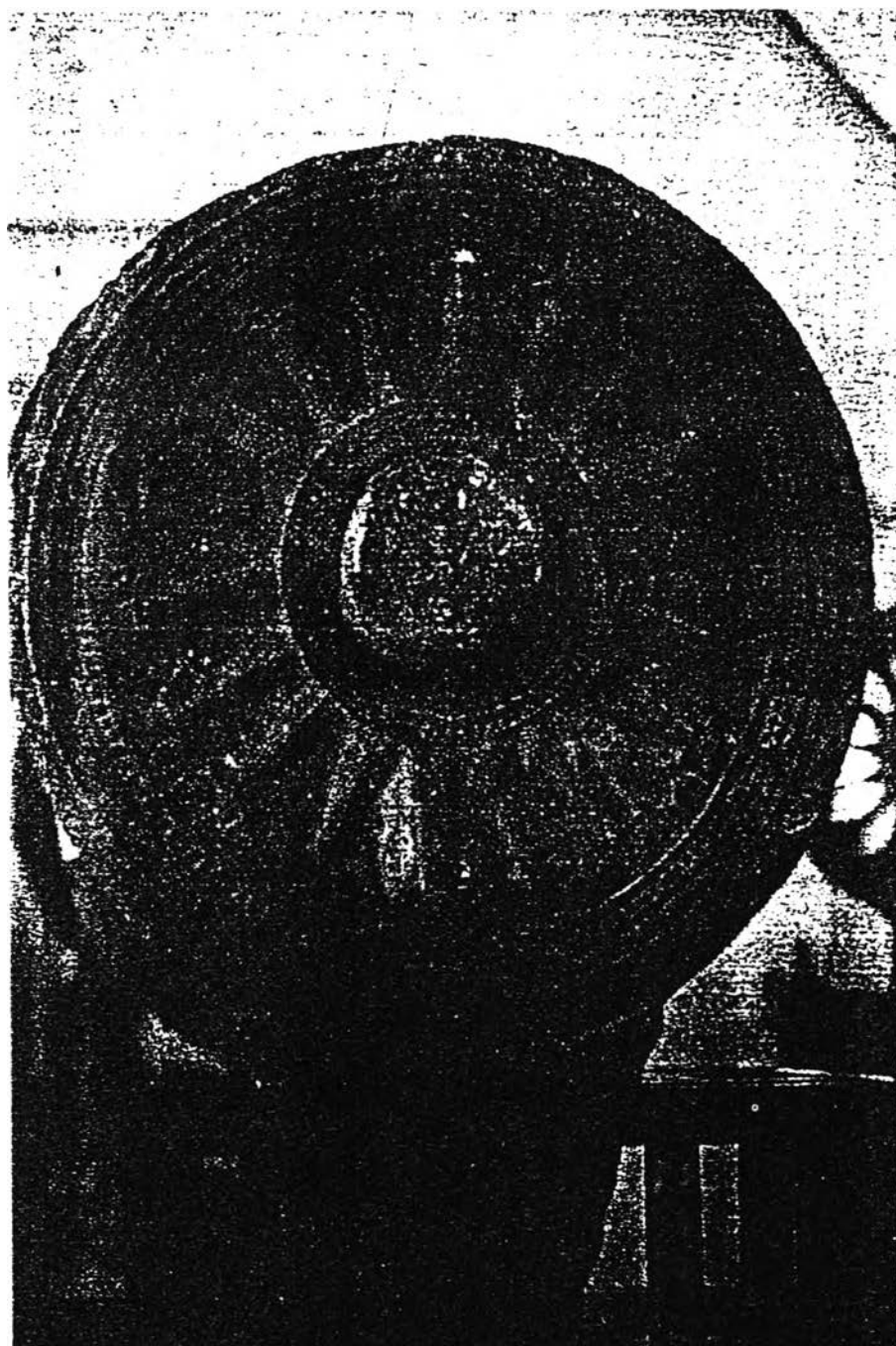
บริเวณที่เป็นชุมชนที่หนาแน่นคงจะอยู่บริเวณอำเภอท่ายางและบ้านโคกเศรษฐี อำเภอชะอำ ส่วนอีกบริเวณหนึ่งอยู่ที่หนองปรุง อำเภอเขาชัย ซึ่งอยู่ใกล้กับคูบัวมากที่สุด โดยมีบริเวณพื้นที่ซึ่งมีความอุดมสมบูรณ์เหมาะสำหรับการเพาะปลูกอยู่ที่หนองปรุง เขาระจิว บ้านใหม่ บ้านมาบปลาเค้า และบ้านโคกเศรษฐี ตามลำดับ

การเติบโตของชุมชนนั้นคงจะเกิดจากการที่บริเวณนี้มีพื้นที่อันอุดมสมบูรณ์และการเป็นจุดพักการเดินทางหรือชุมชนเล็ก ๆ ที่มีการเดินทางผ่านไปมาทั้งทางบกและทางน้ำ โดยเฉพาะการใช้เส้นทางถนนหัวอุทองเพื่อติดต่อไปยังบริเวณภาคใต้หรือการใช้เส้นทางข้ามคาบสมุทรและข้ามทิวเขาตะนาวศรีมายังเพชรบุรีและเดินทางต่อไปยังบริเวณภาคกลางของประเทศไทย หรือการเป็นจุดพักการเดินทางเพื่อการเติมเสบียงอาหารหรือน้ำจืดตามเส้นทางการเดินทางเรือเลียบชายฝั่งทะเลด้านตะวันออกของแหลมมะลายู ที่บริเวณบ้านดอนเตาอิฐ อำเภอท่ายาง และบริเวณบ้านโคกเศรษฐี อาจจะเป็นศูนย์กลางของชุมชนที่สำคัญที่อยู่บนเส้นทางคมนาคมแถบชายฝั่งทะเลก็ได้ อย่างไรก็ตามชุมชนนี้ก็มิใช่เป็นเมืองท่าค้าขายติดต่อกับต่างชาติหรือแหล่งพักสินค้าที่มีความเจริญมากแต่อย่างใด เนื่องจากไม่พบโบราณวัตถุจากต่างประเทศในสมัยทวารวดีที่มีจำนวนมากพอที่จะเป็นหลักฐานยืนยันได้

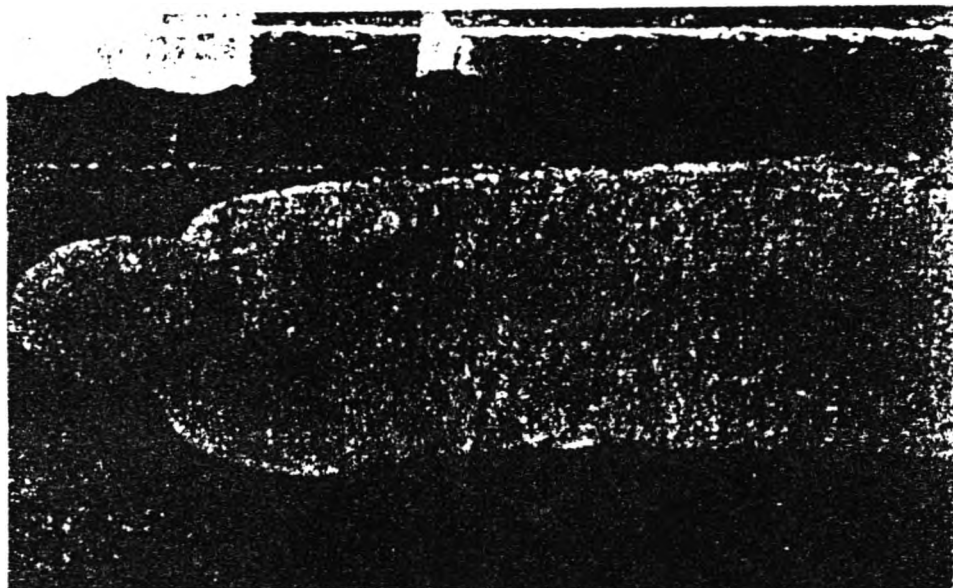
3.1.3 ระดับชุมชน

ปัจจุบันได้มีการสำรวจพบร่องรอยชุมชนโบราณสมัยทวารวดีตามแหล่งโบราณคดีต่าง ๆ ในเขตจังหวัดเพชรบุรี ดังนี้

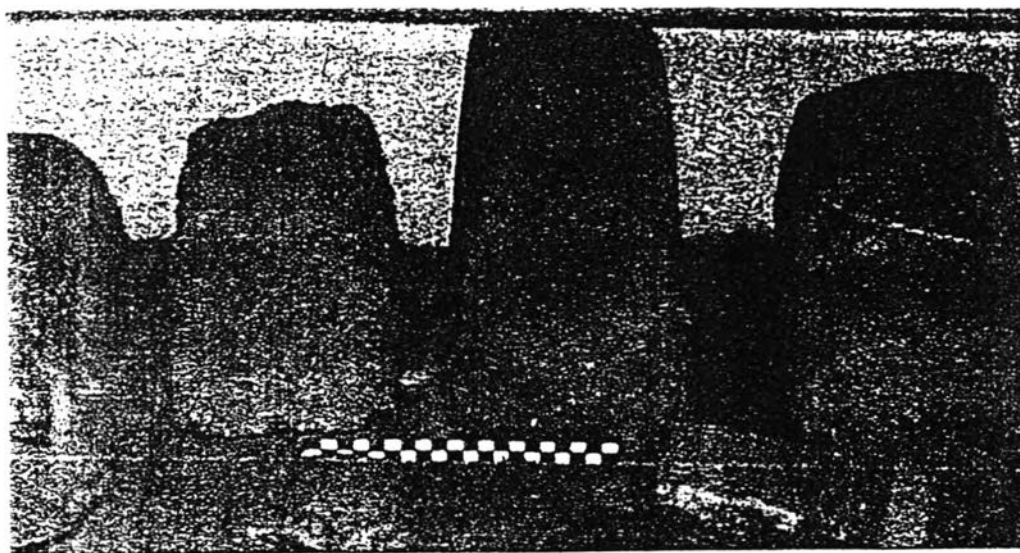
ภาพที่ 3.1 ชลธรรมจักรศิลา ที่แหล่งโบราณคดี บ้านหนองปรุง อำเภอเขาย้อย
จังหวัดเพชรบุรี

ภาพที่ 3.2 โกลนพระพุทธรูปศิลา พบที่แหล่งโบราณคดี บ้านหนองปรุง อำเภอ
เขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี

ภาพที่ 3.3 หินบด พบที่แหล่งโบราณคดี อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี

1. บ้านหนองปรุง ตำบลหนองปรุง

อำเภอเขาย้อย ประมาณ 15 กิโลเมตร ได้พบธรรมจักรศิลา กวางหมอบ ระฆังหิน แทนหินบด และยังมีทรางโบราณสถานเป็นเนินอิฐขนาดประมาณ 4 เมตร และได้พบอิฐผสมแกลบขนาด 12X18X8.5 ซม. อีกด้วย

บ้านหนองปรุง คงจะเป็นแหล่งชุมชนโบราณที่มีอายุประมาณพุทธศตวรรษที่ 12-16 และเป็นบริเวณที่อยู่ใกล้กับเมืองคูบัวมากที่สุด มีเส้นทางติดต่อทางบกโดยถนนท้าวอู่ทอง จากคูบัวผ่านหนองปรุงไปยังตัวเมืองเพชรบุรี ดังนั้นบ้านหนองปรุงจึงน่าจะเป็นชุมชนที่ได้มีการติดต่อทางวัฒนธรรมกับเมืองคูบัวอย่างใกล้ชิด

2. บ้านเขากระจิว ตำบลท่ายาง

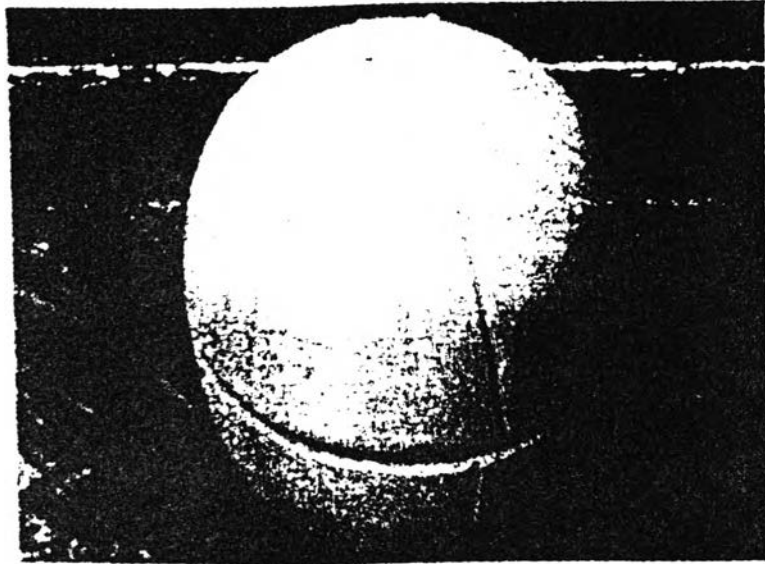
อำเภอท่ายาง ปัจจุบันไม่มีร่องรอยของโบราณสถาน แต่เคยปรากฏในรายงานของพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนครคีรี ว่าได้พบโบราณสถานที่น่าจะสร้างในสมัยทวาราวดี และยังมีอิฐผสมแกลบขนาดใหญ่ 32X16X8 ซม. จำนวนมากในบริเวณวัดเขากระจิว อันอาจจะ เป็นอิฐที่ได้ถูกนำมาจากโบราณสถาน ซึ่งปัจจุบันได้ถูกทำลายลงไปแล้ว นอกจากพบโบราณวัตถุ ได้แก่ หินบด และตลับเคลือบสีขาวสมัยราชวงศ์ชอง (พุทธศตวรรษที่ 17-18) จำนวน 3 ใบ และยังได้พบโบราณวัตถุสมัยสุโขทัย อีกด้วย

แหล่งโบราณคดีที่บ้านเขากระจิวนี้คงจะเป็นชุมชนที่มีอายุตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ 12-13 เป็นต้นมา บ้านเขากระจิวนี้มีพื้นที่ติดกับแหล่งโบราณคดีที่บ้านใหม่และบ้านมาบปลาเค้า ดังนั้นจึงอาจจะเป็นชุมชนเดียวกันก็ได้

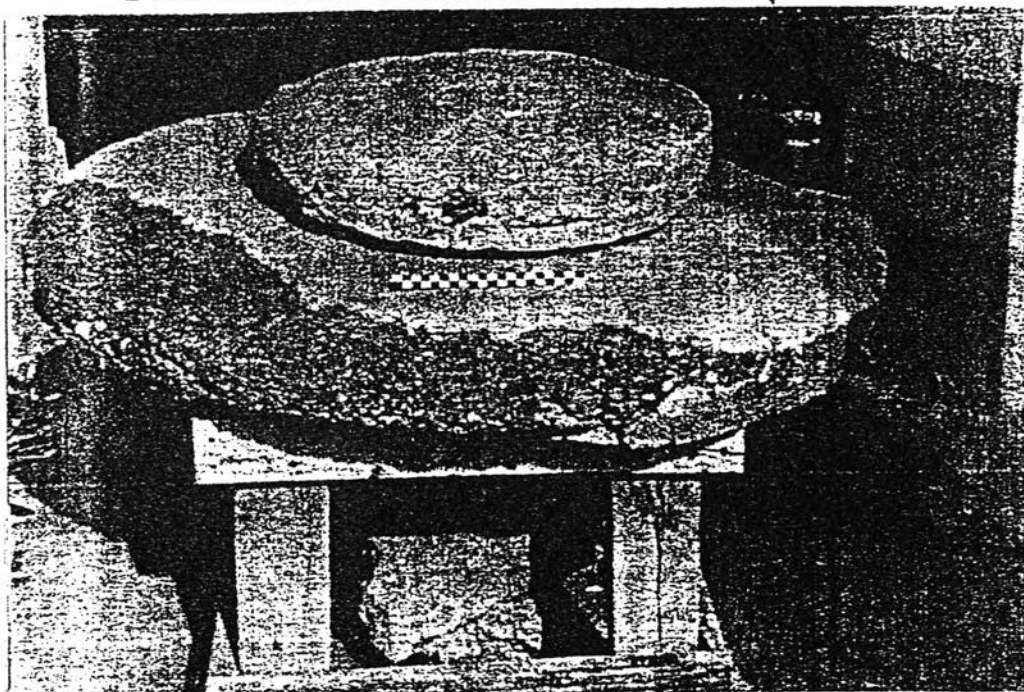
3. บ้านใหม่ ตำบลท่ายาง อำเภอท่ายาง

อยู่ห่างจากบ้านกระจิวประมาณ 2 กิโลเมตร ได้เคยมีทรางเจดีย์เป็นเนินอิฐขนาดใหญ่ ส่วนอิฐนั้นมี ขนาด 25X20X8 ซม. และได้พบเศษภาชนะดินเผาเนื้อแกร่งซึ่งอาจ

ภาพที่ 3.4 ตลับเคลือบสีขาว ผลิตจากเตาหนานอัน มณฑลหูเจี้ยนประเทศจีน พบที่เขาน้อย อำเภอท่ายาง จังหวัดเพชรบุรี

ภาพที่ 3.5 แผ่นศิลา รูปแบนกลม มีรูตรงกลาง พบที่แหล่งโบราณคดี บ้านมาบปลาเค้า อำเภอท่ายาง จังหวัดเพชรบุรี

จะเป็นเครื่องสังครลก และยังพบเครื่องเคลือบพอร์ซเลน (Porcelain) ของจีน อายุประมาณพุทธศตวรรษที่ 23-24 อีกด้วย นักโบราณคดีได้สันนิษฐานว่าบ้านใหม่ น่าจะเป็นชุมชนที่มีการอยู่อาศัยกันมาตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ 12-16 และยังมีการอยู่อาศัยสืบเนื่องมาถึงสมัยหลังอีกด้วย

4. บ้านมาบปลาเค้า อำเภอท่าช้าง มีพื้นที่ใกล้กับบริเวณท่าช้าง มีพื้นที่ใกล้กับบริเวณบ้านเขากระฉิว ได้พบโบราณสถานซึ่งอาจจะ เป็นเจดีย์สมัยทวารวดีก็ได้ นอกจากนี้แล้วยังได้พบเนินอิฐซึ่งชาวบ้าน เชื่อว่าเป็นเตาเผาอิฐโบราณและเรียกกันว่า "บวมเตาอิฐ" ซึ่งอันที่จริงแล้วยังมี ได้มีการศึกษากันอย่างจริงจังว่า เนินอิฐดังกล่าวคืออะไร ดังนั้นจึงอาจจะ เป็นเตาเผาอิฐหรืออาจจะไม่ใช่ก็ได้ อิฐเผาแกลบที่ได้พบในบริเวณนี้เป็นจำนวนมาก แต่ ส่วนใหญ่จะมีสภาพแตกหัก เพราะถูกไถคราดอยู่เสมอ อิฐที่มีสภาพค่อนข้างสมบูรณ์ 2 ก้อนเก็บไว้ที่วัดมาบปลาเค้า มีขนาด 35X20X8 ซม.

5. บ้านดอนเตาอิฐ ตำบลปึกเตียน อำเภอ ท่าช้าง เป็นบริเวณที่อยู่ห่างจากฝั่งทะเลประมาณ 2 กิโลเมตร ได้พบเนินโบราณสถาน ซึ่งยังไม่ทราบว่าเป็นอะไรแน่ และได้พบเศษภาชนะดินเผา และเครื่องเคลือบต่าง ๆ นอกจากนั้นยังได้พบกระดูกเคลือบสมัยราชวงศ์ชอง (พุทธศตวรรษที่ 17-18) แพน หินบด และลูกปัดหิน (Banded Agate) สีขาวสลับสีน้ำตาล ขนาด 3 ซม.X1 ซม. ชุมชนที่บ้านดอนเตาอิฐนี้คงจะมีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 12-16) และน่าจะเป็นบริเวณ ที่ถูกเลือกให้เป็นที่อยู่อาศัยอย่างถาวร เนื่องจากได้พบชั้นดินที่มีการทับถมกันของเศษ ภาชนะดินเผาจำนวนมากในบริเวณพื้นที่นี้

6. บ้านโลกเศรษฐี ตำบลนายาว อำเภอ ชะอำ อยู่ห่างชายทะเลประมาณ 4 กม. ได้พบโบราณสถานที่บริเวณสำนักสงฆ์ทุ่ง

เศรษฐกิจสภาพโบราณสถานเป็นเนินอิฐขนาดใหญ่ ฐานกว้างประมาณ 20 เมตร อิฐผสม
 แกลบมีขนาด 35X17X10 ซม. และได้พบประติมากรรมปูนปั้นจำนวนมาก อย่างไรก็ตามก็
 ดียังไม่มีการศึกษาอย่างละเอียดเกี่ยวกับประติมากรรมปูนปั้นและโบราณสถานที่นี่
 แต่จากการเปรียบเทียบโบราณวัตถุต่าง ๆ ที่พบกับโบราณวัตถุที่พบที่เจดีย์จุลประโทน
 จังหวัดนครปฐม และที่พบที่เมืองคูบัว จังหวัดราชบุรี ทำให้อาจกำหนดอายุอยู่ใน
 ราวพุทธศตวรรษที่ 13-16 โบราณสถานแห่งนี้ อยู่ห่างจากตัวเมืองลงไปทางใต้ประมาณ
 35 กม. นับเป็นชุมชนโบราณสมัยทวาราวดีที่อยู่ห่างจากบริเวณตัวเมืองลงมาทางใต้
 มากที่สุดเท่าที่ปรากฏอยู่ในขณะนี้ ชุมชนนี้คงมีเส้นทางเดินบกที่ติดต่อกับเมืองเพชรบุรี
 และคูบัวได้ เส้นทางนี้คงจะเลยลงไปทางใต้ไปติดต่อกับเขตอำเภอปราณบุรีอันจะเป็น
 ทางที่จะแยกลงไปทางเมืองชุมชนหรือออกไปทางตะวันตกผ่านช่วงด่านสิงขรไปยัง
 ตะนาวศรีและฝั่งทะเลอันดามันได้

สรุป สภาพทางฝั่งเมืองในยุคก่อตั้งชุมชน

ชุมชนเพชรบุรีในสมัยทวาราวดีคงจะมีการก่อตั้งถิ่นฐานเป็นชุมชนอย่างถาวร
 และหนาแน่นขึ้นตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ 12 เป็นต้นมา การเติบโตของชุมชนนั้นคงจะ
 เกิดจากการที่บริเวณพื้นที่นี้เป็นที่อุดมสมบูรณ์และเป็นจุดพักการเดินทาง ลักษณะทาง
 กายภาพของชุมชนที่ไม่มีคูน้ำคันดินล้อมรอบทำให้เข้าใจได้ว่าชุมชนนี้ไม่น่าที่จะเป็นชุมชน
 ที่ใหญ่มากนัก และคงจะได้รับอิทธิพลทางวัฒนธรรมจากชุมชนที่อยู่ตอนเหนือ เช่น นคร
 ชัยศรี คูบัว และชุมชนที่อยู่ทางใต้ ประชากรคงจะใช้ภาษามอญเป็นหลักและนับถือ
 พุทธศาสนา

3.2 ยุคก่อตั้งเมือง

3.2.1 ระดับภูมิภาค

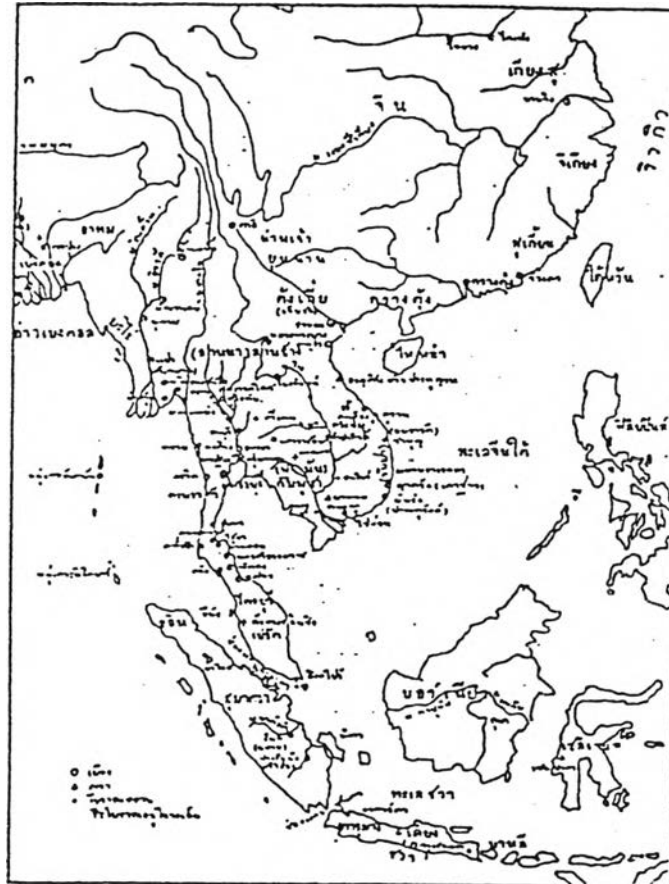
ช่วงพุทธศตวรรษที่ 16-18 มีการขยายศักยภาพทางการค้าระหว่าง

ประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ประเทศที่เข้ามาทำการค้าขายกับเมืองต่าง ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ คืออินเดียและจีน ซึ่งเข้ามาติดต่อค้าขายสินค้าพวกผักและเครื่องปั้นดินเผา ผ้าไหม ถ้วยชามต่าง ๆ เพื่อแลกกับเกลือและของป่ากลับ

จากหลักฐานทางโบราณคดี ทั้งโบราณวัตถุสถานแบบทวาราวดี เศษภาชนะดินเผาเคลือบและไมเคลือบของจีนที่มีมาแต่สมัยห้ำราชวงศ์จนถึงราชวงศ์หยวนกับบรรดาโบราณวัตถุสถานสมัยลพบุรี เช่นที่วัดกำแพงแลงนั้น แสดงให้เห็นค่อนข้างชัดเจนถึงพัฒนาการของเมืองเพชรบุรี ที่เริ่มเติบโตจากชุมชนหมู่บ้านในสมัยทวาราวดี เริ่มสัมพันธ์กับเมืองคูบัว อันเป็นศูนย์กลางของบ้านเมืองในลุ่มน้ำแม่กลองและเพชรบุรีมาแต่ราวพุทธศตวรรษที่ 13 จนเมื่อประมาณพุทธศตวรรษที่ 15-16 ก็มีการค้าขายทางทะเลเลขนายตัวเพิ่มขึ้น จึงปรากฏพบเครื่องปั้นดินเผาจีนมาตั้งแต่สมัยห้ำราชวงศ์ลงมา เมืองคูบัวน่าจะเป็นเมืองท่าที่สำคัญในยุคนี้ เพราะพบสิ่งที่เป็นสินค้าจากเมืองจีนจำนวนมากในลุ่มน้ำแม่กลอง

ต่อมาประมาณพุทธศตวรรษที่ 17-18 การขยายตัวของชุมชนทางชายทะเลก็หนาแน่นขึ้น ซึ่งในช่วงเวลานี้เองชุมชนที่เพชรบุรีก็เริ่มเติบโต เกิดเป็นเมืองท่าเล็ก ๆ ขึ้นก่อน พอราวตอนกลางพุทธศตวรรษที่ 18 ก็พัฒนาขึ้นเป็นเมืองท่าที่สำคัญทัดเทียมกับทางเมืองคูบัว ซึ่งคอยหมดความสำคัญไป และเพชรบุรีก็ก้าวขึ้นมาเป็นเมืองสำคัญระดับนครที่มีกษัตริย์ปกครอง เป็นเมืองสำคัญที่ติดต่อกับทางนครศรีธรรมราชทางภาคใต้ และคุมเส้นทางข้ามคาบสมุทรไปยังเมืองตะนาวศรีและมะริดรวมทั้งเป็นเมืองสำคัญที่มีการติดต่อกับทางเมืองจีนด้วย ซึ่งเห็นได้จากหลักฐานบรรดาเครื่องเคลือบจีนสมัยราชวงศ์ซ่ง ที่ขุดพบในพระศูภที่วัดมหาธาตุ มีรูปคนและสัตว์ที่สวยงามซึ่งมีลักษณะ เป็นเครื่องบรรณาการจากเมืองจีนมากกว่าการเป็นสินค้าธรรมดา

แผนที่ที่ 3.3 แผนที่แสดงที่ตั้งของเมืองและโบราณสถานสำคัญในแหลมอินโดจีน

ที่มา : หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล ประวัติศาสตร์เอเชียอาคเนย์
ถึง พ.ศ. 2000 ไม่ปรากฏหน้า

จากสภาพที่ตั้งของเมืองเพชรบุรี ซึ่งมีเส้นทางติดต่อกับเมืองท่าชายทะเลฝั่งตะวันตก และมีทางออกทะเลที่อำเภอบ้านแหลม สามารถใช้เป็นทางน้ำเรือสำเภาขนาดเล็กเข้ามายังแผ่นดินเพื่อลำเลียงสินค้าเข้าออกตามลำน้ำสายใหญ่โดยมีหลักฐานจากเศษชิ้นส่วนของสินค้าที่ตกค้างอยู่ในแม่น้ำและบริเวณลากล่องโบราณ (ผ่องศรี วนาศิน, 2529: หน้า 16) ทางตอนเหนือและเมืองสำคัญต่าง ๆ ในภาคใต้

เมืองเพชรบุรีจึงมีบทบาทสำคัญในฐานะ เป็นตัวกลางและเส้นทางขนส่งสินค้าจากชายฝั่งทะเลทั้งด้านตะวันออก และชายฝั่งทะเลด้านตะวันตก ซึ่งมีเส้นทางข้ามเทือกเขาตะนาวศรีมายังเมืองเพชรบุรีดังกล่าวมาแล้ว ล่าเสียงขึ้นไปสู่กลุ่มแคว้นต่าง ๆ ทั้งทางด้านเหนือและด้านใต้ โดยใช้เส้นทางล่าเสียงสินค้าทั้งทางน้ำและทางบก

ในยุคก่อตั้งชุมชนเมืองเพชรบุรี เป็นเมืองสำคัญเมืองหนึ่งในอาณาจักรอู่ทอง อยู่ทางตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยา เห็นได้จากคำให้การของชาวกรุงเก่าว่า "พระอินทราชา เจ้าผู้ครองเมืองสิงห์บุรี ได้สละราชสมบัติให้พระอนุชาทรงพระนามว่า อู่ทอง ส่วนพระองค์ได้เสด็จไปซ่อมแปลงเมืองเพชรบุรีเป็นเมืองหลวง ซึ่งเป็นตัวกลางระหว่างดินแดนทางลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยากับดินแดนทางใต้ ซึ่งมีอาณาจักรศรีวิชัยกำลังรุ่งเรืองอยู่" (สมบูรณ แก่นตะเคียน, 2525 : หน้า 12)

เพชรบุรีจึงเป็นเมืองชายแดนสำคัญในการติดต่อกับอาณาจักรศรีวิชัย และเห็นได้จากการพงศาวดารเมืองนครศรีธรรมราชอีกส่วนหนึ่งกล่าวไว้ว่า "พระพนมทะเลมเหศวร์สดีทราธิราช ได้มาตั้งบ้านเมืองอยู่ ณ เพชรบุรี ทรงมีพระราชบุตรองค์หนึ่งทรงพระนามว่า พระพนมวัง พระพนมทะเล ปรารถนาให้พระพนมวังไปสร้างเมืองนครดอนพระ พร้อมด้วยพระเจ้าศรีราชา เมื่อไปถึงเมืองและสร้างพระธาตุ (กรมศิลปากร, 2525: 52-54) จากตำนานเรื่องนี้แสดงว่า เมืองเพชรบุรีได้เจริญรุ่งเรืองและเป็นเมืองหลวงหรือเป็นเมืองสำคัญเมืองหนึ่ง พระโอรสของกษัตริย์เมืองนี้ได้ไปสร้างเมืองสิริธรรมนครหรือนครศรีธรรมราช และสร้างพระบรมธาตุเมืองนครด้วย

ใน พ.ศ. 1196 พระเจ้าอู่ทองได้ทรงแบ่งเขตแดนกับพระเจ้าศรีธรรมโศกราช เจ้าเมืองสิริธรรมนครโดยใช้แห่งดินเป็นเครื่องหมาย ทางเหนือเป็นของพระเจ้าอู่ทอง ทางใต้เป็นของพระเจ้าศรีธรรมโศกราช และทั้งสอง

ประเทศจะเป็นมิตรเสมอกัน ความสัมพันธ์ดังกล่าวทำให้เมืองเพชรบุรีเป็นเมือง
พรมแดนระหว่างอาณาจักรอู่ทองและอาณาจักรศรีวิชัย

ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 14-18 ตามศิลาจารึกหลักที่ 29 ในหอสมุด
สำหรับพระนครว่า

กษัตริย์ศรีวิชัย เรื่องอาณาภาพรียบขอบได้ทั่วแคว้นแคว้นยกขึ้นมา ตั้ง
เมืองหลวงอยู่ที่ละโว้ (ลพบุรี) ให้ราชบุตรองค์ใหญ่ปกครองกัมพูชา และ
ให้ราชบุตรรองครองมาครองเพชรบุรี ราชบุตรที่ครองกัมพูชาได้สืบสันต-
ติวงศ์ เป็นเหตุให้อาณาจักรในกลุ่มลุ่มน้ำเจ้าพระยา รวมอยู่ในราชวงศ์
อันเดียวกัน

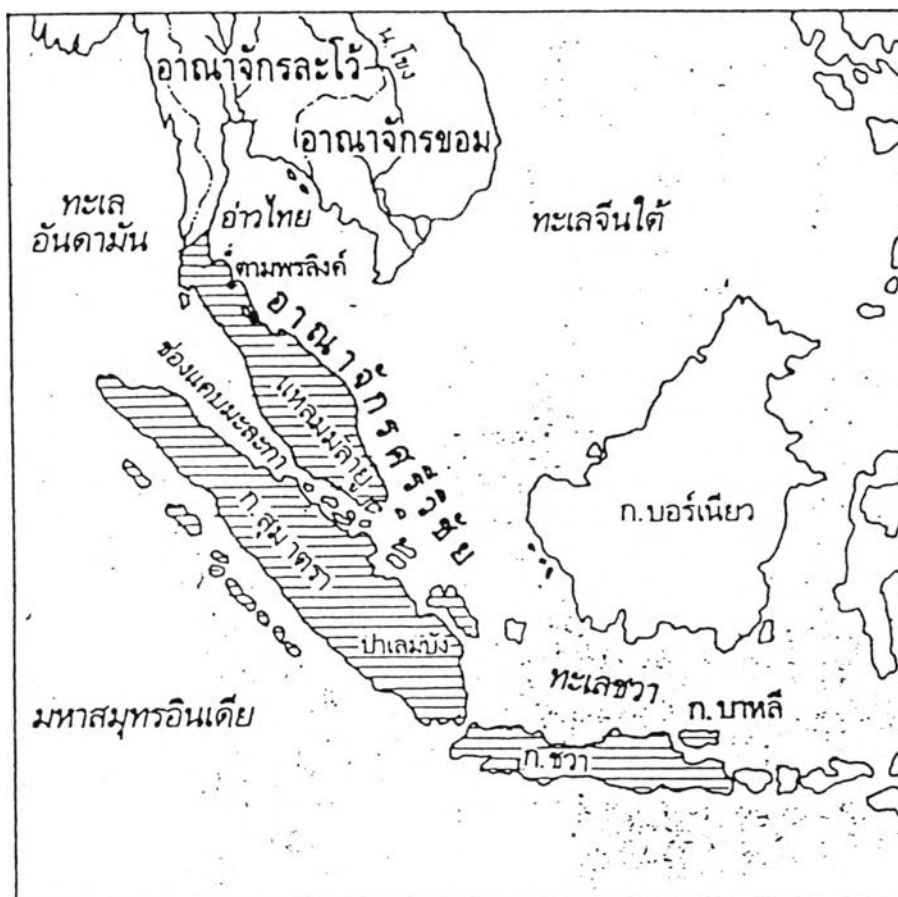
เพชรบุรีจึงได้รับการสถาปนาเป็นเมืองลูกหลวงของอาณาจักรลพบุรี
ตั้งแต่นั้นมา

ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 16-18 มีการพัฒนารูปแบบทางการค้าระหว่าง
ภูมิภาคขึ้นมาใหม่ ทำให้มีการขยายเส้นทางการค้าสู่แผ่นดินใหญ่ ประกอบกับการมีความ
ขัดแย้งทางการเมืองกระจายกระจายอยู่ทั่วไปในภูมิภาค ระยะเวลาเริ่มมีการเคลื่อน
ย้ายของชุมชน จากที่สูงบนหุบเขาและที่ราบลุ่มต่าง ๆ เข้ามาตั้งบ้านเมืองอยู่ตาม
เส้นทางการค้าบ้านเมืองและแคว้นในแผ่นดินสยามจึงแบ่งเป็นกลุ่มใหญ่ได้ 2 กลุ่ม
คือ

- กลุ่มแคว้นเก่า ได้แก่ ตามพรลิงค์ (นครศรีธรรมราช) นครชัย
สุวรรณภูมิ ละโว้ อโยธยา และหริภุญชัย
- กลุ่มแคว้นใหม่ ได้แก่ โยนก สุโขทัย แพร่ น่าน ล้านช้าง เป็นต้น

สังเกตได้ว่า กลุ่มแคว้นใหม่นั้นเกือบทั้งหมดตั้งอยู่บนเส้นทางคมนาคมทาง
บกทั้งสิ้นในสมัยนั้น ราชวงศ์พระร่วงทำการแข็งเมืองไม่ยอมอยู่ใต้อาณาจักรของขอม

แผนที่ที่ 3.4 อาณาจักรอุทองและศรีวิชัย

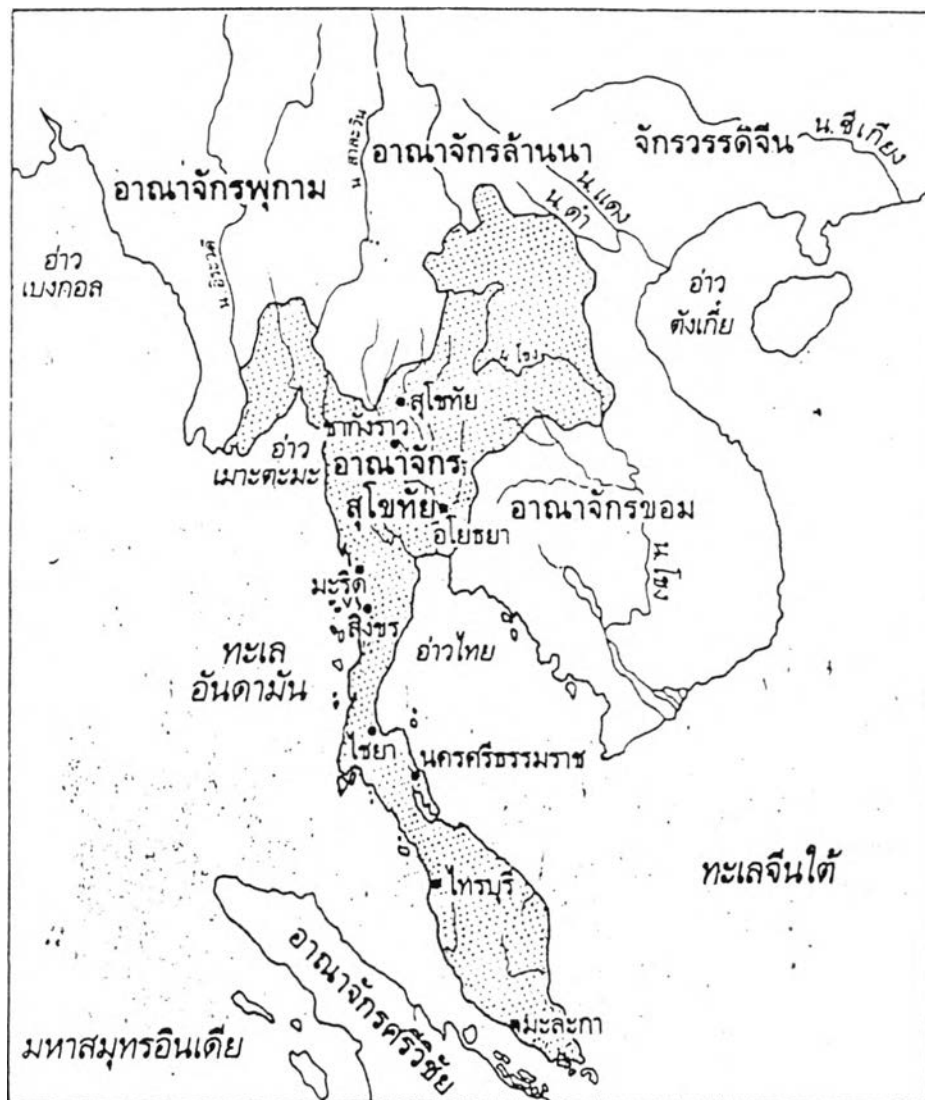
ที่มา : ประเสริฐ วิทยารัฐและคณะ หนังสือเรียนสมบูรณ์แบบ ส 306
ประเทศของเรา หน้า 4.

ยึดอำนาจการปกครองขอม ตั้งกรุงสุโขทัยเป็นราชธานี คือ พ่อขุนรามคำแหงมหาราช พระองค์ได้แผ่ขยายราชอาณาจักรเขตและพุทธศาสนาลัทธิลังกาวงศ์ออกไปอย่างกว้างขวาง ดังจะเห็นได้จากหลักฐานศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหง หลักที่ 1 หน้า 4 กล่าวไว้ว่า "เบื้องตะวันออกจรดสระหลวง สองแคว ลุมบาจาย สคาเท้าฝั่งโขงถึง เวียงจันทน์ เวียงคำเป็นที่แล้ว เบื้องหัวนอนรอดคนที พระบาง แพรก สุวรรณภูมิ ราชบุรี เพชรบุรี ศรีธรรมราช ฝั่งทะเลสมุทรที่แล้ว" เพชรบุรีจึงเป็นเมืองลูกหลวงของสุโขทัยตั้งแต่นั้นมา นอกจากนี้ยังมีหลักฐานอีกหลายอย่างที่แสดงถึงความสัมพันธ์ของเพชรบุรีกับสุโขทัย ที่ปรากฏตามพงศาวดารและศิลาจารึกว่า "กษัตริย์ครองลังกา ปรชานพุทธสิหิงส์ถวายแก่พระเจ้ารามคำแหง โดยส่งมาทางเรือขึ้นพักที่นครศรี-ธรรมราช ในการรับพระพุทธรูปครั้งนั้นพระเจ้ารามคำแหงก็ได้เสด็จมาประทับคอยรับพระพุทธรูปที่เมืองเพชรบุรี (สำนักงานจังหวัดเพชรบุรี, 2500 : หน้า 8)

ต่อมาในปี พ.ศ. 1837 บันทึกของจีนในสมัยราชวงศ์หยวนได้กล่าวถึงเมืองเพชรบุรีว่า "กันบูตึง แห่งปี่ชาบูหลี่" สงคณทูตนำบรรณาการไปในวันที่ 5 กรกฎาคม พ.ศ. 1837 (สืบแสง พรหมบุญ, 2525: 73) ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นว่าในขณะนั้นเอง เพชรบุรีมีเจ้าเมืองที่มีความสำคัญเป็นที่ยอมรับของจักรพรรดิจีนแล้ว และการติดต่อดังกล่าวน่าจะหมายถึงความสัมพันธ์ด้านการค้าระหว่างเมืองเพชรบุรีอีกด้วย โดยยืนยันได้จากที่ได้พบภาชนะและเครื่องเคลือบสมัยราชวงศ์หยวน (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2533: หน้า 34-35) ที่แม่น้ำเพชรบุรีและการพบเครื่องเคลือบสมัยสุโขทัยก็ย่อมแสดงให้เห็นการติดต่อด้านการค้าระหว่างเมืองเพชรบุรีและสุโขทัย เช่นเดียวกัน

แผนที่ที่ 3.5

อาณาจักรสุโขทัย สมัยพ่อขุนรามคำแหง

ที่มา : ประเสริฐ วิทยารัฐและคณะ หนังสือเรียนสมบูรณ์แบบ ส 306
ประเทศของเรา หน้า 4.

จารึกเขากบ ซึ่งอาจจะจารึกในราวปี พ.ศ. 1900 ได้กล่าวถึงเรื่องราวของพระมหาเถรศรีศรัทธาจุฬามณี ตอนเสด็จกลับจากลังกาวว่า

. . .สร้างพระมหาธาตุเลิศศาสนารรมในพระมหานครสิงหล . . .
รสดผสมสิงข้าว ข้ามมาลูตะนาวศรีเลือกเอาฝูงคนดี . . . สิงหลที่ป

รอดพระพุทธศรีอวยไมตรี เพชรบุรี ราชบุรี. . . ซึ่งหมายความว่า ท่านได้เดินทางจากลังกาแล้วข้ามอ่าวเบงกอลมาที่ตะนาวศรีแล้ว เดินทางต่อมายังเพชรบุรี ราชบุรี แสดงว่าในสมัยสุโขทัยนั้นนอกจาก ำใช้เส้นทางยังได้ใช้เส้นทางคาบสมุทรเป็นทางคมนาคมติดต่อระหว่างฝั่งตะวันออกเฉียงใต้ของอินเดียนับกับบริเวณภาคกลางของประเทศไทย โดยผ่านตะนาวศรีและผ่านเมืองเพชรบุรี คงจะเป็นเส้นทางที่เป็นที่รู้จักกัน และมีการติดต่อค้าขายและขนส่งสินค้ากันมานานแล้ว ซึ่งจากประวัติศาสตร์คดีเมืองนครศรีธรรมราช ซึ่งตีความจากพงศาวดาร หงวนฉบับเก่าว่า พ่อขุนรามคำแหงประทับอยู่ที่เพชรบุรีใน 5 ปีสุดท้ายของรัชสมัย เพื่อทรงควบคุมการค้ากับจีน

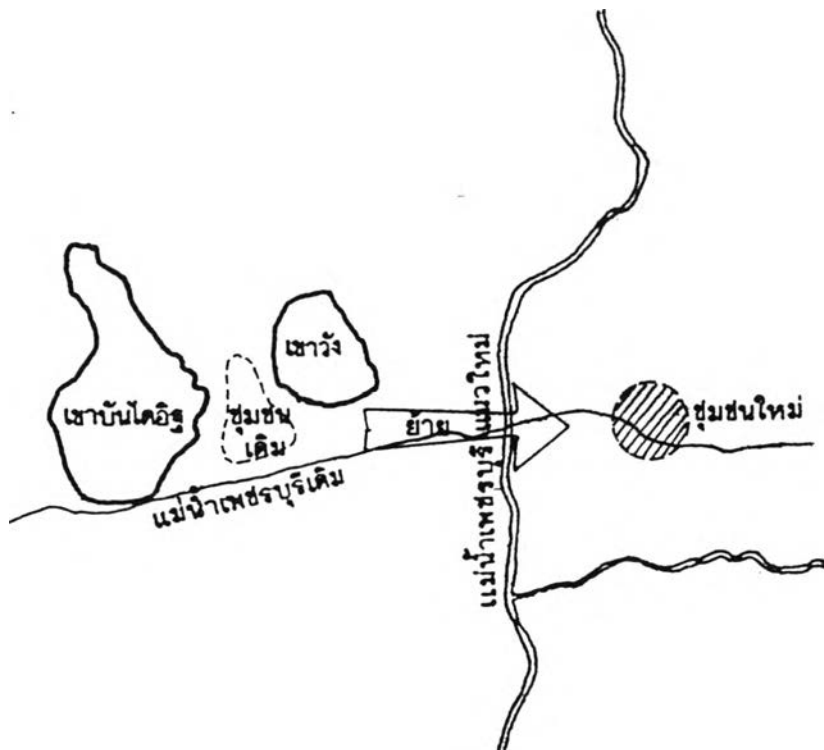
3.2.2 ระดับเมือง

ในสมัยศรีวิชัยราว พ.ศ. 1200-1400 มีชนเผ่ารามัญและพวกศรีวิชัยเคลื่อนย้ายมาอยู่ระหว่างเขาแต่น เขาบ้นไตอิฐ เขากิว และเขาวัง ซึ่งมีแม่น้ำเพชรสายเดิมไหลผ่านทางด้านใต้ผ่านเขาบ้นไตอิฐออกที่วัดคงคา ตัดตรงไปวัดเกาะและวัดช่อออกทะเลที่วัดปากน้ำ ตำบลบางจาน (สมุดเพชรบุรี 2525 : หน้า 83) ข้อสันนิษฐานดังกล่าวได้สะท้อนถึงการรวมตัวเป็นชุมชนระดับหนึ่งที่มีอาณาเขตแน่นอน มีผู้ปกครอง มีฐานะเป็นเมืองสำคัญเมืองหนึ่งนสมัยนั้น เพราะตามปรกติแล้วเมืองโบราณมักอาศัยแม่น้ำบ้างภูเขาบ้าง เป็นกำแพงเมืองเพื่อป้องกันข้าศึก ทั้งคนสมัยนั้นยังมีจำนวนน้อยไม่หนาแน่นเหมือนในปัจจุบัน จากชุมชนเดิมที่ตั้งอยู่ระหว่างเขาบ้นไตอิฐกับเขาวัง โดยมีแม่น้ำเพชรบุรีเป็นกำแพงเมืองทางตอนใต้ ต่อมาแม่น้ำเพชรบุรีได้เปลี่ยนทางเดินใหม่ ทำให้มีการเคลื่อนตัวของชุมชนเมืองไปทางทิศตะวันออกของเขาวัง สร้างบ้านเมืองตามริมแม่น้ำรวมเป็นหมู่บ้านริมน้ำขึ้น

แผนที่ที่ 3.6 แสดงที่ตั้งชุมชนดั้งเดิมในสมัยทวาราวดี-ศรีวิชัย

แสดงการเคลื่อนตัวของชุมชนไปทางทิศตะวันออก เนื่องจากแม่น้ำเพชรบุรี เปลี่ยนทางเดินใหม่

จากบันทึกของลาลูแบร์ ได้กล่าวถึงกษัตริย์เมืองเพชรบุรีไว้ว่า
 บรมกษัตริย์สยามทรงพระนามว่าพระบรมสุริยเทพนรไทยสุวรรณบพิตร ครองนคร
 ๑ชยบุรี พ.ศ. 1300 สืบราชสันตติวงศ์มาสืบช่วงกษัตริย์ องค์สุดท้ายทรงพระนาม
 ว่าพญาสุนทรเทพมหาเทพราช โปรดให้ย้ายเมืองหลวงตั้งชื่อใหม่ว่าธาตุนครหลวง
 (TASOO NACORA LOVANO) ในปี พ.ศ. 1731 กษัตริย์องค์ที่ 12 สืบต่อมาจาก
 พญาสุนทรฯ ทรงพระนามว่า พระพนม๑ชยศิริ พระองค์ทรงโปรดให้ราษฎรไปอยู่
 ณ เมืองนครไทยทางตอนเหนือของเมืองพิษณุโลก ส่วนพระองค์เองไปสร้างเมือง
 ใหม่ ชื่อพิบพลี (Pipeli) ตั้งอยู่บนฝั่งแม่น้ำสายหนึ่งอยู่ทางทิศตะวันตกของแม่น้ำ
 เจ้าพระยา มีพระมหากษัตริย์สืบต่อมา 4 ช่วงกษัตริย์จนถึงองค์สุดท้าย ทรงพระนาม
 ว่า รามาธิบดี ได้ทรงสร้างเมืองสยามขึ้นเมื่อ พ.ศ. 1894 จากบันทึกนี้กับตำนาน
 เมืองนครศรีธรรมราชมีส่วนคล้ายคลึงกันมากเพียงแต่เพี้ยนนามเท่านั้น คือ
 พระพนมทะเลศรีมหาสวัสดิทราชาธิราชกับพระพนม๑ชยศิริ ส่วนองค์ที่สร้างกรุงศรี-
 ออยุธยา^๑นั้นพระนามตรงกัน

อิทธิพล เขมร (พุทธศตวรรษที่ 18)

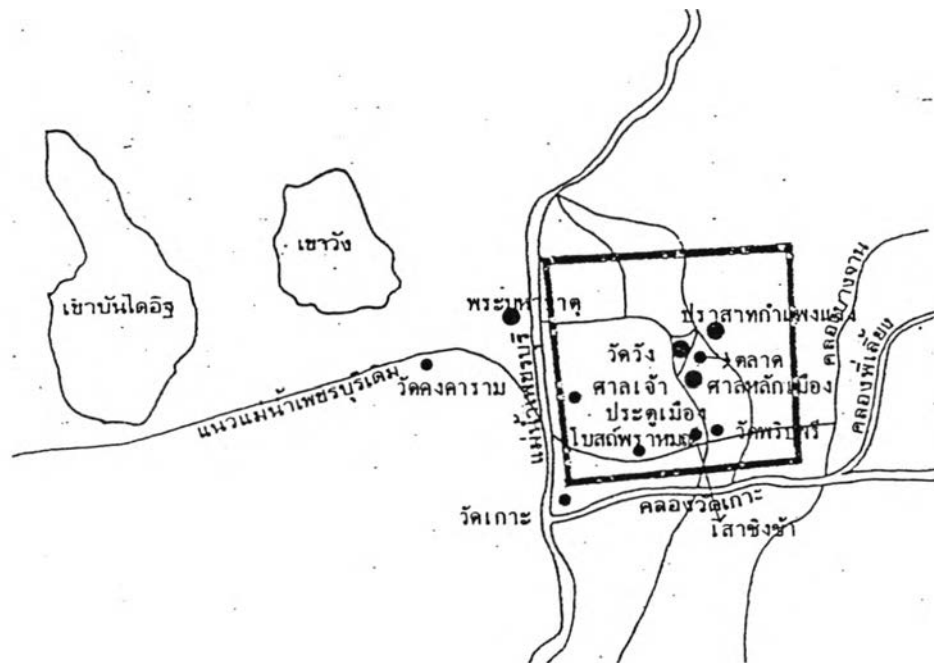
อิทธิพลทางวัฒนธรรมของทวารวดีในดินแดนภาค
 กลางของประเทศไทยได้เริ่มอ่อนตัวลงตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ 15-16 และ
 เขมรได้เข้ามามีบทบาททางวัฒนธรรมในเขตที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตั้งแต่ราว
 พุทธศตวรรษที่ 15-18

ประมาณพุทธศตวรรษที่ 18 ได้เกิดมีเมืองใหม่
 ขึ้นหลายเมืองตามลุ่มแม่น้ำแม่กลอง ลุ่มแม่น้ำเพชรบุรี เช่น เมืองราชบุรี เมือง
 รกสินารายณ์ เมืองสิงห์ เป็นต้น

ในสมัยศตวรรษที่ 18 นี้ชุมชนเพชรบุรีได้มาถึงจุด
 เปลี่ยนที่สำคัญ เพราะเหตุว่าได้มีการพัฒนาของชุมชนขึ้นทั้งทางด้านกายภาพและ
 ด้านสังคมมีการเปลี่ยนแปลงและขยายตัวจากชุมชนบ้านเป็นชุมชนเมืองอย่างแท้จริง

ตัวเมืองเพชรบุรีตั้งอยู่ใกล้กับแม่น้ำเพชรบุรี แนว
 กำแพงมีความยาวด้านละประมาณ 1200 เมตร หรือมีเนื้อที่ประมาณ 1.44 กม.
 ลักษณะของกำแพงเมือง เป็นรูปสี่เหลี่ยมจตุรัส ที่ตั้งของเมืองอยู่ตรงจุดที่การ
 คมนาคมทางบกและทางน้ำมาตัดกัน การสร้างเมืองโดยการวางตำแหน่งของ
 เมืองอยู่ใกล้แม่น้ำตัวเมืองมีรูปร่างสี่เหลี่ยมจตุรัส มีศาสนสถานอยู่กลางเมือง
 และมีรูปเคารพเป็นรูปพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร ข้อมแสดงให้เห็นถึงการรับ
 ระเบียบความเชื่อและแบบอย่างทางศิลปสถาปัตยกรรมแบบวัฒนธรรมเขมร และ
 คงจะมีการจัดระเบียบการปกครองโดยมีผู้ปกครองเมืองขึ้นในระบายนี้อีกที่สำคัญก็
 คือ ในขณะนั้นผู้ปกครองเมืองได้ยอมรับเอาศาสนาพุทธนิกายมหายาน เป็นความ
 เชื่อหลักของเมืองแล้ว และเมืองเพชรบุรีในระบายนี้อาจจะมีการติดต่อกับชุมชนต่าง
 มากกว่าในช่วงสมัยพุทธทวาราวดีที่ผ่านมา

แผนที่ที่ 3.7 กลุ่มที่ตั้งของโบราณสถาน ในยุคก่อตั้งชุมชนเมือง

ที่มา : การศึกษาเพื่อเสนอแนะแนวทางอนุรักษ์โบราณสถานและพัฒนา
 เมืองเพชรบุรี อัจฉรวดี กมลาศน์ ๓ ยุคยา หน้า 18

3.2.3 ระดับย่าน/ชุมชน

การเป็นเมืองสำคัญในระดับนครในสมัยกลางพุทธศตวรรษที่ 18 เป็นยุคสมัยที่มีพัฒนาการเป็นสังคมเมืองที่มีความหลากหลายทางเผ่าพันธุ์และชนชาติ กล่าวคือนอกจากมีผู้คนท้องถิ่นที่มีมาแต่สมัยทวารวดีแล้ว ยังมีคนกลุ่มอื่น จากชาติอื่นและถิ่นต่าง ๆ ที่เคลื่อนย้ายมาตามเส้นทางการค้าระยะไกลทั้งทางบกและทางทะเลผสมอยู่ด้วยกัน การเพิ่มจำนวนประชากรในเมืองเพชรบุรีรวมทั้งบ้านเมืองชายทะเลที่ร่วมสมัยกันนี้ จึงไม่เชื่อกันว่าเกิดจากอัตราการเกิดของผู้คนที่อยู่ในภูมิภาคนี้มาแต่ดั้งเดิม หากเป็นการเคลื่อนย้ายจากที่อื่นเข้ามา ลักษณะเช่นนี้ก่อให้เกิดความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่อาจนำไปสู่ความขัดแย้งทางการเมืองได้ จึงเป็นหน้าที่ของผู้ปกครองที่จะต้องหาทางสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวทางวัฒนธรรมและการเมือง ซึ่งมีคำตอบอยู่ที่ลัทธิศาสนาและภาษา เป็นกลไกสำคัญ ลัทธิศาสนาและประเพณีพิธีกรรมที่แพร่หลายในยุคนั้น คือ ลัทธิพุทธศาสนาหายานจากกัมพูชา ซึ่งพัฒนาขึ้นในรัชกาลของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 จึงเป็นเหตุให้มีการสร้างปราสาทวัดก้ำแพงแลงขึ้น

ในหนังสือสมุทรราชบุรี เรียกว่า ปราสาทหินวัดก้ำแพงแลง กล่าวสันนิษฐานได้เป็นสองทางด้วยกันคือ ทางแรกสันนิษฐานว่า วัดก้ำแพงแลงนี้เดิมเป็นเทวสถาน ปราสาทนั้นคือเทวาลัยนั่นเอง เมื่อวินิจฉัยว่าเป็นเทวสถานแล้วก็ต้องถือว่า วัดได้สร้างก่อนพระพุทธศาสนายังไม่เผยแพร่มายังเพชรบุรี พราหมณ์มีอำนาจมาครั้งโบราณ ครั้นเมื่อพระพุทธศาสนาสว่างได้ 200 ปีเศษ ศาสนาจึงได้แผ่มาทางด้านตะวันตก ครั้นเมื่อสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช พระพุทธศาสนาแพร่หลายรุ่งเรืองพราหมณ์ไสยศาสตร์เสื่อมถอย วัดก้ำแพงแลงจึงได้เป็นวัดพระพุทธรูปต่อมาอีกทางหนึ่งกล่าวจากพงศาวดารว่า เมื่อครั้งขอมมีอำนาจมากได้ขยายอาณาเขตถึงประเทศไทย พวกขอมได้ไปเที่ยวตั้งบ้านเมืองอยู่ตามที่บริบูรณ์ เมื่อไปตั้งอยู่ที่ใดก็เกณฑ์ผู้คนสร้างเจดีย์สถานตามแบบอย่างขอม ที่เป็นวัดในพระพุทธศาสนาก็มี เป็นเทวสถานตามลัทธิศาสนาพุทธก็มี ยังปรากฏอยู่ทุกวันนี้มากมายหลายแห่ง เช่น

พระปราสาทสามยอดเมืองลพบุรี และวัดกาแพงแลงเมืองเพชรบุรีเป็นต้น (สมบูรณ
แก่นตะเคียน, 2525: หน้า 215)

ภาพที่ 3.6 ปราสาทวัดกาแพงแลง

๓๖ ปราสาทวัดกาแพงแลง จ.เพชรบุรี ศิลปะสมัยบาเยน (บันทึกภาพถ่ายเมื่อ ๒๕๑๗)
36 Prang at Wat Kamphanglaeng in Peichburi province Khmere Bayon period. (1974)

ที่มา : ศูนย์ข้อมูลเมืองโบราณ (กุมภาพันธุ์ 2518)

สรุป สภาพทางฝั่ง เมืองในยุคก่อตั้งเมือง

สมัยพุทธศตวรรษที่ 18 เป็นยุคของการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญทั้งทางกายภาพและทางสังคมของชุมชนเพชรบุรี เนื่องจากมีการพัฒนาจากชุมชนบ้านเป็นชุมชนเมืองอย่างแท้จริง และมีการปกครองเมืองแล้ว ชุมชนเพชรบุรีได้รับอิทธิพลทางวัฒนธรรมจากเขมรทั้งในด้านของความเชื่อและทางระเบียบสถาปัตยกรรม เห็นได้จาก การสร้างเมืองและวัดกำแพงแลง ตลอดจนการนับถือพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร ซึ่งหมายถึงการยอมรับศาสนาหายานเป็นความเชื่อหลักของชุมชน

สมัยศตวรรษที่ 19 เป็นสมัยที่คนไทยเริ่มเข้ามามีอำนาจทางการเมืองอยู่ในบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา เมืองเพชรบุรีก็คงจะมีการติดต่อหรือมีความสัมพันธ์กับรัฐไทยต่างๆ โดยที่อาจจะมีการติดต่อกับสุโขทัยในทางใดทางหนึ่ง เช่น ในทางการเมืองหรือในทางการค้าแต่ น่าจะมีความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมกับทางกลุ่มอยุธยา-สุพรรณภูมิมากกว่าทางสุโขทัย ในสมัยนี้เพชรบุรีมีการติดต่อกับจีนและคงจะมีความสัมพันธ์ด้านการค้ากัน ฐานะการเป็นเมืองท่าคงจะเริ่มขึ้นในช่วงเวลานี้

3.3 ยุคทองของเพชรบุรี

3.3.1 ระดับภูมิภาค

สมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 (พระเจ้าอู่ทอง) ได้ทรงสถาปนากรุงศรีอยุธยาขึ้นในปี พ.ศ. 1893 ก็ได้ปรากฏความในกฎหมายพระอัยการลักพาเกี่ยวกับเรื่อง "ข้าหนีเจ้า พรหมนาย" และเกิดเป็นเรื่องพิพาทกันขึ้นระหว่างพลเมืองของสุโขทัยกับ . . . เมืองเพชรบุรี เมืองราชบุรี เมืองสุพรรณบุรี หลังจากการสถาปนากรุงศรีอยุธยา เมืองเพชรบุรีก็ได้ถูกผนวกอยู่ในพระราชอาณาเขตของกรุงศรีอยุธยาแล้วอย่างสมบูรณ์

การปกครองหัวเมืองในสมัยกรุงศรีอยุธยา ได้จัดแบ่งหัวเมืองฝ่าย ตะวันออก หัวเมืองฝ่ายตะวันตก หัวเมืองฝ่ายเหนือ และหัวเมืองปักษ์ใต้ สำหรับ เมืองเพชรบุรีนั้นสังกัดหัวเมืองฝ่ายตะวันตก ซึ่งมีเมืองต่าง ๆ ดังนี้ เมืองเพชรบุรี ราชบุรี นครไชยศรี สุพรรณบุรี กาญจนบุรี ศรีสวัสดิ์ ไทรโยค ท่ากระดาน ทองท่าพิ และเมืองทองผาภูมิ

ชาวโปรตุเกสเข้ามาติดต่อกับสยามเป็นครั้งแรกในปี พ.ศ. 2054 ตรงกับรัชสมัยของพระรามาธิบดีที่ 2 โดยร้อยโทดูอาร์เด เฟอร์แนนเดซ (Duarte Fernandez) เข้ามาทำไมตรีจิตกับสยามหลังจากที่ยึดมะละกาได้ การเดินทางจากอยุธยากลับไปมะละกานั้นได้ใช้เส้นทางข้ามเขาตะนาวศรีไปยังเมือง ตะนาวศรี แล้วจึงต่อไปมะละกา โดยใช้เวลาเดินทางข้ามคาบสมุทรเป็นเวลาสิบวัน เส้นทางข้ามคาบสมุทรนี้จะต้องเดินทางผ่าน Country of three Hundred Peaks (ดินแดนแห่งขุนเขาสามร้อยยอด) คือต้องผ่านเมืองเพชรบุรีนั่นเอง

ในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 18 สถานการณ์ทางการเมืองและการค้าของ ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มีการเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างมาก โดยมิ สหเหตุจากการขยายตัวอย่างรวดเร็วของการค้าทางทะเล ในคาบสมุทรอินเดียและ ทะเลทางฝั่งตะวันออก ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่มีผลสำคัญทางการค้า คือ การเพิ่มพูนบทบาททางการค้าของจีนในทะเลจีนตอนใต้ เทคนิควิทยาการในการ เดินเรือของจีน มีความก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว มีการใช้เข็มทิศการสร้างแผนที่ ดวงดาว แผนที่เดินเรือ การปรับปรุงระวางของเรือให้มีขนาดใหญ่ขึ้น สามารถ บรรทุกคนและสินค้าได้เป็นจำนวนมาก การเฟื่องฟูทางการค้าทางทะเลดังกล่าว ทำให้มะละกาซึ่งเป็นเมืองเชื่อมระหว่างทะเลทางตะวันออกพัฒนาขึ้นเป็นศูนย์กลาง แห่งอำนาจที่สำคัญในบริเวณช่องแคบ และคาบสมุทรมลายู สินค้าจากมหาสมุทร อินเดียไปยัง จีน ญี่ปุ่น เกาหลี มีจำนวนเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ส่วนผลให้เกิด เมืองท่า ตามชายฝั่งทะเลทั้งทางตะวันตกและทางตะวันออก ซึ่งอาจแบ่งการค้าใน บริเวณนี้ออกเป็นสองส่วน คือ ส่วนที่ทำการค้ากับพ่อค้าจากมหาสมุทรอินเดีย มีเมือง

แผนที่ที่ 3.8 ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้สมัยโบราณเขียนตามแบบจีนโบราณ
ปลายสมัยกรุงศรีอยุธยา

ที่มา : อัจฉรวดี กมลาศน์ ณ อยุธยา การศึกษาเพื่อเสนอแนะแนวทาง
อนุรักษ์โบราณสถานและพัฒนาเมืองเพชรบุรี หน้า 29

ทำานพมาปัจจุบัน ตลอดจนถึงตะวันตก ของคาบสมุทรลพบุรีบริเวณช่องแคบมะละกา
เรื่อยไปจนถึงเมืองท่าทางตอนเหนือของเกาะชวา เช่น เมืองไทรบุรี เมืองตรัง
เมืองตะกั่วป่า และเมืองกระบี่ ส่วนอีกบริเวณอยู่ทางตะวันออกเฉียง ทว่าการค้ากับจีน
เป็นหลัก ได้แก่ เมืองท่าทางฝั่งตะวันออกและคาบสมุทรลพบุรี เช่น เมืองอยุธยา

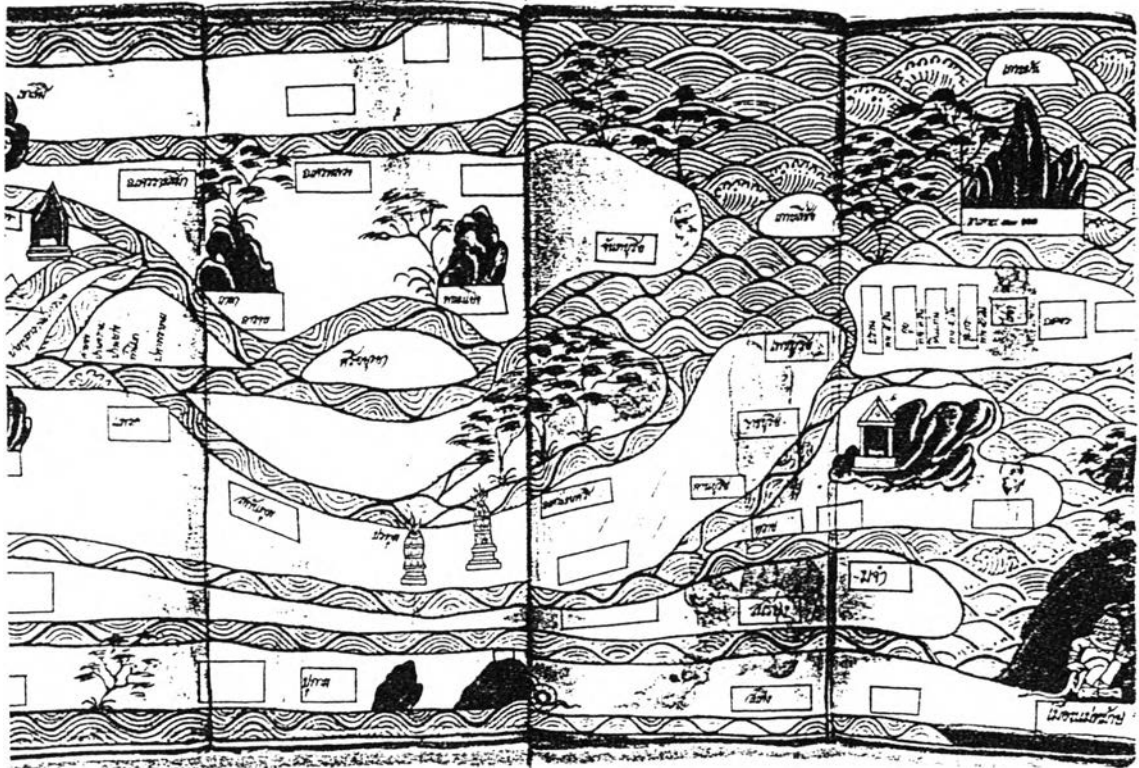
เมืองเพชรบุรี เมืองศรีพาราล เมืองประแสร์ เมืองจันทบูรณ เมืองกุยบุรี เมืองชุมพร เมืองนครศรีธรรมราช เมืองสทิงพระ เมืองพัทลุง เมืองปัตตานี และเมืองนราธิวาส บริเวณการค้าทั้งสองไม่ได้แยกจากกันโดยเด็ดขาด แต่มีความสัมพันธ์ที่เกี่ยวเนื่องกันไม่น้อยต่างช่วยระบายสินค้าจากปากหนึ่งของคาบสมุทรไปอีกปากหนึ่ง

ลักษณะทางการค้าของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ในศตวรรษที่ 20 จึงเป็นการค้าที่มีเมืองท่าจำนวนมากมาพัวพันด้วย มีสายใยทางการค้าเชื่อมโยงศูนย์การค้าในเมืองท่าต่างๆ ความเฟื่องฟูทางการค้าทั้งภายในและภายนอกภูมิภาคช่วยเพิ่มทุนรายได้ของ "เจ้า" ที่ได้ครองเมืองท่า ซึ่งเป็นช่องทางที่จะช่วยเพิ่มอำนาจทางการเมืองเช่นกัน ในขณะที่เดียวกันก็เปิดโอกาส ให้สินค้าทางการเกษตรหรือสินค้าของป่าในราคาถูกแต่กินระวางสูง กลายเป็นหนทางทำรายได้การขายสินค้าประเภทนี้ เป็นแรงผลักดันทางการเมืองอย่างสำคัญที่ทำให้ "เจ้า" ที่ครองเมืองท่า ขยายอำนาจของตนเข้าไปครอบครองดินแดนที่เป็นแหล่งผลิตสินค้าสำคัญ จึงมีการขยายอำนาจของเมืองท่าสำคัญ ๆ โดยเฉพาะการขยายตัวของอาณาจักรอยุธยา ในขณะที่นั้นเมืองอยุธยาจึงเป็นเมืองท่าที่สำคัญที่สุดในดินแดนสยาม เพราะสามารถควบคุมเส้นทางน้ำที่ติดต่อหัวเมืองภายในได้ทั้งหมด จึงเป็นแหล่งรวมสินค้าจากภายในและภายนอก

เพชรบุรี เป็นตัวกลางการค้าระหว่างเมืองท่าทางชายฝั่งทะเลฝั่งตะวันตกและเมืองท่าทางชายฝั่งตะวันออก ในสมัยอยุธยาการส่งสินค้าที่มาจากยุโรปหรืออินเดีย จะมาขึ้นฝั่งที่เมืองมะริด ขนลงเรือแล้วลาเสียงขึ้นทางแม่น้ำตะนาวศรีสุดทางขึ้นทางบกที่ด่านสิงขรข้ามเกาะหลัก แล่นขึ้นมาอยุธยา แต่ถึงเวลามีคลื่นลมก็จะขนลงเรือที่เพชรบุรี สันนิษฐานว่าสมัยนั้นเพชรบุรีคงมีเส้นทางน้ำขึ้นไปถึงอยุธยาได้

นอกจากจะรับสินค้าทางตะวันตกแล้ว เพชรบุรียังมีทางออกทะเลทางด้านตะวันออกบริเวณปากน้ำที่อำเภอบ้านแหลม ซึ่งเป็นจุดรับสินค้าจากทางตะวันออก เพื่อส่งไปขายที่อยุธยา สินค้าที่เข้ามา มาจากการค้าขายกับกัมพูชาจามปา เวียดนาม และหมู่เกาะต่างๆ ในอินโดนีเซีย รวมทั้งชาวจีนซึ่งเข้ามาค้าขาย

ภาพที่ 3.7 เพชรบุรีและคาบสมุทรภาคใต้

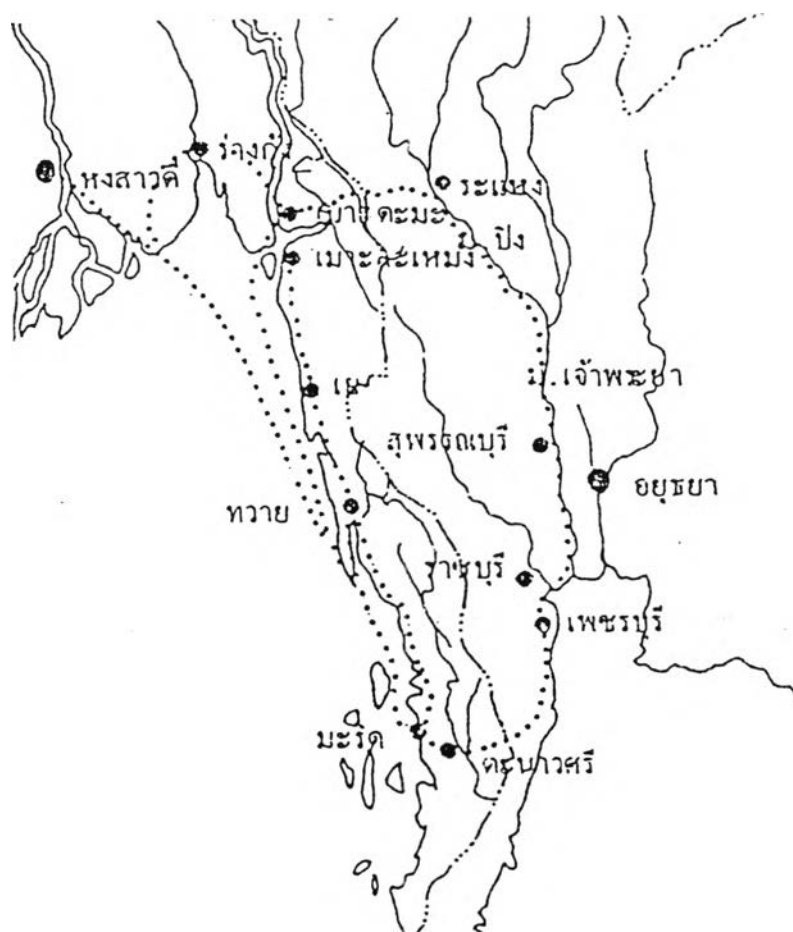

ที่มา : สมุดภาพไตรภูมิฉบับกรุงธนบุรี พ.ศ. 2519

เป็นจำนวนมาก เพชรบุรีจึงเป็นตัวกลางทางการค้าทั้งทางชายฝั่งทะเลตะวันตกและชายฝั่งทะเลตะวันออก กับต่างชาติทั้ง ชาวยุโรป อินเดีย จีนและอาณาจักรต่าง ๆ ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ การค้าดังกล่าวส่งผลให้เศรษฐกิจในเมืองเพชรบุรีมีความคล่องตัวและเฟื่องฟูมาก จึงเป็นพื้นฐานทางการเจริญเติบโตของเมืองใต้เป็นอย่างดี และจากสภาพที่ตั้งที่เป็นเมืองหนึ่งในกลุ่มหัวเมืองทางตะวันตกของไทย ที่มีชายแดนติดกับพม่า เพชรบุรีมีบทบาทเป็นเมืองหน้าด่านที่สำคัญทางใต้ของอาณาจักรอยุธยา

ในสมัยพระไชยราชาธิราช ไทยกับพม่าเริ่มบาดหมางกันและได้ทำสงครามกันเป็นครั้งแรกที่เมืองเชียงกราน และไทยได้ตีกองทัพพม่าแตกไปเมื่อ พ.ศ. 2081 สงครามไทยพม่าครั้งนี้เป็นจุดเริ่มต้นที่จะทำให้เมืองเพชรบุรีมีบทบาทที่เกี่ยวข้องกับการสงครามมากขึ้น เพราะเหตุว่าเป็นเมืองที่อยู่บนเส้นทางการเดินทัพของพม่า เมื่อพม่าจะมาตีหัวเมืองทางตะวันตกของไทย นอกจากนี้ยังเป็นแหล่งเสบียงที่สำคัญ ทั้งฝ่ายไทยและทางกองทัพพม่า เพราะเพชรบุรีมีทั้ง ข้าว พืชไร่ อาหารทะเล ฯลฯ รวมทั้งมีเส้นทางน้ำและทางบกที่สามารถเข้าถึงอยุธยาได้ตามเส้นทางลำเลียงสินค้า

แผนที่ที่ 3.9 เส้นทางเดินทัพพม่าเข้ามาในดินแดนไทย

ที่มา : หนังสือประวัติศาสตร์ไทย ม.ล.สุภัทรดิศ ดิศสกุล

3.3.2 ระดับเมือง

งานสมัยนี้อาจถือได้ว่า เมืองเพชรบุรีเป็นเมืองที่สำคัญเมืองหนึ่ง เพราะเป็นเมืองที่ข้าศึกต้องยกทัพผ่านเข้ามา เพื่อจะไปตีกรุงศรีอยุธยา เป็นเมืองท่าที่เรือสินค้าต่างๆ จอดแวะพักก่อนที่จะเข้าไปยังเมืองหลวง หรือจะส่งไปยังหัวเมืองปักษ์ใต้ หรือจะเดินทางไปเมืองมะริด เมะล่ำเลิง หัวเมืองมอญ ดังนั้นเจ้าเมืองนี้จึงต้องมีความรู้ความสามารถหลายด้าน คือทั้งด้านการรบ การปกครอง รวมทั้งการติดต่อสัมพันธ์กับเมืองอื่น งานสวนการทำมาหากินนั้น เมืองนี้ก็อุดมสมบูรณ์ทั้งข้าว ปลาอาหาร ยามใดที่บ้านเมืองเปลี่ยนแปลงดิน หรือมีข้าศึกมาตีตีพันหลายด้าน เมืองเพชรบุรีต้องเตรียมตัวที่จะต่อสู้กับศัตรู โดยตรง รวมทั้งศัตรูที่ลอบเข้ามาบ่อนบ้านเมืองซ้ำเติมอีกด้วย

ใน พ.ศ. 2100 แผ่นดินสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราช พระองค์เสด็จขึ้นครองราชย์ได้เพียงปีเดียว พระยาละแวกก็ยกทัพมาตีกรุงศรีอยุธยา การรบคราวนี้เขมรไม่สามารถตีเอากรุงศรีอยุธยาได้จึงยกทัพกลับ

หลังจากไทยเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งแรกแก่พม่าในปี พ.ศ. 2112 จากสภาพสงครามและการที่ผู้คนถูกกวาดต้อนไปเมืองเขมรในปี พ.ศ. 2115 คงจะทำให้เมืองเพชรบุรี ในช่วงเวลาประมาณ พ.ศ. 2112-2115 เกิดความระส่ำระสายอย่างหนัก สภาพเศรษฐกิจคงจะไม่ค่อยดีนัก การก่อสร้างอาคารทางศาสนาชะงักงัน บทบาทของเมืองเพชรบุรีกลายเป็นเมืองป้อมค่าย

งานสมัยเดียวกันนี้ เมื่อ พ.ศ. 2113 พระยาละแวกได้ให้พระยาจีนจันตุกับพระยาอุเทศราชยกทัพเรือมาตีเมืองเพชรบุรีด้วยกำลังพลสามหมื่น พระศรีสุรินทรฤาษยเจ้าเมืองเพชรบุรี พร้อมด้วยกรมการเมืองได้รักษาเมืองไว้ได้เต็มความสามารถ เมื่อพระยาทั้งสองเห็นว่าจะตีเอาเมืองเพชรบุรีไม่ได้แน่แล้ว จึงยกทัพกลับ แต่พระยาจีนจันตุมิได้กลับเมืองเขมร ด้วยเกรงพระยาละแวกจะเอาโทษในฐานะที่ตีเอาเมืองเพชรบุรีไม่ได้ จึงอพยพครอบครัวเข้าไปยังกรุงศรีอยุธยา พระมหาธรรมราชาธิราชทรงอุปถัมภ์เป็นอย่างดี แต่มีน่านพระยาจีนจันตุได้ลอบหนีไปโดยสำเภา

ครั้นถึงในเดือนสาม พระยาละแวกได้ยกทัพมาตีเมืองเพชรบุรีอีก คราวนี้มาด้วยตนเอง มีพลประมาณเจ็ดหมื่นคน ทางกรุงศรีอยุธยาสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราชโปรดให้พระยาโยธธรรราชธานีกับพระยาเทพราชธานี ยกทัพออกไปช่วยพระศรีสุรินทรดาไชย เจ้าเมืองเพชรบุรีต่างก็ได้ช่วยกันตักแต่งกาแพง คู หอรบไว้แข็งแรง เมื่อพระยาละแวกยกทัพมาล้อมเมืองเพชรบุรีได้สามวัน จึงให้ทหารเอาบันไดปืนกาแพงเมือง แต่ชาวเพชรบุรีได้ต่อสู้อย่างเต็มความสามารถ เข้าศึกไม่สามารถจะตีเอาเมืองได้จึงถอยออกไป และคิดว่าหากเข้าตีไม่ได้ก็จะยกทัพกลับ แต่เป็นที่น่าเสียดายว่า ภายใต้นค่ายเมืองเพชรบุรีเริ่มแตกความสามัคคีกันระหว่างพระยาทั้งสาม ต่างก็บังคับบัญชาทหารฝ่ายของตน มิได้สัมพันธ์ร่วมมือรบ หรือปรึกษากัน ครั้นถึงวันแรมค่ำ พระยาละแวกได้ยกเข้าตีทางด้านต๋าวลคลองกระแซง และทางด้านต๋าวลบางจาน ยกเข้าเผาหอรบหลายลงพร้อมกับปืนกาแพงเข้าเมืองได้ พระศรีสุรินทรดาไชย พระยาโยธธรรราชธานี พระยาเทพราชธานีตายในที่รบ พระยาละแวกได้กวาดต้อนผู้คนและทรัพย์สินเป็นจำนวนมากไปยังเขมร เมืองเพชรบุรีต้องแตกยับเป็นครั้งนี้เพราะผู้นำแตกความสามัคคีกัน

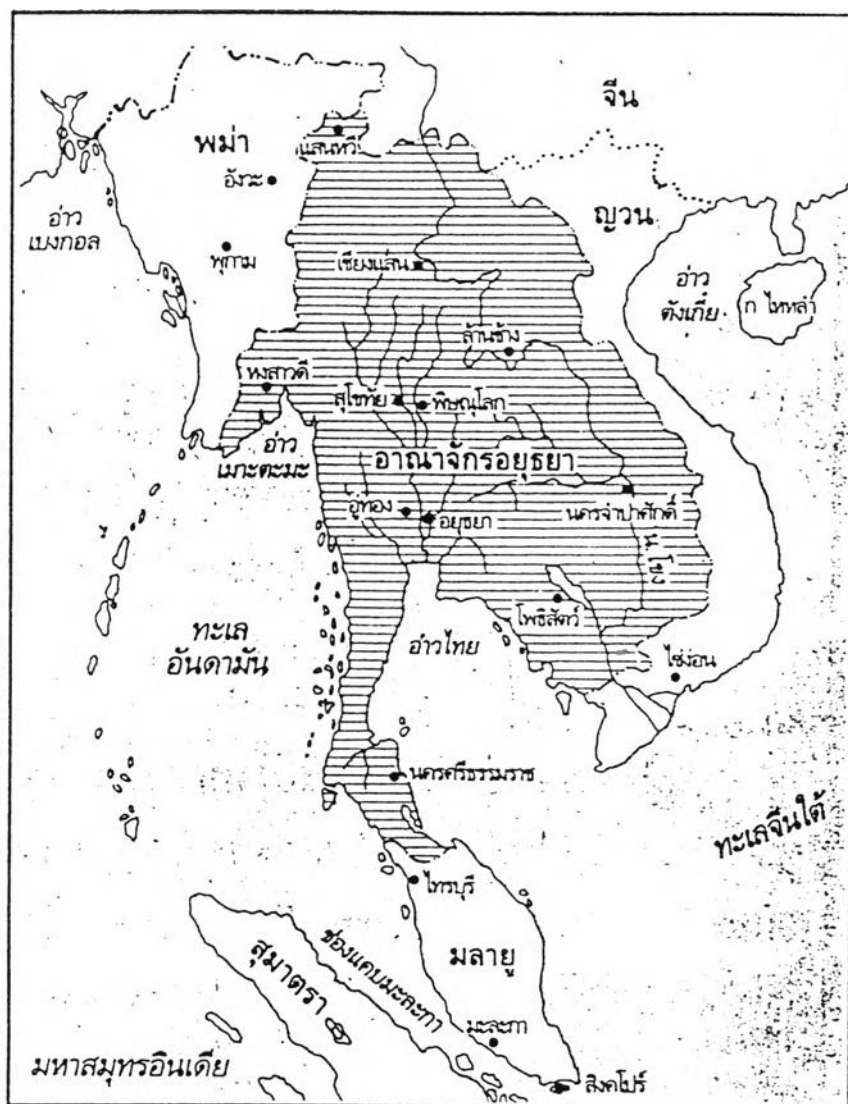
พ.ศ. 2134 สมเด็จพระนเรศวรมหาราชและพระเอกาทศรถ ได้เสด็จไปต๋าวลสามร้อยยอดทางสถลมารค และประทับแรมที่ต๋าวลรัตนดหลวงเป็นเวลา 14 วัน ซึ่งต่อมา พระองค์ทรงกอบกู้เอกราชให้ชาติไทยเป็นผลสำเร็จ และในปี พ.ศ. 2135 ก็โปรดให้เจ้าพระยาจักรียกทัพไปตีเมืองมะริดและเมืองตะนาวศรี กลับคืนมาจากพม่า ทั้งนี้เพื่อควบคุมเมืองท่าทางด้านอ่าวเบงกอลเอาไว้ นอกจากนี้แล้วยังมีการค้ากับจีนและญี่ปุ่นอีกด้วย

เมืองเพชรบุรีคงจะมีความสงบขึ้นและมีความศึกภัยยิ่งขึ้นในสมัยพระเจ้าปราสาททอง เมื่อมีการสนับสนุนการค้าด้านมะริด ตะนาวศรี ให้ขยายตัวขึ้นอีก ทรงฟื้นฟูการค้ากับฮอลันดาและจีน ที่ซบเซาลงในสมัยพระเจ้าทรงธรรม โดยส่งเสริมการค้าขายในฝั่งเบงกอล ทำให้เส้นทางคมนาคมระหว่างอยุธยา-มะริด-

อินเดีย มีนักเดินทางเข้ามาเพิ่มขึ้น และผู้ที่เดินทางผ่านเมืองเพชรบุรีก็คงจะเพิ่มมากขึ้น และเมื่ออยุธยากลับไปฟื้นฟูการค้ากับฮอลันดาและจีน ก็คงจะมีการใช้ท่าเรือที่เพชรบุรีมากขึ้นอีกด้วย

แผนที่ที่ 3.10

แสดงอาณาจักรอยุธยา สมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราช

ที่มา : ประเสริฐ วิทยารัฐและคณะ หนังสือเรียนสมบูรณ์แบบ ส 306 ประเทศของเรา หน้า 5.

ครั้นถึงรัชกาลพระเชษฐาธิราช (พ.ศ. 2171-2173) ก็ให้เกิดเหตุการณ์วุ่นวายขึ้นอีกเมื่อพระศรีศิลป์เป็นขบถของสมผู้คนที่เพชรบุรีเพื่อที่จะเข้าบดบังราชสมบัติแต่ในที่สุดก็ถูกจับได้และถูกประหารชีวิต

สมเด็จพระเจ้าปราสาททองขึ้นครองราชย์ในปี พ.ศ. 2173 เหตุการณ์วุ่นวายในอยุธยาตั้งแต่ต้นรัชกาลพระเชษฐาธิราช รวมทั้งการค้าที่ทรุดมาตั้งแต่สมัยพระเจ้าทรงธรรมทำให้เศรษฐกิจในตอนต้นรัชกาลอยู่ในสภาพตกต่ำ และในปี พ.ศ. 2176 ไทยก็เกิดขัดแย้งกับพวกญี่ปุ่นจนกระทั่งการค้าต้องหยุดชะงักลง

พระเจ้าปราสาททองทรงแก้ไขปัญหาคือการฟื้นฟูการค้ากับฮอลันดาและจีน นอกจากนั้นแล้วก็ยังได้ทรงส่งเสริมการค้าขายฝิ่น เบงกอลและทำให้เส้นทางคมนาคมระหว่างอยุธยา-มะริด-อินเดีย มีความเจริญขึ้น

ในสมัยอยุธยาตอนปลาย สมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงขึ้นครองราชย์เมื่อปี พ.ศ. 2199 ในรัชกาลนี้มีเหตุการณ์สำคัญเกิดขึ้นหลายประการ เป็นเหตุให้เกิดการเปลี่ยนแปลงรูปแบบทางศิลปะไปเป็นอันมาก ประการแรก คือ การเปิดโอกาสให้ชาวยุโรปเข้ามารับราชการ และทำการค้าขายในอยุธยาอย่างคับคั่ง เศรษฐกิจในสมัยนั้นมีความมั่งคั่งมาก นอกจากนี้ยังมีการส่งนายช่างชาวยุโรปมาทำการก่อสร้าง บ่อน หอรับ และวางผังเมืองบางเมือง เช่น บางกอก นครราชสีมา ทำให้ไทยเกิดการปฏิรูปทางด้านก่อสร้างเป็นอันมาก และได้ทรงสานต่อนโยบายที่ส่งเสริมการค้าขายทางด้าน มะริด ตะนาวศรี และในตอนต้นรัชกาลนั้นปรากฏว่าตั้งแต่ตัวพระคลังสินค้าไปจนถึงเจ้าเมืองตะนาวศรี เจ้าเมืองมะริด เจ้าเมืองเพชรบุรี ปราณบุรี กุญบุรี นายเรือสำเภาหลวง ตลอดจนผู้ดูแลผลประโยชน์ของสมเด็จพระนารายณ์ที่ตั้งไว้ตามเมืองท่าฝั่งอินเดียล้วนแต่เป็นแขกมะหะหมัดทั้งสิ้น แต่ในปลายรัชกาลนั้น ชาวฝรั่งเศสจะเข้ามามีอิทธิพลและควบคุมเมืองสำคัญเอาไว้คือ มะริด บางกอก

การติดต่อทางการทูตระหว่างสมเด็จพระนารายณ์มหาราชกับพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 แห่งประเทศฝรั่งเศสจะเป็นพระราชภารกิจที่เด่นที่สุดของ

กษัตริย์ไทยพระองค์นี้ และอิทธิพลศิลปะตะวันตกก็จะปรากฏให้เห็นได้ชัดเจนในช่วง สมัยพระนารายณ์มหาราชนี้เอง

อยุธยาตอนปลายจึงเป็นยุคทองของเพชรบุรี มีความ รุ่งเรืองทั้งด้านเศรษฐกิจและศิลปกรรมอย่างแท้จริง

ชาวฝรั่งเศสที่เข้ามาในเมืองไทยในปี ค.ศ. 1662 (พ.ศ. 2205) เป็นครั้งแรกนำโดยพระสังฆราชแห่งเบริช บีแอร์ มาร์ ลังแบร์ต เดอลาม็อก) และได้ใช้เส้นทางข้ามคาบสมุทรจากมะริดผ่านมายังเพชรบุรี และเมื่อ ถึงเพชรบุรีในวันที่ 13 สิงหาคม พ.ศ. 2205 ก็มีบันทึกว่า "เมืองนี้เป็นเมืองใหญ่ และมีกำแพงก่ออิฐ . . ." และเมื่อมาถึงเมืองไทยแล้วคณะบาทหลวงชาวฝรั่งเศส พิจารณาเห็นว่าเมืองไทยควรเป็นที่ตั้งทำการเผยศาสนาได้ดีกว่าที่อื่นจึงอาศัยอยู่ใน อยุธยาตั้งแต่นั้น และบาทหลวงรูปหนึ่งชื่อบาทหลวงรทมาสซึ่งมีความรู้ทางวิชา ก่อสร้างได้เข้ารับราชการกับสมเด็จพระนารายณ์ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2208

ต่อมาระหว่างปี พ.ศ. 2226-พ.ศ. 2230 ไทยและ ฝรั่งเศสได้ส่งราชทูตไปติดต่อกัน และฝรั่งเศสได้ขอให้ไทยมอบสิทธิในการครอบครอง เมืองบางกอกและเมืองมะริดให้แก่ฝรั่งเศส

แต่อย่างไรก็ตามในปี พ.ศ. 2231 ได้มีหลักฐานว่าชาว ฝรั่งเศสได้คาดหมายถึงการยึดอาณาจักรสยามแล้ว และได้เตรียมแผนการที่จะยึดสยาม และยึดพริบพลี เพราะเหตุว่าพริบพลีนั้น ". . . มีข้าวอุดมสมบูรณ์และยังมีวัวและ พานหะต่าง ๆ อีกมาก. . ." และบาทหลวงเดอรัวซีกี้ได้บันทึกเอาไว้ว่าเมือง เพชรบุรีนั้นเป็นเมืองท่าส่งข้าวและฝ้ายเป็นสินค้า

จากแผนการยึดราชอาณาจักรสยามของฝรั่งเศสสมัยนั้น ฝรั่งเศสวางแผนจะส่งคำสั่งมาให้เดฟาซ นายทหารที่คุมกำลังทหารฝรั่งเศสอยู่ใน สยามว่า "ถ้าสมเด็จพระนารายณ์ ได้ทรงมีรับสั่งให้ทำการใด ๆ อันจะก่อให้เกิด ความเสียหายแก่ราชการของพระเจ้ากรุงฝรั่งเศส และอาจจะเป็นอันตรายแก่กอง ทหารที่ประจำอยู่เมืองบางกอกและเมืองมะริด. . . ก็ให้ไปปิดล้อมเมืองตลาดขวัญ

และเมืองเพชรบุรีไว้. . . ให้เดพาชทาการได้ทุกอย่างตามแต่จะเห็นควร เพื่อให้ไทย ยอมอยู่ในอำนาจ ของพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสเจ้าหงไค้") ". . . เมื่อสมเด็จพระนารายณ์สวรรคตและฝรั่งเศสได้ไทยไว้เป็นเมืองขึ้นแล้ว ก็ให้พลเอกเดพาชและมาควิสเดรานปีแต่งตั้งให้พลคอนอยู่ในตำแหน่งเดิม แต่ถ้าหากว่าในระยะหัวเลี้ยวหัวต่อนี้ พลคอนเกิดตายลง ก็ให้เดพาชไปยึดเมืองเพชรบุรี และยึดบ้อมเมืองตลาดขวัญไว้ เพื่อคอยป้องกันลำน้ำมิให้เรือต่างประเทศเข้ามาเป็นอันตราย. . ."

(สุภรัตน์ เลิศพาณิชย์กุล เปรากี เขียวนกเขา : 168)

ฉะนั้นจากหลักฐานของชาวฝรั่งเศสจะเห็นได้ว่าเมืองเพชรบุรีในสมัยพระนารายณ์นั้นเป็นเมืองอุดมสมบูรณ์และเป็นทั้งชุมทางและเมืองท่าสำคัญ การเดินทางติดต่อระหว่างมะริดผ่านเพชรบุรีไปยังกรุงศรีอยุธยาและลพบุรีนั้นคงจะเป็นเส้นทางที่ชาวตะวันตกรู้จักกันดีมาก เพราะรวดเร็วกว่าการเดินทางโดยช้างเรือ

เซเบเร่ць บันทึกว่าการเดินทางนั้นใช้เวลาประมาณ 17 วัน และเฉพาะการเดินทางจากเพชรบุรีไปมะริดนั้นใช้เวลา 6 วัน

พระเพทราชาขึ้นครองราชย์ในปี พ.ศ. 2231 หลังจากที่ได้ขับไล่พวกฝรั่งเศสออกจากเมืองไทยเป็นผลสำเร็จ แต่ในปี พ.ศ. 2241 นั้นเอง บาทหลวงตาซาร์ตก็เข้ามาติดต่อกับพระเพทราชาอีกครั้งหนึ่ง การเจรจกันนั้นมีการตั้งคลังสินค้าฝรั่งเศสที่เมืองเพชรบุรี และการสร้างบ้อมที่เมืองมะริดรวม แต่พระเพทราชาไม่ทรงตกลงด้วย

ในสมัยพระพุทธเจ้าเสือ พ.ศ. 2246 พระองค์โปรดการทรงเบ็ด จึงได้เสด็จประพาสเมืองเพชรบุรี ประทับแรมที่ตำบลรัตนดหลวงซึ่งเป็นที่เคยประทับของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชกับสมเด็จพระเอกาทศรถ พระพุทธเจ้าเสือเสด็จเลยไปจนถึงตำบลสามร้อยยอด ทรงเบ็ด แล้วเสด็จย้อนกลับมายังตำหนักรัตนดหลวง จึงเสด็จกลับคืนสู่กรุงศรีอยุธยา (กระทรวงศึกษาธิการ. หนังสือพระราชพงศาวดาร เล่ม 2 : หน้า 154)

ในปี พ.ศ. 2307 กองทัพพม่าซึ่งมีมังมหานรธาเป็นแม่ทัพยกไปตีเมืองทวาย ตีตะเรียมมายังเมืองมะริด ตะนาวศรี มะลิวัน ระนอง ชุมพร ราชยา ปทิว คลองวาฬ กุย บราณ จนถึงเมืองเพชรบุรี แต่ที่เมืองเพชรบุรีมีกองทัพพระยาพิพัฒนรักษาทัพของพระยาตาก ยกมาจากกรุงศรีอยุธยาทันรักษาเมืองไว้ได้ เมื่อพม่ายกมาถึงเมืองเพชรบุรีปะทะกับกองทัพไทยเข้าก็ถอยไปทางด่านสิงขร อย่างไรก็ตามในปีเดียวกันนี้พระเจ้าอังวะได้มีพระราชสาส์นมายังกรุงศรีอยุธยา เพื่อขอตัวเจ้าเมืองทวายกลับไปหากไทยขัดจีนจะยกทัพใหญ่มา ทางฝ่ายกรุงศรีอยุธยา มิได้มอบให้ไป และได้เตรียมกำลังไว้ป้องกันบ้านเมือง อดยเกณฑ์ทหารไปรักษาด่านอย่างมั่นคง พม่ายกทัพมาคราวนี้เป็นทัพของกษัตริย์องค์ใหม่ คือหลังจากพระเจ้าอังวะสวรรคต ประมาณ พ.ศ. 2308 กองทัพได้ยกเข้ามาทางเมืองทวาย ตะนาวศรี แล้วยกเข้าตีเมืองเพชรบุรี ราชบุรี และกาญจนบุรี สมเด็จพระบรมราชาธิราชโปรดฯ ให้เจ้าพระจักษ์เรียกทัพที่ตั้งรับที่เพชรบุรี ราชบุรี แต่สู้กำลังเข้าศึกไม่ได้จึงเสียเมืองแก่พม่า หลังจากนั้นพม่าจึงยกเข้าล้อมกรุงศรีอยุธยา ขณะที่พม่าล้อมกรุงอยู่นั้น สมเด็จพระบรมราชาธิราชโปรดฯ ให้พระยาเพชรบุรีคุมกองทัพเรือกองหนึ่ง พระยาตากสินคุมอีกกองหนึ่ง ยกออกไปตั้งรับพม่าที่จะเข้ามาทางห้องทุ่ง ครั้นพม่ายกเข้ามา พระยาเพชรบุรีจะยกออกไปสู้รบพม่า พระยาตากสินเห็นว่า เข้าศึกมีกำลังเหนือกว่าไม่ควรยกออกไปจึงห้ามไว้ พระยาเพชรบุรีเห็นว่าพอจะสู้ได้จึงยกทัพออกไป ถูกพม่าล้อมไว้แล้วเอาดินปืนทิ้งลงในเรือดินระเบิดขึ้น พระยาเพชรบุรีตายในที่รบ ส่วนพระยาตากสินมิได้ต่อสู้กับข้าศึกแต่ได้ถอยมาตั้งรับที่วัดพิชัยและมิได้เข้าไปในกรุงศรีอยุธยาอีกเลย หลังจากนั้นกรุงศรีอยุธยาก็เสียแก่พม่า เมื่อ พ.ศ. 2310

3.3.3 ระดับย่าน/ชุมชน

ในปี พ.ศ. 1917 สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 1 (ขุนหลวง-พระงั่ว) ได้ทรงสถาปนา "วัดมหาธาตุ" ขึ้นวัดพระศรีมหาธาตุ จังหวัดเพชรบุรี

ได้ถูกซ่อมแซมมาหลายครั้ง จนกระทั่งปัจจุบันไม่สามารถทราบได้ว่ารูปทรงเดิมเป็นอย่างไร

พระศรีรัตนมหาธาตุ (ปรากฏใน 5 ยอด) เป็นโบราณวัตถุที่มีมาช้านาน ไม่ปรากฏชัดว่าสร้างเมื่อใด ใครเป็นผู้สร้าง แต่ในสมัยที่พระครูสุวรรณภูมิ (จิต สุวรรณโชติ) (พ.ศ. 2410-พ.ศ. 2487) เป็นเจ้าอาวาสวัดมหาธาตุได้มีการบันทึกไว้ว่า เคยมีชาวต่างประเทศได้มาชมพระศรีรัตนมหาธาตุ ซึ่งได้ติดตามประวัติความเป็นมากับพระครูสุวรรณภูมิ และได้บอกกับท่านตามข้อมูลของเขาว่า เดิมเป็นของพวกเขมรสร้าง และมีอายุได้ใน 1713 ปี ซึ่งพระครูสุวรรณภูมิได้พิจารณาเห็นว่า พระศรีรัตนมหาธาตุนี้มีรูปทรงคล้ายคลึงแบบเขมร และเมื่อก่อนรากขุดลงไปดูพื้นล่างพบว่า เป็นศิลาและโบราณซึ่งตรงตามคำบอกเล่าว่าสร้างพร้อมกับวัดกาแพงแลง ซึ่งตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของเมืองเพชรบุรี

สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ได้เสด็จตรวจราชการในมณฑลราชบุรีในเดือนมีนาคม พ.ศ. 2445 และได้ทรงบันทึกเรื่องวัดมหาธาตุเมืองเพชรบุรีไว้ว่า องค์พระธาตุได้ถูกซ่อม แต่ว่า ". . . ก่อไม่ถูกตามเดิม. . ." และเมื่อได้ทรงเห็นพระมหาธาตุที่ราชบุรีแล้วก็ทรงลงมติว่า "รู้ได้ทันทีว่า เพชรบุรีนั้นแบบนี้. . ." แสดงถึงองค์พระมหาธาตุที่เพชรบุรีและราชบุรีนั้น เป็นศิลปกรรมร่วมสมัยเดียวกัน

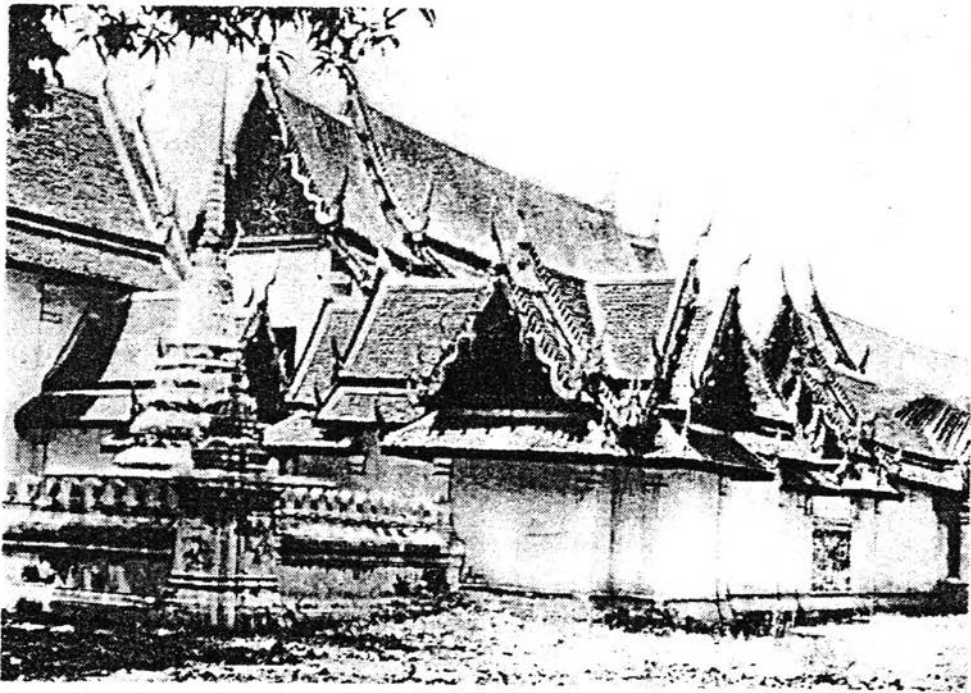
John Davis ได้บันทึกเอาไว้ว่าในปี พ.ศ. 2143 นั้นมะริดและตะนาวศรีเป็นเมืองที่การค้ารุ่งเรืองมากและเป็นที่รู้จักกันทั้งในอังกฤษและยุโรปว่าเป็นเมืองท่าค้าขายและเป็นจุดผ่านของการเดินทางจากอินเดียไปสยาม

จากการฟื้นฟูทางการค้าดังกล่าว ทำให้เศรษฐกิจของเพชรบุรีเริ่มฟื้นตัว ซึ่งวัดมหาธาตุสุพรรณารามคงจะถูกสร้างขึ้นในช่วงเวลานี้ และจะเป็นจุดเริ่มต้นแห่งยุคทองของศิลปกรรมเมืองเพชรบุรี

ภาพที่ 3.8 พระปรางค์วัดพระมหาธาตุ

ภาพที่ 3.9 พระอุโบสถวัดใหญ่สุวรรณาราม

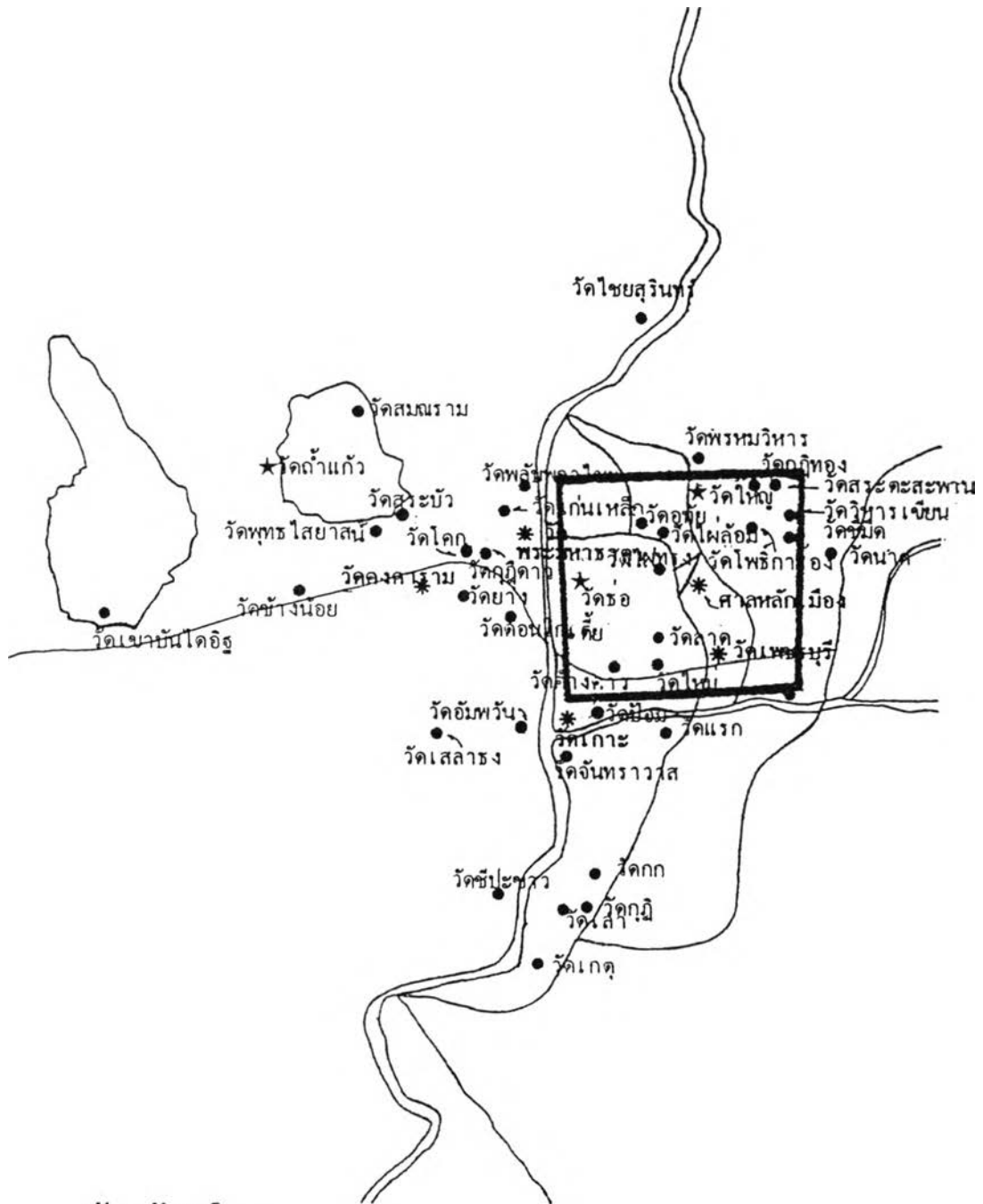
สมัยพระเจ้าเสือตำนานของวัดใหญ่วรณารามกล่าวไว้ในสมัย
พระเจ้าเสือ (พ.ศ. 2246-พ.ศ. 2251) สมเด็จพระสังฆราชแดงโง่ได้มาทำการ
บูรณะปฏิสังขรณ์วัด พระเจ้าเสือได้ทรงพระราชทานพระราชทานให้มาปลูกเป็นศาลา
การเปรียญอีกด้วย ในสมัยพระเจ้าบรมโกศในปี พ.ศ. 2277 มีหลักฐานว่าได้บูรณะ
ปฏิสังขรณ์วัดเกาะแก้วสุทธาราม ซึ่งคาดว่าตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนกลาง

จากบันทึกของชาวฝรั่งเศส เพชรบุรีในช่วงสมัยอยุธยาตอนปลาย
ตั้งแต่สมัยพระนารายณ์ลงมาสภาพเศรษฐกิจในตัวเมืองรุ่งเรืองมาก เพราะเหตุว่า
เป็นชุมทางสำคัญคือ เป็นท่าเรือสำหรับส่งสินค้าออก เมื่อสภาพเศรษฐกิจในเมือง
มั่งคั่งจึงมีการขยายตัวของการค้าและการขยายตัวของชุมชนเพิ่มขึ้นมาก โดยเฉพาะ
ในบริเวณทิศตะวันตกเฉียงเหนือของตัวเมืองเดิม บริเวณวัดสระบัว วัดเขายันในอิฐ
สกุลช่างเพชรบุรีมีการพัฒนาตัวเองขึ้นมาในช่วงนี้ มีผลงานทั้งด้านจิตรกรรม ประติ-
มากรรม และสถาปัตยกรรมอย่างมาก

จากความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจในสมัยอยุธยา กับความศรัทธาใน
พุทธศาสนาและค่านิยมในสังคมที่ถือว่าสร้างศาสนสถานถือเป็นการทำบุญที่ได้บุญเป็น
อย่างมาก อีกทั้งเป็นการเชิดชูชื่อเสียงของผู้สร้าง ทำให้เกิดการแข่งขันสร้าง
ศาสนสถาน ในกลุ่ม ชุนนาง คหบดี และประชาชน จะเห็นได้ชัดจากจำนวน
ศาสนสถานเดิมที่มีการบูรณะซ่อมแซม และศาสนสถานที่สร้างขึ้นใหม่ จำนวนศาสน-
สถานจึงเพิ่มขึ้นจากยุคก่อตั้งชุมชนเมืองเป็นอันมาก ศาสนสถานซ่อมแซมหรือสร้าง
ขึ้นใหม่ในสมัยกรุงศรีอยุธยามีดังนี้

- ศาสนสถานเดิมที่ได้รับการบูรณะซ่อมแซมและปรับปรุงมี
พระมหาธาตุ ศาลหลักเมือง วัดเกาะแก้วสุทธาราม วัดคงคาราม วัดเพชรบุรี
- ศาสนสถานที่สร้างขึ้นในสมัยอยุธยา แบ่งออกเป็นสองช่วง คือ
ก. ช่วงอยุธยาตอนกลาง (พ.ศ. 2089 - 2199) ได้แก่
วัดโคก วัดถ้ำแก้ว วัดใหญ่วรณาราม วัดเกาะแก้วสุทธาราม

แผนที่ที่ 3.11 แผนที่สังเขปแสดงที่ตั้งของวัดในสมัยอยุธยา

สัญลักษณ์ :

- * โบราณสถานเดิมที่ได้รับการบูรณะซ่อมแซม
- ★ โบราณสถานสมัยอยุธยาตอนกลาง
- โบราณสถานสมัยอยุธยาตอนปลาย

ที่มา : อัจฉรวดี กมลาศน์ ณ อยุธยา การศึกษาเพื่อเสนอแนะแนวทาง
อนุรักษ์โบราณสถานและพัฒนาเมืองเพชรบุรี หน้า 44

ข. ช่วงอยุธยาตอนปลาย (พ.ศ. 2199 - 2310) ได้แก่ วัดช้างน้อย วัดพุทธไสยาสน์ วัดบันไดอิฐ วัดแก่นเหล็ก วัดกุฎีดาว วัดพลับพลาไชย วัดยาง วัดไชยสุรินทร์ วัดพระทรง วัดพรหมวิหาร วัดช่อเจริณธรรม วัดลาด วัดฝ้ายส้ม วัดอุทัย วัดสระตะสะพาน วัดโพธิ์การ้อง วัดนาค วัดชีมิด วัดใหม่ วัดค้างคาว วัดปากน้ำ วัดกก วัดเกตุ วัดกุฎี วัดเลา วัดดอนไก่เตี้ย วัดชีปะขาว และวัดเสลาชง รวมถึง วัดสมณรามและวัดสระบัว

จะเห็นได้ว่าเมืองเพชรบุรีในสมัยกรุงศรีอยุธยา มีโบราณสถานเพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะในช่วงอยุธยาตอนปลาย เพราะเป็นช่วงที่กรุงศรีอยุธยา มีความเจริญรุ่งเรือง จากการค้าจากต่างประเทศทั่วยุโรปและจีน ในฐานะที่เมืองเพชรบุรีมีฐานะเป็นตัวกลางทางการค้าระหว่างสองฝั่งทะเล จึงมีความมั่งคั่งเป็นอย่างมาก กอรบกับในสมัยนั้นเมืองเพชรบุรีนับเป็นศูนย์รวมของช่าง จนถูกขนานนามให้เป็นสกุลช่างเพชรบุรี มีความสามารถทางด้านประติมากรรม จิตรกรรม และสถาปัตยกรรม ศาสนาในสมัยนี้จึงมีความงดงามและมีคุณค่าด้านต่าง ๆ มาก เช่น วัดพุทธไสยาสน์ มีพระนอนที่มีพระพักตร์ได้สัดส่วนงดงาม และมีความยาวที่สุดในประเทศ วัดใหญ่สุวรรณาราม มีศาลาการเปรียญเป็นอาคารไม้ และมีพระอุโบสถซึ่งมีลายจิตรกรรมฝาผนังภาพเทพพนม ซึ่งหาดูได้ยากยิ่งในปัจจุบัน วัดที่มีคุณค่าทางประติมากรรมก็มีหลายแห่ง เช่น วัดสระบัว วัดพลับพลาไชย วัดพระมหาธาตุ เป็นต้น

ที่ตั้งของวัด

เมื่อพิจารณาสถานที่ตั้งของวัด ในยุคทองของเพชรบุรีในสมัยกรุงศรีอยุธยา จะเห็นได้ว่าวัดมีการบูรณะปฏิสังขรณ์ จากสมัยก่อตั้งชุมชนเมือง ได้แก่ วัดพระมหาธาตุ ศาลหลักเมือง วัดคงคาราม และวัดเกาะ สถานที่เหล่านี้ต่างเป็นจุดศูนย์รวมทางการเมืองและทางความเชื่อทางศาสนา ซึ่งมีความสัมพันธ์ที่สืบเนื่องกับ

ความเติบโตของชุมชนเมืองเพชรบุรี จึงมีการปรับปรุงให้มีสภาพที่คงทนถาวร มากกว่าวังหรือบ้านของราษฎรทั่วไป ส่วนโบราณสถานที่สร้างขึ้นใหม่ในยุคทองของเพชรบุรีนี้ อาจแบ่งพิจารณาสภาพที่ตั้งตามสมัยในการสร้าง คือ กลุ่มที่สร้างในสมัยอยุธยาตอนกลาง และกลุ่มที่สร้างในสมัยอยุธยาตอนปลาย

ก) กลุ่มที่สร้างสมัยอยุธยาตอนกลาง แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม กลุ่มที่อยู่บริเวณโดยรอบวัง ได้แก่ วัดกำแพงแลง วัดโคก วัดสระบัว และกลุ่มที่อยู่ริมแม่น้ำเพชรบุรี ได้แก่ วัดอัมพวัน และวัดเกาะแก้วสุทธาราม

ข) กลุ่มที่สร้างในสมัยอยุธยาตอนปลาย ซึ่งนิยมสร้างศาสนสถานตามบริเวณริมน้ำโดยหันหน้าไปทางแม่น้ำ หรือทางทิศตะวันออกเสมอ โบราณสถานในสมัยนี้ อาจแบ่งออกเป็น 4 กลุ่ม คือ

1) กลุ่มที่อยู่บริเวณสองฝั่งแม่น้ำเพชรบุรีเดิม ได้แก่ วัดบันไดอิฐ วัดช้างน้อย วัดพุทธไสยาสน์ วัดคงคาราม วัดกุฎีดาว วัดยาง วัดดอนไก่เตี้ย วัดค้ำคาว วัดใหม่ วัดเพชรบุรี วัดแรก วัดปากน้ำ

2) กลุ่มที่อยู่บริเวณสองฝั่งแม่น้ำเพชรบุรีใหม่ ได้แก่ วัดไชยสุรินทร์ วัดพลับพลาไชย วัดแก่นเหล็ก วัดพระมหาธาตุ วัดช่อเจริณธรรม วัดลาด วัดจันทราวาส วัดชีปะขาว วัดกก วัดเกตุ วัดกุฎี วัดเลา

3) กลุ่มที่อยู่บริเวณลาดลองในบริเวณกำแพงเมือง ได้แก่ วัดอุทัย วัดไฟส้อม วัดพระทรง วัดใหญ่สุวรรณาราม วัดพรหมวิหาร และศาลหลักเมือง

4) กลุ่มที่อยู่บนเส้นทางบกภายนอกกำแพงเมือง ได้แก่ วัดสมณราม วัดกุฎีทอง วัดสระตะสะพาน วัดโพธิ์การ้อง วิหารเขียน วัดชีมิด และวัดนาค

จากที่ตั้งและการวางผังอุโบสถ จะเห็นว่าวัดในสมัยเพชรบุรียึดตามเจดีย์หรือปราสาทและแม่น้ำเป็นสำคัญ โดยการหันหน้าอุโบสถไปทางเจดีย์ ซึ่งนิยมสร้าง

ทางทิศตะวันออก หรือการหันหน้าอุโบสถไปทางแม่น้ำ เห็นได้จาก วัดในกลุ่มริมน้ำ เพชรบุรีใหม่ต่างหันอุโบสถไปทางแม่น้ำเป็นส่วนใหญ่ ส่วนวัดในกลุ่มเส้นทางบกใน และนอกกำแพง เมืองต่างก็หันหน้าไปทางทิศตะวันออก

เมื่อพิจารณาการกระจายตัวของวัด ในยุคทองของ เพชรบุรีในสมัย กรุงศรีอยุธยา จากกลุ่มที่ตั้งของวัดต่าง ๆ นั้น จะเห็นได้ว่าวัดในช่วงนี้มีจำนวน เพิ่มขึ้นมาก และมีการกระจายตัวของวัดขยายวงกว้างออกไปจากยุคก่อตั้งเมือง ในสมัยทวารวดี-สุโขทัย เป็นอันมาก โดยมีการกระจายตัวไปตามเส้นทางน้ำใน แนวตะวันตก - ตะวันออกตามแม่น้ำเพชรบุรีเดิม และแนวเหนือ - ใต้ ตามแม่น้ำ เพชรบุรีใหม่ เนื่องจากเส้นทางคมนาคมหลักคือ แม่น้ำ เพราะในสมัยอยุธยา ประชาชนเป็นชาวน้ำอย่างแท้จริง การตั้งบ้านเมืองจึงเรียงรายไปตามแนวแม่น้ำ ศาสนสถานซึ่งเป็นโบราณสถานในปัจจุบัน จึงกระจายตัวตามแม่น้ำตามชุมชนไป นอกจากนี้ยังมีการสร้างวัดตามการคมนาคมทางบก โดยอาศัยการเดินเท้า และ พาหนะทางบก ซึ่งในเมืองเพชรบุรีมีสองจุดใหญ่ ๆ คือภายในกำแพงเมือง บริเวณ ตะวันออกเฉียงเหนือของกำแพงเมือง และภายนอกเขตกำแพงเมืองบริเวณโดย รอบเขาวัง ซึ่งอยู่ทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเพชรบุรีแนวใหม่ การกระจายตัวของ วัดจึงขยายไปทางตะวันตกของแม่น้ำเพชรบุรีไปจนถึง เขابันไดอิฐ รวมถึงการเกาะ กลุ่มของวัดที่ขยายไปตามต้นน้ำเพชรบุรีซึ่งอยู่ทางใต้ของชุมชนเมือง อย่างไรก็ตาม ภายในเขตกำแพงเมืองเองก็มีความหนาแน่นมากขึ้นโดย เฉพาะทางตอนเหนือของ เขตกำแพงเมือง ขอบเขตของเมืองจึงขยายออกไปอย่างกว้างขวาง ในทางตะวันตก และทางใต้ตามแนวแม่น้ำซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของเมือง

ความสัมพันธ์ของวัดกับชุมชนเมืองเพชรบุรี

บทบาทของโบราณสถานในยุคทองของเพชรบุรีในสมัยอยุธยา ที่มี
ความสัมพันธ์กับระบบชุมชนเมืองดังนี้

1) บทบาททางศาสนา โบราณสถานที่ใช้เป็นประกอบพิธีกรรม
ทางพุทธศาสนา ได้มีการกระจายไปตามวัดต่าง ๆ ที่สร้างขึ้นเพิ่มจากยุคก่อตั้งชุมชน
เมืองเป็นอันมาก โดยมีแกนหลักในการทำพิธีระดับเมืองอยู่ที่วัดพระมหาธาตุ ใน
วันสำคัญทางพุทธศาสนาและงานประเพณีต่าง ๆ เช่น การเวียนเทียนในวันมาฆบูชา
การทำบุญตักบาตรในวันสารท การรับกฐินหลวง เป็นต้น ส่วนพิธีกรรมทางศาสนา
ในระดับชุมชนเมือง ก็จะกระจายไปตามความศรัทธาของชาวเมือง เช่น เทศน์มหา
ชาติได้เพราะต้องวัดใหญ่สุวรรณาราม ท้าววิปัสณากรรมฐานต้องวัดบันไดอิฐ เป็นต้น

2) ด้านการปกครอง เช่น

วัดพระมหาธาตุ - ราชธานีในการถือน้ำพิพัฒน์สัตยา

ศาลหลักเมือง - ยืนยันการตั้งมั่นของเมือง

วัดพลับพลาไชย - ราชธานีเป็นที่ฝังศพของเหล่าทหาร

3) ด้านสังคม เนื่องจากสังคมไทยเป็นสังคมพุทธศาสนา ศาสนา
จึงเข้ามามีส่วนในการดำรงชีวิตของคนตลอดเวลา จึงอาจแบ่งกิจกรรมทางสังคม
ในยุคเจริญของเพชรบุรีที่เกี่ยวกับชีวิตของสังคม ออกเป็น

ก) ประเพณีในชีวิต ได้แก่ การเกิด การบวชเรียน การ
ครองเรือน การตาย ซึ่งศาสนสถานได้เข้ามามีบทบาทตลอดเวลา

ข) ประเพณีทางพุทธศาสนาและประเพณีท้องถิ่น เช่น วัน
ตรุษสารท การทอดกฐิน ผ้าป่า วันสงกรานต์ วันลอยกระทง

ค) ทางศิลปะ ศาสนาสถานกลายเป็นเวทีประกวดฝีมือ
ทางศิลปะ โดยช่างและคหบดีหรือชาวบ้านเป็นผู้สนับสนุน เพราะในสมัยนั้นมีค่านิยม
ว่าการสร้างวัดถือเป็นการทำบุญสูงสุดทางพุทธศาสนา จึงเกิดการแข่งขันการ

สร้างวัด ในหมู่คหบดีหรือชาวบ้านจึงมีการสนับสนุนฝังฝีมือเป็นอันมาก ทำให้มีการพัฒนาทางด้านศิลปะ ก่อให้เกิดเอกลักษณ์เฉพาะตัว จนได้รับการขนานนามให้เป็นสกุลช่าง เพชรบุรีมาตั้งแต่สมัยอยุธยา

เนื่องจากในยุคสมัยเพชรบุรีฟูเฟื่องในอาณาจักรสยาม มีวัดที่เกิดขึ้นมากมาย ความสัมพันธ์ของวัดกับสังคมของชาวบ้านจะมีมากน้อยเพียงใด ขึ้นอยู่กับศรัทธาของชาวบ้านที่มีต่อศาสนสถานนั้น แต่อย่างไรก็ตาม วัดที่พอจะมีบทบาททางสังคมอยู่บ้างก็คงพอจะมี เช่น วัดพระมหาธาตุ เป็นศูนย์กลางรวมการประกอบพิธีในงานประเพณีทางศาสนา การเล่นสงกรานต์ที่วัดเกาะและที่หน้าวัดพลับพลายชัย เป็นต้น

จากบทบาททั้ง 3 ประการจะเห็นได้ว่าในยุคเจริญของชุมชนเมืองเพชรบุรีในสมัยอยุธยา ศาสนสถานได้เข้ามามีบทบาทในชีวิตของประชาชนอย่างแยกไม่ออกในทุกด้านทั้งในวิถีชีวิต ทางการปกครองและการพัฒนาทางด้านศิลปกรรม

สรุป สภาพทางผังเมืองในยุคทองสมัยอยุธยา

สมัยอยุธยา กรุงศรีอยุธยาได้รับการสถาปนาขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 1893 และมีหลักฐานว่าในปี พ.ศ. 1899 นั้น เมืองเพชรบุรีได้ถูกผนวกเข้ากับอาณาจักรอยุธยาแล้ว ในขณะที่เดียวกันการสถาปนาวัดพระศรีรัตนมหาธาตุขึ้นเป็นหลักของเมืองในสมัยต้นอยุธยาก็แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมกับกลุ่มเมืองในบริเวณภาคกลางของประเทศไทย

ความสัมพันธ์กับต่างประเทศในช่วงเวลานี้คงจะเป็นการติดต่อค้าขายกับจีนเป็นหลัก ส่วนชาวโปรตุเกสก็เริ่มเข้ามาติดต่อกับไทยในปี พ.ศ. 2054 และการใช้เส้นทางลัดข้ามคาบสมุทรมลายูจากตะนาวศรีไปยังอยุธยาจะทำให้เพชรบุรีเป็นที่รู้จักของชาวยุโรปมากขึ้น

ในขณะที่ไทยเริ่มผูกมิตรกับชาวยุโรปนั่นเอง สงครามกับพม่าก็เริ่มขึ้นในรัชสมัยของพระไชยราชาธิราชในปี พ.ศ. 2081 และเป็นจุดเริ่มต้นที่ทำให้เพชรบุรีต้องมียุทธภัยที่เกี่ยวข้องกับสงครามต่อมา

ไทยต้องเสียกรุงศรีอยุธยาให้แก่พม่าเป็นครั้งแรกในปี พ.ศ. 2112 ความอ่อนแอของอยุธยาเป็นเหตุให้เขมรเกิดความล้าพองใจ และเขมรก็เข้ามาโจมตีเมืองเพชรบุรีถึงสองครั้งในปี พ.ศ. 2113 และปี พ.ศ. 2115 และในปี พ.ศ. 2115 นั้น พระยาละแวกก็กวาดต้อนชาวเพชรบุรีไปเมืองเขมรเสียมาก เมืองเพชรบุรีในช่วงเวลานี้คงจะอยู่ในสภาพที่ระส่ำระสายอย่างหนัก

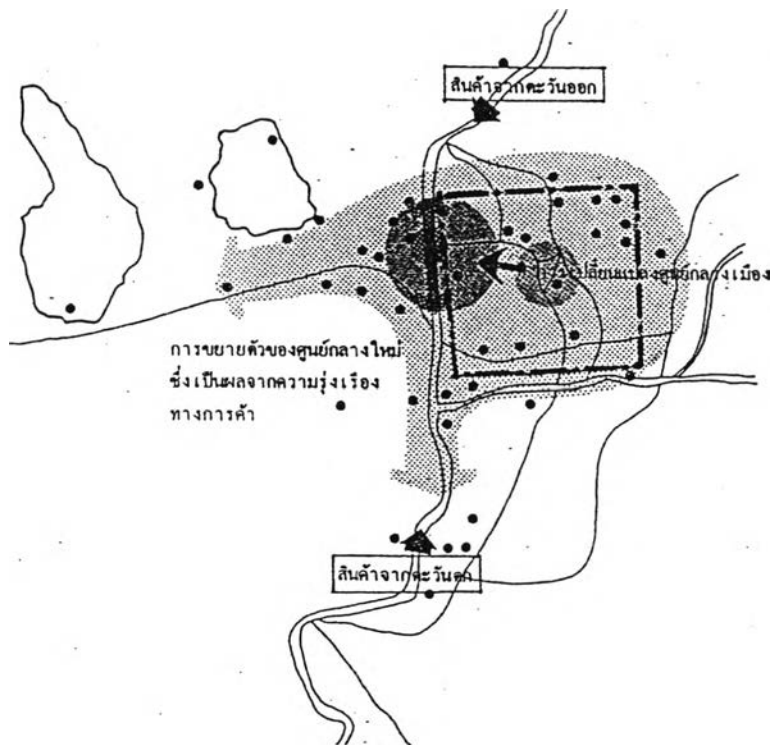
สมเด็จพระนเรศวรมหาราช ทรงกอบกู้เอกราชให้กับชาติไทย และทรงควบคุมเมืองมะริดและตะนาวศรีอันเป็นศูนย์กลางการค้าที่รุ่งเรืองทางชายฝั่งเบงกอลไว้ได้อีกครั้งหนึ่ง เมืองเพชรบุรีในช่วงเวลานี้คงจะเริ่มฟื้นตัวเข้มแข็งขึ้นและมีความสงบขึ้น

การฟื้นฟูเศรษฐกิจในรัชสมัยพระเจ้าปราสาททองโดยการฟื้นฟูการค้ากับฮอลันดาและจีน ตลอดจนการสนับสนุนการค้าด้านมะริด-ตะนาวศรี มีผลให้เส้นทางการค้าอินเดีย-มะริด-อยุธยา เจริญขึ้น และคงจะทำให้ชุมชนเพชรบุรีมีความสีกักขึ้น เพราะมีผู้เดินทางผ่านมากขึ้นและคงจะมีการใช้ท่าเรือเพิ่มขึ้นอีกด้วย

ในส่วนของการตั้งชุมชนสมัยอยุธยา การตั้งชุมชนส่วนใหญ่มักจะเป็นการตั้งชุมชนเกาะตามแนวแม่น้ำ เนื่องจากเป็นเส้นทางคมนาคมที่สำคัญในการค้าขาย การคมนาคม และวิถีชีวิต บ้านของผู้คนจึงเกาะอยู่ตามแม่น้ำ และมีกลุ่มอาคารหนาแน่นในวงแม่น้ำที่เป็นย่านตลาด ย่านการค้าขายปลีก-ขายส่งซึ่งมาจากบริเวณด้านทิศเหนือ อาทิ เกอบ้านแหลม ซึ่งเป็นเมืองท่าให้สำเภาของประเทศต่าง ๆ และมาจากที่ราบบริเวณด้านใต้ของเมือง ที่นอกจากจะมีการเข้ามาค้าขายในเมืองเพชรบุรีแล้วยังมีสินค้าจากทางตะวันตกข้ามเทือกเขาตะนาวศรี ผ่านด่านสิงขร มาจากอินเดีย-พม่า ศูนย์การค้าจะมาอยู่บริเวณปากคลองที่เชื่อมกับแม่น้ำเข้าสู่ตัวเมือง บริเวณใกล้วัดมหาธาตุนอกกำแพงเมืองเดิม เนื่องจากเป็นจุดขนถ่าย

สินค้าเข้าสู่ตัวเมืองได้สะดวก ดังนั้นชุมชนเมืองเพชรบุรีในสมัยอยุธยา จึงขยับศูนย์กลางของเมืองจากบริเวณกลางใจเมืองวัดกาแพงแลง วัดพริบพลี มาสู่ด้านตะวันตกริมแม่น้ำบริเวณวัดมหาธาตุ เกิดเป็นตลาดหน้าขนาดใหญ่ ไล่จากกาแพงเมืองทางเหนือ คับคั่งบริเวณหน้าวัดมหาธาตุไล่เรียงไปจนศาลเจ้าประตูเมือง บ้านเรือนบริเวณนี้ส่วนใหญ่เป็นบ้านริมน้ำ ในช่วงที่มีการค้าหนาแน่นอาจมีสะพานทางเดินด้านหน้าแม่น้ำเชื่อมติดกันไปตลอดทั้งสองฝั่งแม่น้ำ สันนิษฐานว่ามีการสร้างพลับพลาที่ประทับในรัชกาลที่ 2 บริเวณริมแม่น้ำที่เป็นบริเวณวัดพลับพลาไชยในปัจจุบัน (อัครนิติ, 2534) ดังนั้นตลาดหน้าหน้าวัดมหาธาตุจึงเป็นศูนย์กลางเมืองแห่งใหม่ เพราะเป็นที่รวมทั้งด้านเศรษฐกิจ ตลาดค้าและท่ารับ-ส่งสินค้าที่สำคัญ รวมทั้งทางด้านสังคมซึ่งมีวัดพระมหาธาตุเป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชน

แผนที่ที่ 3.12 แสดงการเปลี่ยนแปลงศูนย์กลางเมืองและทิศทางการขยายตัวของเมือง

ที่มา : การศึกษาเพื่อเสนอแนะแนวทางอนุรักษ์โบราณสถาน และพัฒนาเมืองเพชรบุรี อัครนิติ กมลาศน์ ณ อยุธยา หน้า 35

จากการเพิ่มของประชากร และการเพิ่มตัวอย่างรวดเร็วของศาสนสถานในเขตกำแพงเมืองเดิม เกิดความหนาแน่นสูง เมืองจึงเริ่มขยายตัวไปทางทิศตะวันตกของแม่น้ำเพชรบุรี โดยมีวัดสระบัวและวัดเขابันโคอิฐเป็นแกนนำ นอกจากนี้ยังมีการขยายตัวไปทางด้านข้างกับแนวแม่น้ำเพชรบุรี มีวัดเกาะเป็นแกนนำ ส่วนภายในกำแพงเมือง มีวัดใหญ่สุวรรณารามเป็นหลัก

จากการที่เพชรบุรีเป็นเมืองหน้าด่าน ที่มาจากด้านตะวันตก (อินเดีย) และเป็นเมืองท่ารับสินค้าจากจีนก่อนที่จะส่งสินค้าไปยังอยุธยา ทำให้เมืองเพชรบุรีมีความมั่งคั่ง มีการขยายตัวของชุมชนเมืองกระจายขึ้นบนบกโดยมีพหุณะ เช่น เกรียนเทียมม้า ม้าและช้าง แม้จะมีการขยายตัวไปตามจุดต่าง ๆ แต่ศูนย์กลางทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม และการปกครอง ยังอยู่บริเวณหน้าวัดมหาธาตุซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของเมือง เมืองจึงมีรูปแบบเป็นศูนย์กลางเดี่ยว (MONOCENTRIC) ซึ่งมีทางคมนาคมทางน้ำเป็นหลักบ้านเรือนของราษฎรตั้งเรียงรายตามริมน้ำเป็นกลุ่ม ๆ รวมเรียกว่า "บ้าน" ซึ่งแต่ละบ้านจะสร้างศาสนสถานภายในเขตของตน ประชาชนมีความสัมพันธ์กับศาสนสถานอย่างใกล้ชิด ศาสนสถานจึงเป็นสิ่งจำเป็นต่อวิถีชีวิตของประชาชน รวมทั้งเป็นการแสดงฝีมือและความมั่งคั่งของชาวเพชรบุรี นอกจากนี้เป็นที่น่าสังเกตว่า ชื่อวัดต่าง ๆ ที่สร้างขึ้นในยุคเจริญของเพชรบุรี เช่น วัดโคก วัดช้าง วัดจันทร์ วัดพระมหาธาตุ วัดพลับพลาไชย วัดคงคาราม วัดลาด วัดโพธิ์ธาราม เป็นต้น สะท้อนถึงการแสดงความเจริญของเพชรบุรี เพื่อแสดงความเด่นน่ามีลักษณะพิเศษเทียบเท่าเมืองหลวง

จะเห็นได้ว่าเมืองเพชรบุรีในสมัยกรุงศรีอยุธยา มีวัดเพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะในช่วงอยุธยาตอนปลาย เพราะเป็นช่วงที่กรุงศรีอยุธยามีความเจริญรุ่งเรืองจากการค้าขายจากต่างประเทศทั้งทางด้านตะวันตก คือ อินเดีย และทางเมืองท่าด้านตะวันออกคือ จีน และประเทศในยุโรปหลายประเทศ

วัดใหญ่สุวรรณารามก็คงจะถูกสร้างขึ้นในช่วงที่สภาพเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนเพชรบุรีกำลังเริ่มขยายตัวดีขึ้นนี้เอง

ดังนั้นในสมัยอยุธยาตอนปลายอาจเรียกได้ว่า เป็นยุคทองของเพชรบุรี เพราะมีฐานะ เป็นทั้งชุมทางสำคัญ ท่าเรือส่งสินค้าออกที่สำคัญ และเป็นศูนย์การค้า จึงทำให้สภาพเศรษฐกิจดีมาก ประชาชนมีความเป็นอยู่อย่างสมบูรณ์ ทำให้มีการขยายตัวของชุมชนมากขึ้นทางด้านตะวันตกและทางด้านใต้ของตัวเมือง การสร้างงานสถาปัตยกรรมมีมากขึ้นกว่าเดิม ช่วงเวลาที่ผ่านมา ซึ่งทำให้สกุลช่างและศิลปกรรมเพชรบุรีในสาขาต่าง ๆ ก็ได้พัฒนาขึ้นมาในช่วงเวลานี้

3.4 ยุคฟื้นฟูเมือง

สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (รัชกาลที่ 1 - รัชกาลที่ 3)

3.4.1 ระดับภูมิภาค

เมื่อกรุงศรีอยุธยาสิ้นอำนาจลง สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ทรงรวบรวมอาณาจักรไทยขึ้นใหม่ เมื่อทรงปราบดาภิเษกแล้วทรงตั้งข้าราชการออกไปรักษาหัวเมืองทั้งหลาย จากหลักฐานในพงศาวดารสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพทรงเห็นว่าหัวเมืองในตอนนั้นที่将有ผู้คนพลรวบรวมตั้งเป็นเมืองได้โดยเร็ว เช่น นั้นเห็นจะมีไม่กี่เมือง คือเมืองอยุธยา ลพบุรี อ่างทอง ฉะเชิงเทรา ชลบุรี ระยอง จันทบุรี ตราด นครชัยศรี สมุทรสงคราม และเพชรบุรี รวม 11 เมืองเท่านั้น และทรงตั้งกรุงธนบุรีขึ้นเป็นเมืองหลวง โดยตั้งทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยา ซึ่งทำให้ส่งผลกระทบต่อการค้าและการเมืองเป็นอันมาก การที่เมืองหลวงได้ย้ายลงมาใกล้ปากอ่าวมากขึ้น ทำให้เส้นทางการค้าเดิมทั้งทางน้ำและทางบก ซึ่งเป็นเส้นทางขึ้นส่งสินค้าของอยุธยาและเรือสำเภาของประเทศต่าง ๆ ชะงักลงเพราะเมืองหลวงสามารถคุมสินค้าได้โดยตรง เพชรบุรีซึ่งเป็นเมืองท่าที่สำคัญเมืองหนึ่งในสมัยอยุธยา ก็ได้รับผลกระทบนี้ด้วย ทำให้เมืองเพชรบุรีที่เคยรุ่งเรืองลดบทบาทลงกลายเป็นเพียงเมืองหน้าด่านเชื่อมต่อระหว่างธนบุรีและหัวเมืองฝ่ายใต้ ซึ่งเห็นได้จาก

เมื่อสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงยกทัพไปปราบเมืองนครศรีธรรมราช ทรงรวบรวมไพร่พลทั้งหลายยกทัพเรือออกจากธนบุรีในเดือน 8 ปีฉลู ยกผ่านมาทางเพชรบุรี ถึงชายทะเลบางทะเลลูหรือที่ปัจจุบันเรียกว่าหาดเจ้าสำราญ ในวันอาทิตย์ แรม 3 ค่ำ เดือน 9 เวลา 3 ทุ่มเช้า เกิดพายุคลื่นลมหนัก เรือรบทหารแตกบ้าง ล่มบ้าง เข้าหลบอยู่ในอ่าวบ้าง พระราชพงศาวดารกรุงสยาม จากต้นฉบับที่เป็นสมบัติของบริติชมิวเซียม กรุงลอนดอน ได้บันทึกถึงเหตุการณ์ตอนนี้ว่า

" . . . พระเจ้าอยู่หัว ให้นำลูกศรเพียงตา พระราชทานเครื่องกระยา
สังเวยบวงสรวงเทพารักษ์ แล้วทรงพระสัตยาธิษฐานเอาพระสัตยาบารมี
แต่บุรพชาติและปัจจุบัน มาเป็นที่ตั้ง ด้วยเดชพระกฤษฎานุภาพ คลื่นลมก็
สงบสงัดราบลงเป็นอัศจรรย์ แล้วเสด็จไปในวันนั้น ข้าทูลละอองตาม
เสด็จไปด้วยเรืออันน้อย ก็เป็นสุขสบาย หออันตรายมิได้ . . . "

ต่อมาในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ตั้งแต่รัชกาลที่ 1- รัชกาลที่ 3 เป็นช่วงเวลาพระมหากษัตริย์ทุกๆพระองค์ พยายามสร้างความเป็นปึกแผ่นของชาติ ให้นำกลับคืนมาโดยเร็ว หลังจากที่กรุงศรีอยุธยาได้สลายตัวไป ช่วงเวลาดังกล่าวเป็นระยะเวลาที่ราชอาณาจักรไทยได้แผ่ขยายพระราชอาณาเขตออกไปได้มากที่สุด คือ ทางทิศเหนือได้ตลอดเขตแดนล้านนาไทยไปถึงเขตแดนจีน ทางทิศใต้ตลอดแหลมมลายู ลงไปจนถึง ทรบุรี กลันตัน ตรังกามู ทางทิศตะวันออกได้ตลอดหัวเมืองลาวไป จนถึงดินแดนลาว ทิศตะวันตกได้ มะริด ตะนาวศรี จนถึงทวาย

สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกฯ ทรงเห็นว่ากรุงธนบุรีมีชัยภูมิที่ไม่เหมาะสมต่อการเป็นเมืองหลวง จึงโปรดฯให้ย้ายเมืองหลวงมาทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา และสร้างเมืองหลวงให้มีความเจริญใกล้เคียงกับกรุงศรีอยุธยา ในสมัยนี้ บทบาทของเพชรบุรีลดลงจากสมัยอยุธยา มาก คือ ประเทศสยามแบ่งออกเป็น 41 จังหวัด มีหัวเมืองตามภาคตะวันตก เพชรบุรี เป็นจังหวัดหนึ่งในหัวเมืองตะวันตกซึ่งขึ้นกับกรมท่า นอกจากนี้เพชรบุรียังมีบทบาทเป็น

เมืองหน้าด่านระหว่างไทยกับพม่า และเป็นเมืองประตูสู่ภาคใต้ เห็นได้จากเมื่อ พ.ศ. 2382 พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงโปรดให้พระยาเพชรบุรี (พระยาศรีสุรินทรฤาไชย) เป็นแม่ทัพปราบเมืองเพชรบุรี กลับคืน ซึ่งแข็งเมือง เมื่อยกทัพเรือไปถึงสายบุรี เจ้าเมืองกลับคืนได้ส่งหนังสือมาถึงพระยาเพชรบุรีขอ อ่อนน้อมต่อไทย นอกจากนี้เป็นเมืองประตูสู่ภาคใต้แล้ว เพชรบุรียังเป็นเมืองผ่าน ในการเดินทางระหว่างแผ่นดินใหญ่กับเมืองต่าง ๆ ทางภาคใต้ เช่น ในสมัยรัชกาล ที่ 2 ทรงเสด็จประพาสหัวเมืองปักษ์ใต้ทางชลมารช โดยเลียบผ่านหาดเจ้าสำราญ จากกลับทรงพระประชวรจึงแวะพักที่หาดเจ้าสำราญ จนเป็นที่สำราญดีจึงกลับสู่พระนคร เลขนานนามที่พักนี้ว่า "หาดเจ้าสำราญ"

3.4.2 ระดับเมือง

เมืองเพชรบุรี ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น มีลักษณะเช่นเดียวกับใน สมัยอยุธยาตอนปลาย แต่ในสมัยนั้นเป็นช่วงของการฟื้นฟูเมืองภายหลังกรุงศรีอยุธยา เสียแก่พม่า ผู้คนที่ถูกเกณฑ์ไปในราชการสงครามและถูกกวาดต้อนไปในช่วงเสีย กรุงคงมีเป็นจำนวนมาก สภาพของเมืองในสมัยนั้นจึงไม่ค่อยมีการเปลี่ยนแปลง มากนัก ประกอบกับเมื่อเมืองธนบุรีถูกตั้งเป็นเมืองหลวง เพชรบุรีซึ่งเคยมีบทบาท เป็นเมืองท่าพักสินค้าจากต่างประเทศ เช่น อินเดียและจีน ก่อนจะส่งไปอยุธยา ก็ สิ้นสุดลง ดังนั้นเศรษฐกิจของเมืองเพชรบุรีในระยะนี้จึงไม่เจริญรุ่งเรืองมั่งคั่งอย่าง แต่สมัยอยุธยาตอนปลาย จึงมีผลต่อการสร้างศาสนสถานต่าง ๆ ที่ปรากฏว่ามีการ ก่อสร้างวัดขึ้นใหม่น้อยมาก ส่วนใหญ่เป็นเพียงบูรณะวัดที่มีอยู่ หรือปล่อยให้รกร้าง ราบเสีย

อย่างไรก็ตามก็ยังนับว่าชาวเพชรบุรียังรอดที่อยู่มาก ที่ศิลปและ สถาปัตยกรรมอันรุ่งเรืองในสมัยอยุธยาตอนปลายของชาวเพชรบุรียังมิได้ถูกเผา ทาลายไปดังเช่นกรุงศรีอยุธยา รวมทั้งหนังสือตำหรับตำราโบราณต่าง ๆ ที่ยังคงอยู่ เนื่องจากในเวลาสงคราม พวกชาวเมืองและพระสงฆ์ท่านเกรงว่าตำราทั้งหลายจะ ถูกพม่าเผาเสียหมด จึงนำไปซุกซ่อนไว้ในถ้ำต่าง ๆ เป็นจำนวนมาก ดังนั้นจึงยัง

เหลือตำหรับตำราโบราณไว้เป็นมรดกที่ล้ำค่าของชาวเมืองเพชรบุรี ดังเช่นเมื่อครั้งที่สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพทรงรวบรวมหนังสือเอกสารโบราณต่างๆ เพื่อจัดตั้งหอพระสมุดในรัชกาลที่ 5 ก็ยังทรงอัศจรรย์ใจเป็นอย่างมาก ที่ทรงพบหนังสือโบราณเก่าแก่มากที่เมืองเพชรบุรี เช่นหนังสือพระราชพงศาวดารซึ่งแต่งขึ้นแต่ครั้งรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราชแห่งกรุงศรีอยุธยาแต่มาคัดลอกพิมพ์ในสมัยรัตนโกสินทร์ ซึ่งได้ทรงขนานนามให้ตามราชทินนามของขุนนางผู้นำมาถวายว่า "พระราชพงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ" (สำนักพิมพ์สารคดี, เพชรบุรี, 2537 : หน้า 30, 36)

สันนิษฐานว่า ลักษณะการตั้งบ้านเรือนและผังเมืองในสมัยนี้ มีลักษณะเช่นเดียวกับบ้านเรือนทั่วไปในสมัยอยุธยาตอนปลาย บ้านเรือนมักสร้างรวมกลุ่มกันบริเวณริมแม่น้ำเพชรบุรี มีเรือนริมน้ำและเรือนแพ การขยายตัวของชุมชนเมืองจะเป็นแนวยาวขนานกับแม่น้ำ แต่มีศูนย์กลางของเมืองอยู่บริเวณหน้าวัดพระมหาธาตุ ซึ่งเป็นศูนย์กลางทั้งด้านเศรษฐกิจ การเมืองและสังคมเช่นเดียวกับสมัยอยุธยา

การกระจายตัวของบ้านเรือนยังคงเป็นไปตามลำน้ำเพชรบุรี โดยมีวัดสระบัว เป็นชุมชนแกนหลักไปจนถึงเขาวัง การคมนาคมทางน้ำก็ยังมีความสำคัญ แต่การคมนาคมทางบกก็เริ่มเข้ามามีบทบาทมากขึ้น สภาพถนนยังไม่เป็นถนนถาวร เป็นเพียงการเดินเท้าและทางเกวียน เมื่อแม่น้ำเพชรบุรีสายเดิมเริ่มแห้งลง การขยายตัวของชุมชนเมืองก็เลื่อนจากบริเวณริมแม่น้ำเพชรบุรีสายเดิมในเขตกำแพงเมืองเดิม มาสู่บริเวณด้านตะวันตก บริเวณหน้าวัดมหาธาตุมากขึ้น

3.4.3 ระดับย่าน/ชุมชน

ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ในช่วงรัชกาลที่ 1 พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกฯ ทรงมีพระราชภาระกิจในการทำศึกสงคราม เพื่อป้องกันพระราชอาณาเขตและปราบเมืองต่าง ๆ ที่แข็งเมืองอยู่เกือบตลอดรัชกาลซึ่งชาวเมืองเพชรบุรี ต้องถูกเกณฑ์เข้าในการสงครามอยู่เสมอ นอกจากนั้นการสร้าง

กรุงเทพมหานครขึ้นมา จำเป็นต้องเกณฑ์ช่างฝีมือไปเร่งก่อสร้างอาคารพระบรม-
มหาราชวัง และอาคารต่าง ๆ ซึ่งช่างฝีมือชาวเมืองเพชร ย่อมจะต้องถูกเกณฑ์ไป
ด้วยอย่างแน่นอน ดังนั้นการก่อสร้างปรับปรุงศิลปกรรมและสถาปัตยกรรม โดย
เฉพาะอย่างยิ่ง การก่อสร้างวัดใหม่ จึงไม่มีในรัชกาลนี้

ในสมัยรัชกาลที่ 2 เป็นยุคของการฟื้นฟูศิลปะและการช่าง พระบาท
สมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรงมีพระทัยสนับสนุนด้านการช่าง และได้ทรงติด
ต่อค้าขายกับประเทศจีนซึ่งเป็นเหตุให้อิทธิพลจีนเริ่มเข้ามามีบทบาทในการก่อสร้าง
อาคารต่าง ๆ เช่น การสร้างเก๋งจีนหน้าวัดพลับพลาไชย พ.ศ. 2340 (อัครนิติ
กมลาศน์ ฅ อยุคยา, 2534: หน้า 57)

วัดพลับพลาไชย เป็นวัดที่มีตำนานสำคัญที่สุดแห่งหนึ่งในเมืองเพชรบุรี
เห็นได้จากในสมัยรัชกาลที่ 2 พม่าได้ยกทัพใหญ่มารุกรานไทย (พ.ศ. 2352)
ขณะนั้น พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกเสด็จสวรรคตได้เพียง 2 เดือน
พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรงให้สมเด็จพระราชวังบวรสถานมงคล
ยกทัพเรือมาทางอำเภอบ้านแหลมมาตามลำน้ำเพชรบุรี และมาขึ้นบกที่วัดพลับพลาไชย
แล้วจึงเดินทางบกไปอำเภอชะอำ สามร้อยยอด ลงไปเมืองชุมพร นอกจากนี้
ในสมัยรัชกาลที่ 3 ในนิราศเมืองเพชรของสุนทรภู่ ซึ่งได้เดินทางไปหา "ของต้อง
ประสงค์" ให้กับเจ้านายที่มีบุญคุณ ยังได้กล่าวถึงวัดพลับพลาไชยว่าได้มาขึ้นบก
จากการล่องเรือจากบ้านแหลมมาที่ท่าวัดพลับพลาไชย แสดงถึงความสำคัญของ
ท่านี้มาแต่ต่อเมืองเพชรบุรี

นอกจากวัดพลับพลาไชยแล้ว ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น มีการบูรณะ
ปฏิสังขรณ์วัดคงคาราม ซึ่งลักษณะการบูรณะวัดทั้งสองเหมือนกันก็คือ เป็นการรื้อ
ของเดิมแล้วทำการสร้างใหม่ และยังมีอิทธิพลจากศิลปกรรมของจีนที่เป็นที่นิยมใน
สมัยรัชกาลที่ 2 และที่ 3

วัดคงคาราม นับเป็นวัดแรกของเมืองเพชรบุรี ที่ได้ยกฐานะเป็น
อารามหลวงชั้นโทวรวิหาร ในสมัยรัชกาลที่ 3

สรุป สภาพทางผังเมืองของเมืองเพชรบุรีในยุคฟื้นฟูเมืองสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (รัชกาลที่ 1 - รัชกาลที่ 3)

เมื่อกรุงศรีอยุธยาหมดอำนาจลง บทบาทความสำคัญของเมืองเพชรบุรีก็ลดลงไปด้วยเนื่องจากการตั้งกรุงธนบุรีเป็นเมืองหลวง ซึ่งสามารถควบคุมการขนส่งสินค้าจากทางทะเลได้โดยตรงไม่ต้องแวะพักเมืองท่าเช่นเพชรบุรีดังแต่ก่อน ดังนั้นเพชรบุรีกลายเป็นเพียงเมืองหน้าด่าน และเป็นเมืองเชื่อมต่อระหว่างเมืองหลวงกับหัวเมืองทางใต้ เมื่อเป็นเช่นนี้ การเศรษฐกิจที่เคยรุ่งเรืองในสมัยอยุธยาจึงลดลงเป็นอย่างมาก มีผลทำให้การก่อสร้างต่าง ๆ เช่น ศิลปกรรมของศาสนสถานต่าง ๆ ลดลงจนเหลือเพียงการบูรณะปฏิสังขรณ์เพียงบางแห่งเท่านั้น การขยายตัวของเมืองในยุคนี้สันนิษฐานว่ามีไม่มากนัก คงขยายตัวในแนวริมแม่น้ำเป็นส่วนใหญ่ โดยมีวัดพระมหาธาตุเป็นศูนย์กลางเมืองเช่นเดิม ศาสนสถานที่มีบทบาทในสมัยนี้จะเป็นศาสนสถานที่มีบทบาทสำคัญกับเมืองอยู่แล้ว เช่น วัดพระมหาธาตุ วัดพลับพลายาย และวัดคงคาราม

3.5 ยุคปรับปรุงเมืองให้ทัดเทียมกับอารยประเทศ สมัยรัตนโกสินทร์ (รัชกาลที่ 4-รัชกาลที่ 8)

3.5.1 ระดับภูมิภาค

หลังจากสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น สภาพการเมืองระหว่างประเทศมีความเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างมาก ทั้งด้านการเมือง การปกครอง เศรษฐกิจและสังคม ในระยะนั้นไทยได้เปิดประเทศทำการติดต่อค้าขายกับชาติตะวันตกอย่างกว้างขวาง ซึ่งในขณะนั้นการเมืองระหว่างประเทศทำให้สถานะทางการเมืองของไทยอยู่ในภาวะที่อันตรายจากลัทธิจักรวรรดินิยมของชาติตะวันตก โดยเฉพาะอย่างยิ่งอังกฤษและฝรั่งเศส ดังนั้นตั้งแต่รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 4) เป็นต้นมา จึงทรงมีพระราชดำริว่าถึงเวลาแล้วที่ประเทศไทยต้องเปิดประเทศ ยอมรับอิทธิพลของชาติตะวันตก โดยการปรับปรุงประเทศให้

ทันสมัยทัดเทียมกัน เพราะเป็นวิธีเดียวเท่านั้นที่จะทำให้สามารถดำรงรักษาไว้ซึ่งเอกราชอยู่ได้ จึงมีการปรับปรุงประเทศอย่างขนานใหญ่ทั้งทางด้านการปกครอง การทหาร การคมนาคม การศึกษา การสาธารณสุข ฯลฯ

พ.ศ. 2437 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 5) ทรงโปรดฯ ให้จัดตั้งมณฑลราชบุรี จากรายงานของเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย ร.ศ. 113 รวมเมืองเพชรบุรี เมืองสมุทรสงคราม เมืองราชบุรี เมืองกาญจนบุรี เมืองประจวบคีรีขันธ์ เมืองปราณบุรี รวมเมืองใหญ่ 6 หัวเมืองขึ้นกับมณฑลราชบุรี

สำหรับเมืองประจวบคีรีขันธ์ เมืองปราณบุรีให้มารวมกับเมืองเพชรบุรี จากหนังสือวันที่ 13 มกราคม ว่าศาลาลูกขุนในฝ่ายซ้ายได้กราบบังคมทูลฯ ให้ยกเมืองดังกล่าวมาเข้ากับเมืองเพชรบุรี เพราะเมืองที่ว่านั้นมีขนาดเล็กและมีอาณาเขตติดต่อกัน เพื่อให้งานราชการและคดีความของราษฎรเป็นไปโดยสะดวกยิ่งขึ้น ต่อมาจึงมีการแบ่งเขตเป็นแขวง ในช่วงพ.ศ. 2437-2440 เพชรบุรีแบ่งเป็นอำเภอ โดยแบ่งเขตตามลำน้ำเพชรบุรี แบ่งอำเภอ คือ

1. แบ่งตะวันออกของแม่น้ำเพชรบุรี ตั้งที่ตำบลนายาง ห่างจากศาลาว่าการเมือง 560 เส้น ให้ขุนชำนาญเป็นนายแขวง เรียก แขวงขุนชำนาญ
2. แบ่งตะวันตกของแม่น้ำเพชรบุรี ตั้งที่ตำบลห้วยท่าช้าง ห่างจากศาลาว่าการเมือง 500 เส้น ให้หลวงพรหมสมรเป็นนายแขวง เรียกแขวงหลวงพรหม
3. ด้านทิศใต้ตลอดชะอำ ปราณถึงประจวบ หลวงศรีทิพย์ภิบาลเป็นนายแขวง เรียกแขวงหลวงศรี (สำนักงานจังหวัดเพชรบุรี, 2529 : หน้า 16)

ส่วนอำเภอเมืองเพชรบุรีนั้นตั้งอยู่หน้าวัดพลับพลาไชย รวมแล้วเพชรบุรีมี 5 อำเภอ คือ อำเภอนายาง อำเภอห้วยท่าช้าง อำเภอเมืองปราณบุรี และอำเภอประจวบคีรีขันธ์ ในสมัยนั้น กุย ปราณ ถึงประจวบเป็นเขตเพชรบุรี ใช้จวนเจ้าเมืองและบ้านขุนแขวงเป็นที่ทำการ

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 6) เพชรบุรีถูกจัดให้เป็นจังหวัดหนึ่งในภาคตะวันตกของไทย เมื่อวันที่ 4 มิถุนายน พ.ศ. 2458 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมมณฑลปากน้ำใต้โดยรถไฟพระที่นั่ง เมื่อรถไฟพระที่นั่งถึงสถานีเมืองเพชรบุรีได้มีข้าราชการและประชาชนรับเสด็จเป็นจำนวนมาก ผู้ว่าราชการจังหวัด ตำรวจ เสือป่า ต่างเฝ้ารับเสด็จ ประชาชนที่ถูกเพลิงไหม้ได้เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทด้วย พระองค์ทรงมีพระราชดำรัสว่า ทรงสงสารราษฎรที่เคราะห์ร้ายเหล่านั้น ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯงดเก็บเงินบำรุงห้องที่เป็นเวลาหนึ่งปี

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 7) ทางการรถไฟสายใต้ได้สร้างลงไปถึงชะอำ หัวหิน และเมืองทางใต้อื่น ๆ ทำให้การคมนาคมมีความสะดวกขึ้นเป็นอันมาก ข้าราชการบริพารและเจ้านายชั้นสูงนิยมสร้างบ้านพักตากอากาศริมทะเล เช่น การเปิดที่ดินจัดสรรริมทะเลที่อำเภอชะอำ และหัวหินของเจ้านายชั้นผู้ใหญ่ ทำให้เมืองเพชรบุรีเริ่มเป็นเมืองฝานที่จะไปสู่ภาคใต้ และยังเมื่อพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงโปรดฯให้สร้างพระราชวังไกลกังวลที่หัวหิน และตราพระราชบัญญัติการจัดบำรุงสถานที่ชายฝั่งทะเลเพื่อให้หัวหินเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจของชาติ เมื่อ พ.ศ. 2469 ทำให้เพชรบุรีซึ่งเคยเป็นศูนย์กลางความเจริญในฐานะที่เป็นประตูไปสู่จังหวัดภาคใต้ เริ่มกลายเป็นเพียงเมืองฝาน ความเจริญต่าง ๆ หลั่งไหลไปสู่ชะอำและหัวหินซึ่งกลายเป็นเมืองท่องเที่ยวที่สำคัญในเวลาต่อมา

โลกครั้งที่ 2 ทหารญี่ปุ่นเข้ามาอยู่ในประเทศไทยในจังหวัดเพชรบุรี ทหารญี่ปุ่นเข้ามาตั้งค่ายทหารอยู่หลายแห่ง และสร้างสนามบินไว้ที่บ้านหนองบัว ตำบลท่ายาง อำเภอท่ายาง ถึงในตอนปลายสงคราม ค่ายเสรีไทยได้ตั้งขึ้นที่บ้านท่าคร้อ ตำบลหนองหญ้าปล้อง อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี เพื่อต่อต้านพวกญี่ปุ่น มีพลพรรคชาวจังหวัดเพชรบุรีที่ได้รับฝึกจากทหารอเมริกัน ซึ่งมาโดรมลงพร้อมด้วยอาวุธยุทโธปกรณ์เป็นจำนวนมาก แต่บังเอิญญี่ปุ่นยอมแพ้เสียก่อน ยังมิได้ทำการรบ

3.5.2 ระดับเมือง

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จากการทรงมีนโยบายในการปรับปรุงประเทศไทยให้ทันสมัย มีการพัฒนาประเทศให้ก้าวหน้าทัดเทียมกับประเทศทางตะวันตก พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงรับอารยธรรมและเทคโนโลยีจากต่างประเทศ ในการปรับปรุงประเทศ ทั้งด้านรูปแบบของเมืองทางด้านสถาปัตยกรรม การคมนาคม-ขนส่ง การสาธารณสุข-สาธารณสุข การติดต่อสื่อสาร ฯลฯ ในส่วนของเพชรบุรีในฐานะเป็นจังหวัดหนึ่งของประเทศไทย จึงเกิดการเปลี่ยนแปลงสภาพทางผังเมืองหลายด้านคือ

1) การสร้างถนนและสะพาน

ในปี พ.ศ. 2402 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสั่งให้เจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ สมุหกลาโหม มาสำรวจสร้างทางไปเขามหาสวรรค์โดยเกณฑ์ชาวมลายู และชาวสี่จังหวัดภาคใต้มาสร้างถนนนี้เริ่มจากวัดบ้านแหลม (วัดปากคลอง ตำบลบางครก) ถึงเมืองเพชรบุรี เป็นถนนดินและอิฐ สร้างเสร็จเมื่อ พ.ศ. 2405

ในปี พ.ศ. 2402 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงโปรดฯ ให้เจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ที่สมุหกลาโหมเป็นแม่กองสร้างพระราชวังบนเขามหาสมณ ในการสร้างพระราชวังได้ทรงนำสถาปัตยกรรมตะวันตกแบบนีโอคลาสสิกมาเป็นแบบอย่างในการก่อสร้าง เนื่องจากในระยะนั้นเป็นเวลาที่ยุโรปเปิดทำการค้าขายติด

ต่อกับประเทศต่าง ๆ ในแถบตะวันตกอย่างกว้างขวาง จึงทรงโปรดเกล้าฯ ให้นำสถาปัตยกรรมตะวันตกมาใช้เพื่อแสดงถึงความเจริญเสมอชาติตะวันตก ผู้ควบคุมการก่อสร้างคือ พระเพชรพิทยศรีสวัสดิ์(ท้วม) ปลัดเมืองเพชรบุรี เขามหาสมณนี้มีสามยอด ยอดทางเหนือโปรดฯ ให้สร้างเจดีย์และวิหาร ยอดกลางซึ่งมีเจดีย์อยู่แต่เดิมให้ปฏิสังขรณ์ ส่วนทางใต้โปรดฯ ให้สร้างพระราชวังแบบก่ออิฐถือปูน พระราชทานนามทั้งหมดว่า พระนครคีรี ส่วนยอดเขามหาสมณะ พระราชทานนามว่า เขามหาสวรรค์

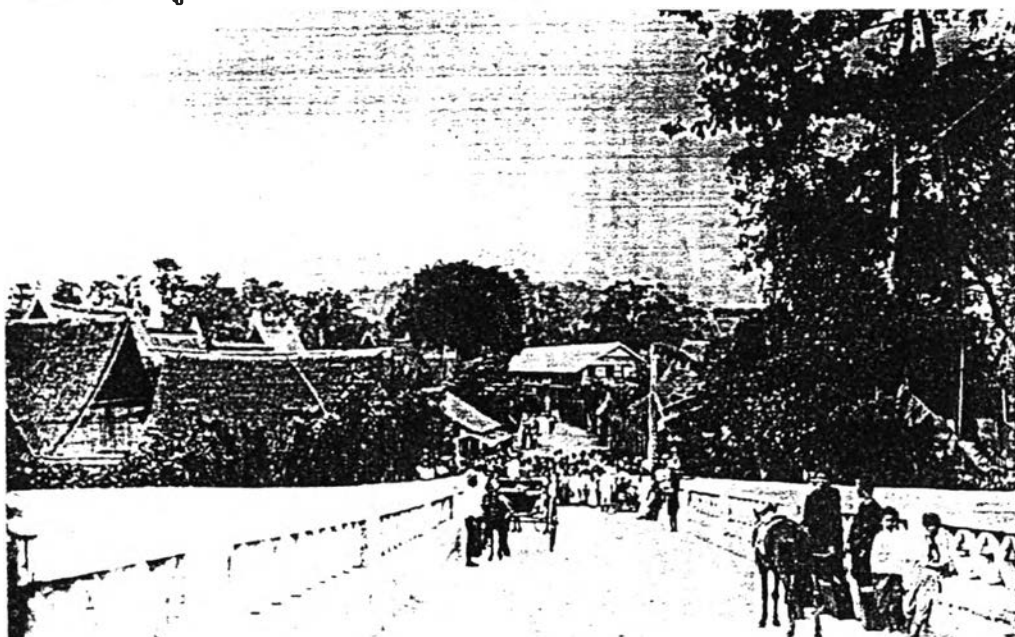
ภาพที่ 3.10 ภาพลายเส้นพระนครคีรี ในหนังสือของอังรี มูรอต

ที่มา : ศรีนัย ทองปาน หนังสือเมืองโบราณ ตุลาคม-ธันวาคม 2534

นอกจากงานก่อสร้างพระนครคีรีแล้ว พระองค์ทรงโปรดฯให้สร้างถนนจากบริเวณเขาพระนครคีรีกับริมฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเพชรบุรี คือ ถนนราชวิถี จากเชิงเขาพระนครคีรีไปยังท่าหน้าแม่น้ำเพชร ถนนจากเชิงเขาพระนครคีรีไปยังเขาหลวง และก่อสร้างถนนสี่เสอินทร์ ถนนบันไดอิฐ ถนนดำเนินเกษม ถนนคีรีรัฐยา รัชสมัยการวางผังเมืองโดยฯใช้ระบบโครงสร้างถนนเป็นแบบตาราง (GRID) โดยฯใช้พระนครคีรีเป็นจุดเริ่มต้น ลักษณะโครงสร้างของถนนดังกล่าวจึงออกมาในรูปแบบตารางขนาดใหญ่ ทำให้การจราจรทางบกระหว่างพระนครคีรี (เขาวัง) กับพื้นที่ตลาดหน้าวัดมหาธาตุเป็นไปอย่างคล่องตัว เป็นการส่งเสริมการค้าการคมนาคมทางบกมากขึ้น ทำให้เกิดการราชพื้นที่ริมถนนก่อสร้างอาคารเรือนแถวไม้บริเวณริมถนนหน้าวัดพระมหาธาตุ และอาคารก่ออิฐถือปูนริมถนนราชวิถี การก่อสร้างสะพานข้ามข้ามแม่น้ำเพชรบุรี ลักษณะเป็นสะพานที่สร้างอย่างพิถีพิถันเพื่อรับน้ำหนักรถและข้ามอยู่บริเวณปลายถนนสี่เสอินทร์ ข้ามแม่น้ำเพชรไปเชื่อมต่อกับถนนพงษ์สุริยา เป็นสะพานก่ออิฐถือปูนกว้างประมาณ 6 เมตร เชิงสะพานสูง ลาดสะพานค่อนข้างยาว ที่กลางสะพานทั้งสองด้านมีชื่อบ้ายสะพานว่า "สะพานข้าม"

ภาพที่ 3.11 รูปสะพานข้ามในรัชกาลที่ 4-รัชกาลที่ 5

ที่มา : หนังสือพระพุทธเจ้าหลวงกับเมืองเพชร หน้า 84

การก่อสร้างถนนและสะพานข้าม เป็นเหมือนการเริ่มพลิกรูปแบบการคมนาคมของเมืองเพชรบุรีที่เคยอาศัยเส้นทางน้ำเป็นหลัก และบ้านเรือนกระจายตัวอยู่ตามริมน้ำ มาเป็นการใช้เส้นทางคมนาคมการบก การตัดถนนใหม่ทำในรูปแบบการใช้ที่ดินเปลี่ยนแปลงไป ทำให้ย่านการค้าและอาคารบ้านเรือนต่าง ๆ หันมาเกาะตามเส้นทางถนนทั้งสองฝั่งมากขึ้นเรื่อย ๆ เป็นการเริ่มเปลี่ยนแปลงบทบาทของรูปแบบของเมือง ซึ่งมีการวางแนวถนนเป็นรูปตาราง (GRID) จะเป็นแนวทางในการขยายชุมชนเมืองออกไปให้เป็นระเบียบมากขึ้น

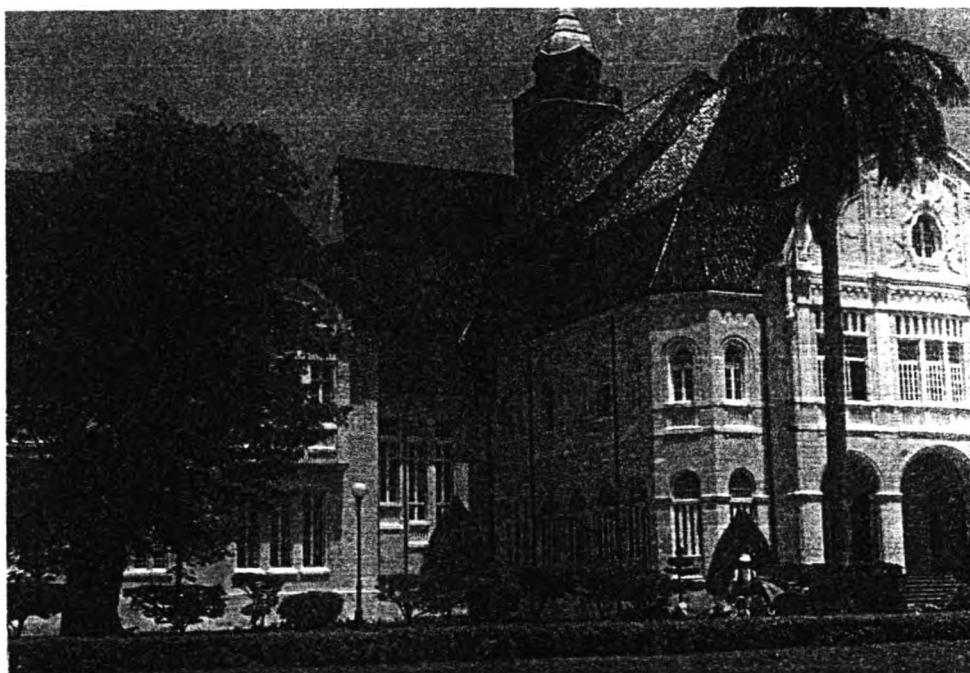
2) การประปา การประปาของชุมชนเมืองเพชรบุรีเกิดขึ้นครั้งแรกในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยการสูบน้ำจากแม่น้ำเพชรบุรีขึ้นไปชั้นบนพระนครคีรี (การประปาสำหรับประชาชนมีในสมัยรัชกาลที่ 7)

3) การประณิษย์รถเลข เริ่มมีในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งทำให้การติดต่อสื่อสารมีความสะดวกยิ่งขึ้น

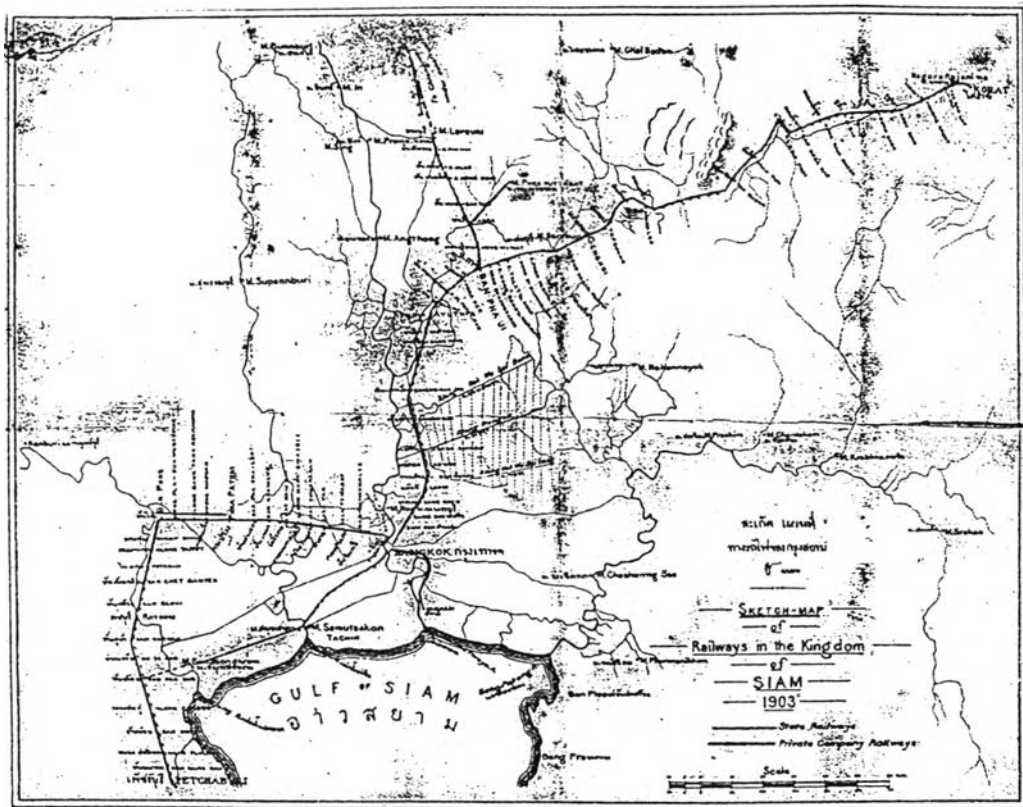
ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชดำริให้ก่อสร้างทางรถไฟ กรุงเทพ-เพชรบุรี ซึ่งเป็นการเปิดประตูสู่ภาคใต้โดยทางรถไฟ ซึ่งทรงเสด็จพระราชดำเนินมาเปิดใช้เส้นทางรถไฟสายกรุงเทพ-เพชรบุรี เมื่อวันที่ 19 มิถุนายน พ.ศ. 2446 และมีการก่อสร้างพระราชวังพระรามราชนิเวศน์ ที่ชื่อชาวบ้านทั่วไปเรียกว่า พระราชวัง "วังบ้านปืน" สืบเนื่องมาจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระอาการประชวรในฤดูฝนโดยเฉพาในเดือนกันยายน ได้ทดลองเสด็จไปประทับยังหัวเมืองต่าง ๆ ปรากฏว่าทรงพระประชวรที่เมืองเพชรบุรี แต่พระนครคีรีนั้นไม่เหมาะที่จะประทับในฤดูฝน จึงโปรดให้สร้างวังขึ้นที่ตำบลบ้านปืน ฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเพชรบุรี ซึ่งอยู่ทางทิศใต้ของตัวเมืองเพชรบุรี โดยทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยาสุรพันธ์พิสุทธิ์ เลือกราชภูมิลานที่สมควร ให้สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนนครสวรรค์วรพินิต ผู้บัญชาทหารเรือกับพระเจ้าน้องยาเธอกรมหลวงดำรงราชานุภาพ เป็นแม่กองจัดการก่อสร้างตำหนักและถนนหนทางต่าง ๆ ทั้ง

บริเวณพระราชานิเวศน์ และทรงโปรดเกล้าฯให้สถาปนิกชาวเยอรมันชื่อ คาร์ล ดอห์ริง เป็นผู้ออกแบบ โดยจำลองแบบย่อมาจากพระราชวังฤดูร้อนของพระเจ้าไกเซอร์แห่งเยอรมัน มาประยุกต์ใช้หลังคาจั่วลดชั้นแบบสถาปัตยกรรมไทย ทำให้อาคารพระราชวังพระรามราชานิเวศน์มีความสวยงามซึ่งไม่มีที่ไหนเหมือนในยุโรป การที่พระองค์ทรงมีแนวพระราชดำริให้สร้างพระราชวังพระรามราชานิเวศน์นี้ ก่อผลให้เกิดการก่อสร้างถนนสายต่าง ๆ จากตัวเมืองเพชรบุรีเดิมสมัยรัชกาลที่ 4 มายังพระราชวัง ซึ่งเป็นการวางกรอบการขยายตัวของพื้นที่เมือง ลงมาสู่ด้านใต้ของเมืองเดิม ถนนที่ตัดใหม่ เช่น ถนนราชดำเนิน ถนนราชดารี ถนนดำรงรักษ์ ถนนบริพัตร

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้ขยายถนนในบริเวณที่เกิดไฟไหม้ครั้งใหญ่บริเวณถนนสีเสอินทร์ จรดถนนราชดำเนิน จากถนนราชดำเนินไปจรดถนนราชวิถีถึงแม่น้ำ นอกจากนี้ยังมีการสร้างถนนทางด้านภาพที่ 3.12 พระราชวังพระรามราชานิเวศน์

แผนที่ที่ 3.15 แผนที่ทางรถไฟของกรุงสยาม พ.ศ. 2446

คลองพระพิฆเนศ
วัดโพธิ์วัดอภัยภูเบศร์
วัดเทพศิรินทร์วัดเทพนิมิตวัดเทพนิมิตวัดเทพนิมิต

ที่มา : หอจดหมายเหตุแห่งชาติ

ตะวันออก อดยสร้างจากทางเดินเดิมภายในกรอบระหว่างถนนมาตยาวงค์ กับถนน
 รัชฎีการ้อง เข้าถนนพระทรง ถนนสุรพันธ์ และขยายถนนพานิชเจริญ ซึ่งอยู่ทางริม
 ฝั่งแม่น้ำเพชรบุรีด้านตำบลท่าราบ นอกจากนั้นในรัชสมัยของพระองค์ มีการย้าย
 ศาลาว่าการเมืองขึ้นมาอยู่ริมถนนราชวิถี สร้างบ้านพักข้าราชการระดับสูงขึ้นใน
 บริเวณใกล้เคียง ศูนย์กลางการปกครองจึงย้ายมาทางเหนือ ส่วนพระราชวัง
 พระรามราชนิเวศน์นั้น พระองค์ทรงโปรดให้สร้างจนแล้วเสร็จแต่ไม่ทรงโปรด และ
 ทรงโปรดให้สร้างพระราชวังขึ้นที่หาดเจ้าสำราญ ชื่อว่า พระราชนิเวศน์มฤคทายวัน
 และทรงโปรดให้ก่อสร้างถนนและทางรถไฟเลียบสู่หาดเจ้าสำราญด้วย

ในเรื่องเกี่ยวกับการขยายตัวของชุมชนเมือง มีการก่อสร้างบ้าน
 เรือนของประชาชนขยายตัวลงมาทางตอนใต้ของเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งตามสอง
 ฝั่งริมแม่น้ำเพชรขึ้นไปทางต้นน้ำ(ทิศใต้) มากขึ้นเรื่อย ๆ จนเป็นเหตุให้ทางราช
 การต้องนำความขึ้นกราบบังคมทูล ขอยกเลิกการนำน้ำจากแม่น้ำเพชร เป็นน้ำเสวย
 น้ำจากบริเวณทำน้ำวัดชัยศิริในปัจจุบัน ดังรายงานของเจ้าพระยามรราช เสนาบดี
 กระทรวงมหาดไทยถึงเจ้าพระยามหินทร ราชเลขาธิการ ลงวันที่ 25 มกราคม
 2465 ความตอนหนึ่งว่า

. . . ในการไปตรวจราชการที่จังหวัดเพชรบุรี ในเดือนธันวาคม
 ที่แล้วมา เห็นว่ามีกิจการอย่างหนึ่งที่จะนำขึ้นกราบบังคมทูลพระกรุณา
 เพื่อเรียนพระราชบัญญัติ คือ น้ำในแม่น้ำเพชรเป็นที่ขึ้นชื่อลือนามว่า
 น้ำเสวย ใช้ในราชการสำหรับพระเครื่องต้นมาจนบัดนี้ . . . จะ
 กล่าวแต่บัดนี้ที่มีผู้ได้พบเห็นทั่วไป คือเวลานี้สองฝั่งแม่น้ำเพชรบุรีมีบ้าน
 เรือนตั้งอยู่ทั่วไป ทั้งนี้เพราะบ้านเรือนเจริญขึ้น และรุกล้ำขึ้นไปทาง
 เหนือน้ำ(ทิศใต้) ทุกปี และลำน้ำเพชรบุรีทางตอนใต้ที่ได้เห็นกัน
 เมื่อ 15 ปีก่อน (พ.ศ. 2450) ก็เป็นน้ำที่มีบึงกุลนารังเกียด เมื่อ
 บ้านเมืองยิ่งเจริญขึ้น บ้านเรือนก็มักจะตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำ สิ่งบึงกุลก็

ยังมีมากขึ้นทุกปี และเกรงว่าน้ำที่จะต้องขนไปกลั่นจะสะอาดไม่เพียงพอ เมื่อนึกถึงความรู้สึกของมหาชนทั่วไปและชาวต่างประเทศด้วยว่าทางราชการยังจัดน้ำมาจากแม่น้ำเพชรบุรีเป็นน้ำเสวยอยู่ ผู้ตรวจราชการเกรงว่าจะเสื่อมเสียพระเกียรติยศและพระเกียรติคุณของน้ำเสวย . . .

ซึ่งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชอนุญาต ตั้งสำเนาพระราชหัตถเลขาตอนหนึ่งว่า

. . . งานส่วนตัวเราเองมิได้เคยถือนักดอกในเรือน้ำกิน แต่ต้องสารภาพอย่างหนึ่งว่า จะเป็นเพราะเหตุใดก็ไม่ทราบ บอกไม่ถูก เราได้เคยกินน้ำประปาหลายครั้งและรู้สึกว่ากินได้ แต่ไม่ยารู้สึกในใจว่าสู่น้ำเสวยที่เขาจัดมาให้พิเศษไม่ได้ ทั้งนี้จะเป็นด้วยอุปทานมากกว่าอย่างอื่น ฉะนั้นถ้ารู้สึกว่ามีน้ำในลำน้ำเพชรบุรีบริบูรณ์มากขึ้นจริง และเห็นว่าถ้ากินอาจมีอันตรายได้ จึงงดการดื่มน้ำเพชรสง เป็นน้ำเสวยเสียก็ได้ . . .

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อทางรถไฟสายใต้ได้สร้างลงไปถึงหัวหิน และทำให้การคมนาคมสะดวกขึ้นเป็นอันมาก บรรดาขุนนางชั้นสูงต่างพากันมาจับจองที่ดินริมทะเล ตลอดจนมีการจัดสรรที่ดินเป็นแปลง ๆ ขยายโดยข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ ซึ่งนับเป็นการจัดสรรที่ดินชายทะเลในยุคแรก

ความสะดวกในการเดินทาง ทำให้ศูนย์กลางความเจริญของเพชรบุรี ที่เดิมเป็นเสมือนประตูไปสู่จังหวัดภาคใต้ ที่ผู้เดินทางจะต้องมาพักผ่อนก่อนเดินทางต่อ เริ่มย้ายศูนย์กลางความเจริญเคลื่อนตัวไปทางจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ชะอำ และหัวหิน และยิ่งเมื่อพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงโปรดฯให้สร้างพระราชวังไกลกังวลหัวหิน และตราพระราชบัญญัติจัดบำรุงสถานที่ชายฝั่งทะเลทิศตะวันออก เพื่อให้หัวหินเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจของชาติเมื่อ

พ.ศ. 2469 ทำให้เพชรบุรีที่เคยเป็นศูนย์กลางความเจริญในฐานะที่เป็นประตูไปสู่จังหวัดภาคใต้ กลายเป็นเพียงเมืองผ่านไปสู่จังหวัดอื่น ๆ เท่านั้น

3.5.3 ระดับย่าน/ชุมชน

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จากการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงเมือง เริ่มมาจากการสร้างพระนครคีรี ทำให้มีการวางระบบถนนแบบตาราง (GRID) มาซึ่งทำให้รูปแบบการวางที่ดินของเมืองมีการขยายตัวอย่างเป็นระเบียบมากขึ้น ลักษณะอาคารจากเรือนไทยริมแม่น้ำหรือเรือนแพที่ผูกพันกับทางน้ำอย่างแน่นแฟ้น เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงมาเป็นอาคารเรือนไม้ริมถนน อาคารร้านค้าริมเส้นทาง เริ่มสร้างเรียงรายไปตามถนนที่ตัดขึ้นใหม่

ภาพที่ 3.13 อาคารเครื่องไม้หลังคามุงจากบริเวณตลาดเมืองเพชร

ที่มา : หนังสือพระพุทธเจ้าหลวงกับเมืองเพชร หน้า 188

อาคารเรือนแถวไม้ได้เริ่มเข้ามามีบทบาทในเมือง โดยมีการสร้างอาคารบริเวณริมถนนหน้าวัดพระมหาธาตุ เป็นอาคารไม้ชั้นเดียวหรือสองชั้น หลังคาทรงไทยหรือหน้าจั่ว หลังคามุงจากเป็นส่วนใหญ่ เมื่อมีการสร้างสะพานข้ามข้ามแม่น้ำ เริ่มมีการปลูกบ้านเรือนข้ามไปอยู่ทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำ ทำให้การขยายตัวของชุมชนเริ่มขยายออกไปเพราะการคมนาคมระหว่างสองฝั่งแม่น้ำมีความสะดวกขึ้น

อาคารก่ออิฐถือปูน รวมทั้งศูนย์ราชการ เริ่มก่อสร้างบริเวณริมถนนราชวิถีและบริเวณทางขึ้นเขาวัง ส่วนอาคารบ้านเรือนของเจ้านายและขุนนางมักเป็นตึกหรืออาคารหมู่ทรงไทยอยู่ริมแม่น้ำโดยหันหน้าออกสู่น้ำเพื่อความสะดวกในการคมนาคม และอุปโภคบริโภค

เมื่อมีการสร้างสะพานข้าม และชุมชนเริ่มขยายข้ามแม่น้ำมาทางด้านตะวันออก ทำให้เป็นการเปิดโอกาสให้การสัญจรทางบกเริ่มแทรกตัวเข้ามาอยู่ในวิถีชีวิตของประชาชนมากขึ้น เห็นได้จากการเปลี่ยนแปลงของตลาด ซึ่งเดิมนั้นมีตลาดใหญ่อยู่ปากคลองบริเวณใกล้วัดพระมหาธาตุ เมื่อมีการสร้างถนนซึ่งทำให้ชุมชนขยายตัวมาตามถนนราชวิถี และเมื่อมีการสร้างอาคารแถวไม้ที่ริมถนนบริเวณหน้าวัดพระมหาธาตุทำให้เกิดการค้าขายมากขึ้นเกิดเป็นตลาดบกขึ้น เกิดเป็นวิถีชีวิตแบบใหม่ที่เหมาะสมกันกับทั้งตลาดน้ำซึ่งมีเรือพาย เรือแจว เรือต่อและเรือฟองน้ำพืชผลรวมทั้งสินค้าอาหารทะเลจากบ้านแหลมมาค้าขายกัน ส่วนตลาดบกส่วนใหญ่จะค้าขายสินค้าพวกเบ็ดเตล็ด อาหาร ของแห้ง และร้านบริการต่าง ๆ

ชุมชนเมืองจึงสามารถแบ่งได้ออกเป็น 3 ส่วนคือ

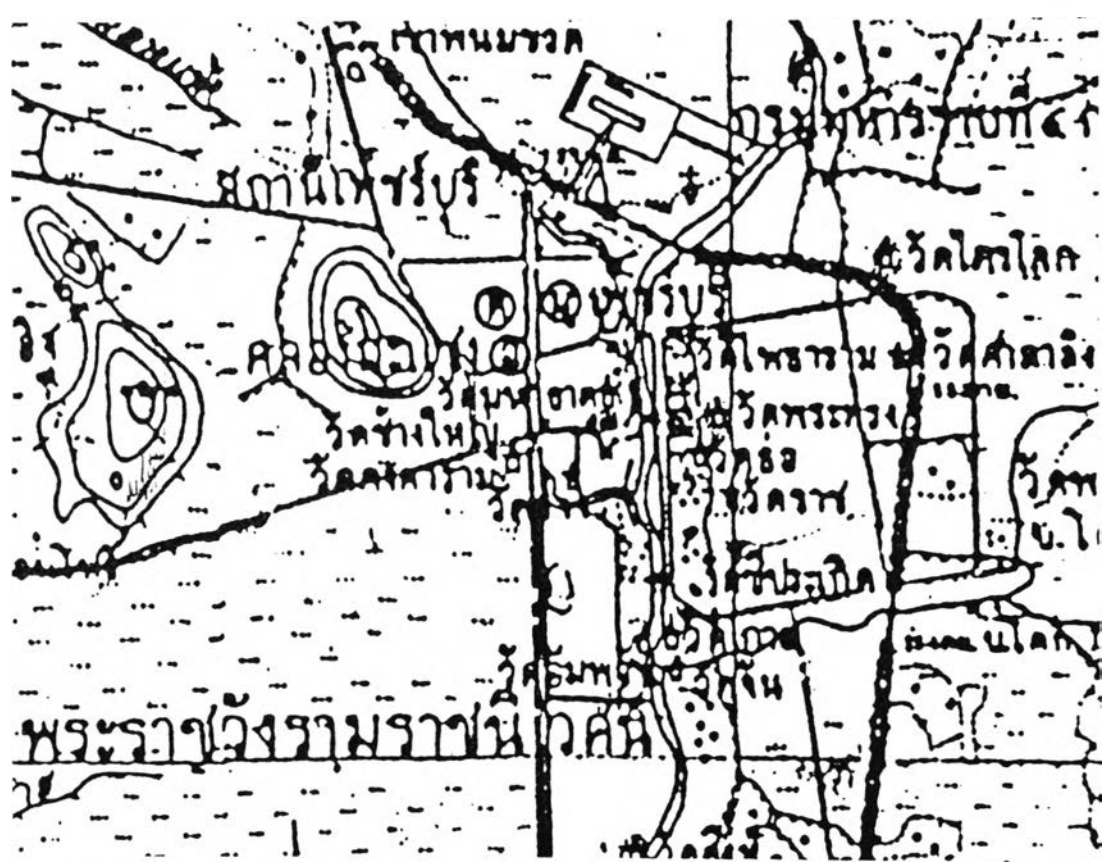
1) ย่านสถาบันการปกครอง ส่วนพระราชฐานและหน่วยราชการ ซึ่งอยู่ทางทิศเหนือของเมืองตั้งแต่บริเวณเขาสมนและริมถนนราชวิถีไปทางทิศตะวันออก

ออก จนถึงทำนาริมแม่น้ำเพชรบุรีที่มีเป็นบ้านเรือนของขุนนางชั้นผู้ใหญ่ เช่น บ้าน
ตึกของกรมหมื่นวิษณุวาทนิภาธร, เจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์, เจ้าพระยาพิพากรวงศ์,
พระยามนตรีสุริยวงศ์ (ชุ่ม บุนนาค) และพระสมุหกลาโหมผู้อำนวยราชการสร้างพระ
นครคีรี เป็นต้น

2) ย่านศูนย์กลางทางเศรษฐกิจ ได้แก่บริเวณตลาดบกและตลาด
น้ำริมแม่น้ำเพชรบุรี หน้าวัดพระมหาธาตุที่อยู่ทางทิศตะวันตกของชุมชนเมือง

3) ย่านที่พักอาศัย ในส่วนที่อยู่ริมแม่น้ำเพชรบุรี ส่วนใหญ่จะ
เป็นบ้านของคหบดีและขุนนาง ส่วนบ้านเรือนของราษฎรจะกระจายไปตามจุดต่าง ๆ
ของเมือง ทางทิศตะวันตก ทิศใต้ และทิศตะวันออก (ข้ามสะพานช้าง)บ้างเล็กน้อย

แผนที่ที่ 3.16 แผนที่แสดงย่านวัดพระมหาธาตุในสมัย รัชกาลที่ 4-รัชกาลที่ 5

ที่มา : หอจดหมายเหตุแห่งชาติ

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

การก่อสร้างถนนและทางรถไฟ ส่งผลต่อลักษณะการขยายตัวของชุมชนที่เกิดขึ้นใหม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสร้างพระราชวังพระรามราชนิเวศน์ในด้านใต้ของเมือง เป็นสิ่งสำคัญที่เป็นกระตุ้นให้เกิดการก่อสร้างถนนใหม่หลายสาย ทางตอนใต้เชื่อมต่อกับชุมชนทางตอนเหนือบริเวณทิศตะวันออกของเขาวัง การตัดถนนใหม่เป็นการขึ้นากิจทางการพัฒนาของเมือง ำให้มีการกระจาย การเจริญเติบโตของชุมชนออกเป็นกลุ่ม ๆ ตามระบบถนนซึ่งมีลักษณะใกล้เคียงระบบตาราง (GRID) ขนาดใหญ่ทางด้านใต้ของเมือง และในถนนด้านตะวันออกของเมืองใกล้ทางรถไฟ ดังเช่นจากพระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อคราวเสด็จประพาสมณฑลชานูรีในปีระกา รศ 128 (พ.ศ.2542) ได้กล่าวไว้ว่า

. . .วันที่ 12 กันยายน เวลาเช้าราว 4 โมง ใต้ขึ้นรถไปตามถนนหลังจวนข้ามสะพานไป แล้วไปตามถนนตลาดแวะดูตามร้านบางแห่งแลตลาดของสด แต่ตลาดของสดเลิกไปมพอ ด้วยที่เมืองเพชรบุรีนี้มีตลาดแห่งเดียวแลเป็นเวลาของเต็มทีในเวลายุย 2 โมง ผิดกับตลาดอื่น ๆ ถนนนี้ดีกรามไม่ไต่คืออะไรขึ้น แต่ดูติดแน่นหนาต่อกันตลอดเป็นร้านยาวไปมากจนเกือบจะถึงที่สุดถนน ผู้คนแน่นหนาผิดกว่าแต่ก่อน แล้วได้เลี้ยวไปถนนสายหลังซึ่งเจ้าพระยาสุรพันธ์ตัดขึ้นใหม่ตามแนวกำแพงเมืองทางนี้เลยไปถึงนาตาบลปากช่อง แต่ไม่ไต่ไปตลาด เลี้ยวลงทางถนนขวางผ่านหน้าวัดกำแพงแลง มาหยุดที่วัดใหญ่สุวรรณาราม. . . (ปัจจุบันถนนสายหลังคือถนนสุรพันธ์ และถนนขวางคือ ถนนโพธิ์กาห้อง)

. . . เวลาบ่ายใต้ขึ้นรถที่บ้านป็น ซึ่งใต้ชื่อไว้หมายจะทำเป็นที่พัก ด้วยเหตุว่าที่หน้าตึกซึ่งเรียกว่าจวน เดียวนี้เป็นที่พัก

ภาพที่ 3.14 บรรยากาศตลาดเมืองเพชร ในสมัยรัชกาลที่ 5

ที่มา : หนังสือพระพุทธเจ้าหลวงกับเมืองเพชร หน้า 82

ข้าราชการ แลอยู่ใกล้ทางรถไฟยิ่งกว่าเมืองราชบุรี ใต้ตัดถนน
 ไปบ้านปืนแต่เมื่อคราวก่อน (ถนนราชดำเนิน) ขากลับสองทาง
 เรือแวะเยี่ยมวัดเกาะซึ่งเป็นที่คุ้นเคยกัน . . .

17 กันยายน 2452 . . . วันนี้ฝนตกลงมาจนเวลาเย็น แต่
 เมื่อฝนซาแล้วได้ขึ้นรถไฟดูที่วัดอุทัย ซึ่งท่านผู้หญิงผู้เริ่มปฏิบัติสังสรรค์
 แล้วไปตามถนนเรียกว่ามาตยวงศ์ แล้วเลี้ยวลงตลาดกลับมาตาม
 ถนนตลาด . . .

8 กรกฎาคม 2453 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
 เสด็จพระราชดำเนินโดยรถไฟพระที่นั่งไปยังจังหวัดเพชรบุรี ขณะ
 นั้นจังหวัดเพชรบุรีใต้ตัดถนนอีกหลายสายคือ ตั้งแต่ทางรถไฟตรง
 มาระหว่างวัดโคก วัดกุฎีดาว วัดคงคาราม วัดยาง ไปสุดเพียง
 วัดสิงห์ ชื่อถนนราชดำเนินสายหนึ่ง เลี้ยวเข้าทางวัดสิงห์ถึง
 สะพานอรุพงษ์ ชื่อถนนราชดารีสายหนึ่ง เลี้ยวตรงวัดชีฟ้าขาวลง
 ถึงแม่น้ำชื่อถนนดารงรักษ์ สายหนึ่ง . . .

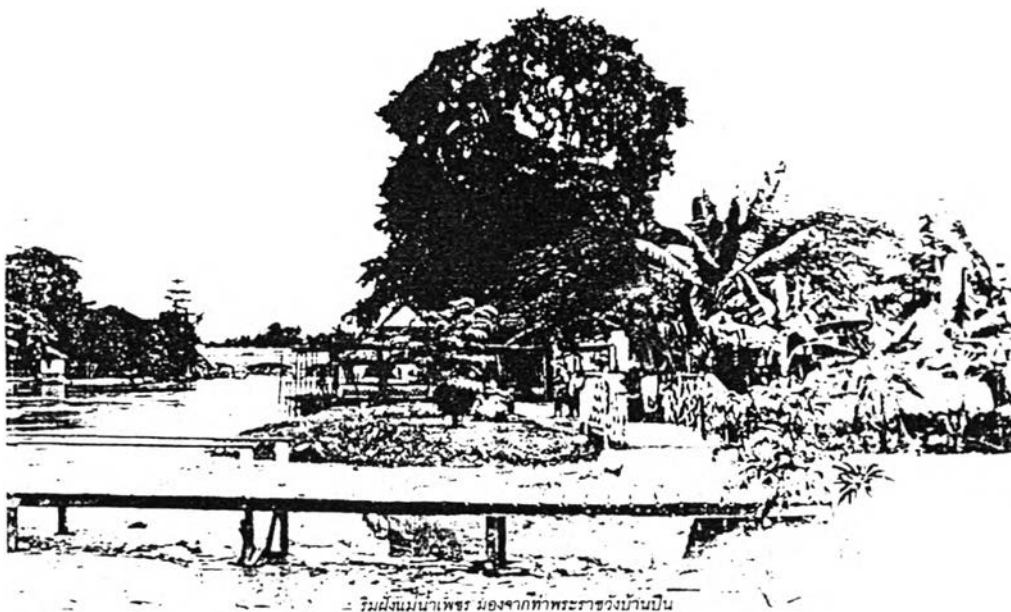
9 กรกฎาคม 2453 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงรถ
 พระที่นั่งทอดพระเนตรถนนดารงรักษ์และถนนราชดำเนิน เสด็จ
 พระราชดำเนินข้ามไปปากเมืองตะวันออก ประพาสตามถนน
 เสด็จกลับทางถนนราชดารีที่ ทอดพระเนตรสะพานอรุพงษ์ เสด็จ
 กลับทางหลังวัดสิงห์ ถึงพลับพลาที่ประทับแล้วทรงกระทำการท้าวัง
 ทอดพระเนตรแผนที่

15 สิงหาคม 2453 ทรงรถม้าพระที่นั่งประพาสทอดพระเนตร
 ถนนในวังและนอกวังถึงสะพานอรุพงษ์ ทรงพระเก้าอี้ห้าม ข้าม
 ไปเลี้ยวออกถนนตัดใหม่ไปบรรจบถนนวัดบ่อม เฝังกาลังถมดิน
 ถนนนี้พระราชทานนามว่า ถนนบริพัตร

10 สิงหาคม 2453 เป็นวันกำหนดพระราชพิธีก่อฤกษ์พระ

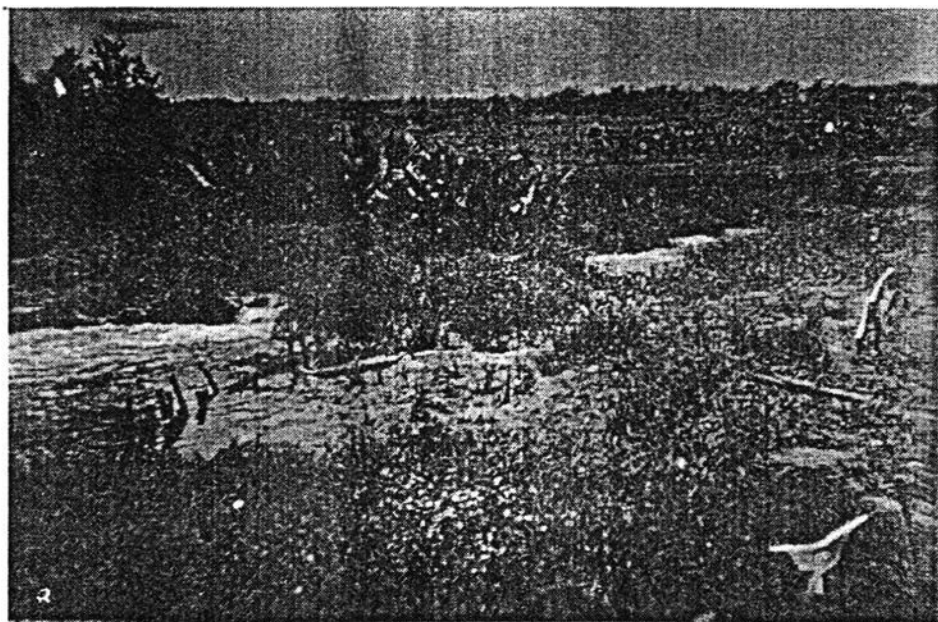
ตําหนักที่ทรงสร้างใหม่ ตำบลบ้านป็น เวลาบ่าย 4 โมง เสด็จ
ออกทรงรถม้าพระที่นั่ง ไปทางถนนราชดำเนินจนสุดทางข้างเหนือ
โปรดฯให้ตัดถนนต่อไปอีกตอนหนึ่ง ผ่านทางรถไฟไปจนถึงโรงทหาร
แล้วเสด็จกลับมาทอดพระเนตรการทำแปลนพระที่นั่งที่จะสร้างใหม่
3 กันยายน 2453 เสด็จออกทรงพระเก้าอี้หามประพาส
ทอดพระเนตรกิจการต่าง ๆ . . .ทอดพระเนตรสถานที่ริมแม่น้ำ
ซึ่งจะโปรดเกล้าฯให้ทำสะพานข้ามจากถนนดำรงรักษ์ และตัดถนน
อินทรารามไปบรรจบถนนบริพัตร

ภาพที่ 3.15 บริเวณริมแม่น้ำมองจากพระราชวังบ้านป็น

ที่มา : หนังสือพระพุทธเจ้าหลวงกับเมืองเพชร หน้า 194

ภาพที่ 3.16 ฟุงนาบริเวณบ้านป็น ในสมัยรัชกาลที่ 5

ที่มา : หนังสือพระพุทธเจ้าหลวงกับเมืองเพชร หน้า 35

จากพระราชหัตถเลขาตั้งกล่าว นอกจากจะแสดงถึงการตัดถนนสายใหม่ ๆ ในรัชกาลของพระองค์แล้ว ยังบอกถึงแนวทางการขยายตัวของชุมชนเมืองตามแนวถนนที่ตัดเพิ่มขึ้นใหม่ในรัชกาลของพระองค์ในทางทิศใต้และทิศตะวันออกของตัวเมืองเดิม

การจัดวางอาคารส่วนใหญ่มีกวางอาคารขนานกับทางคมนาคมสายหลัก เช่น ถนน แม่น้ำ ลากลอง อดยหันด้านหน้าออกสู่เส้นทางสายหลักโดยไม่คำนึงถึงทิศทางลม แดด ผนมากนัก ถ้าเป็นริมน้ำจะมีสะพานทางเดินจากตัวบ้านถึงศาลาเทียบเรือ ถ้าเป็นถนนจะมีถนนรัศังหรือรูปไข่จากถนนหน้าบ้านเทียบเข้าได้มุขอาคารพักอาศัยมักสร้างเป็นบ้านเดี่ยว รูปทรงแบบเรือนปั้นหย่า หรือเรือนมลิลา อยู่ในบริเวณกว้าง ส่วนใหญ่จะอยู่ริมถนนสายสำคัญ เช่น ถนนราชวิถี ซึ่งอยู่ทางเหนือของเมืองและเป็นบริเวณสถาบันราชการในปัจจุบัน และบริเวณทางเหนือของถนนราชดำเนิน บริเวณทางเหนือของถนนดำเนินเกษม และบริเวณต้นถนนมาตยวงษ์ (อมาตยวงส์เดิม) ส่วนบ้านเรือนประชาชนทั่วไปจะเป็นอาคารไม้ทรงจั่วหรือทรงไทย หลังคามุงจากเป็นส่วนใหญ่

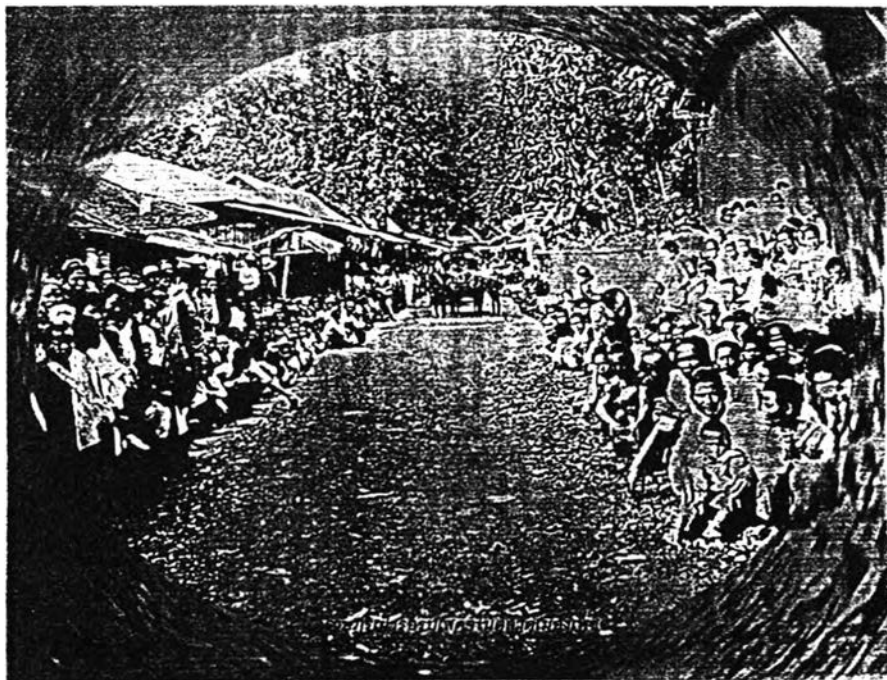
ภาพที่ 3.17 บ้านเรือนประชาชนทั่วไปในสมัยรัชกาลที่ 5

ที่มา : หนังสือพระพุทธเจ้าหลวงกับเมืองเพชร หน้า 84

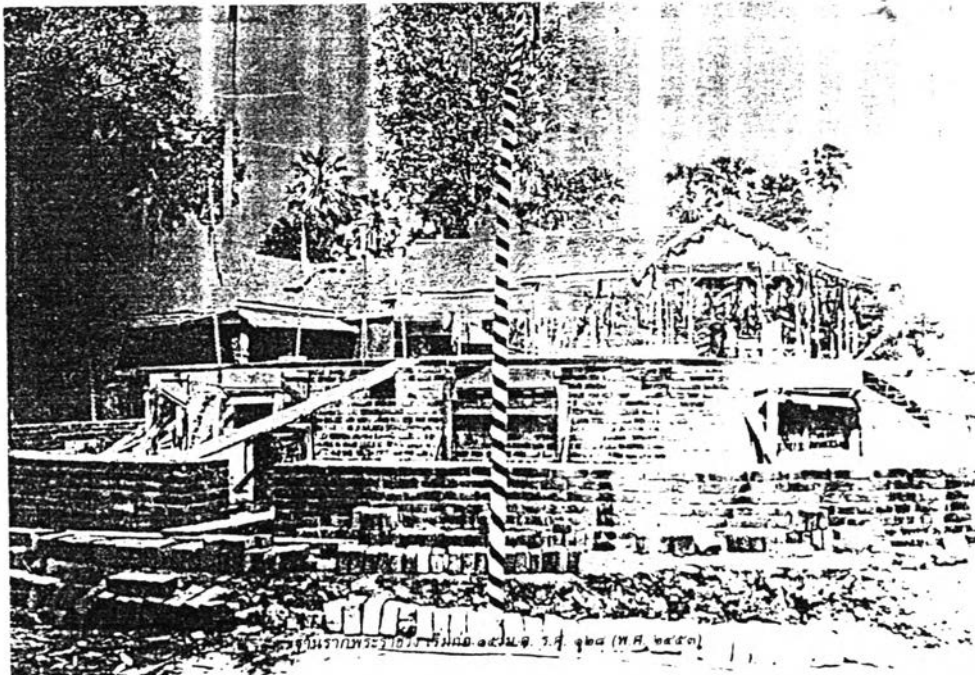
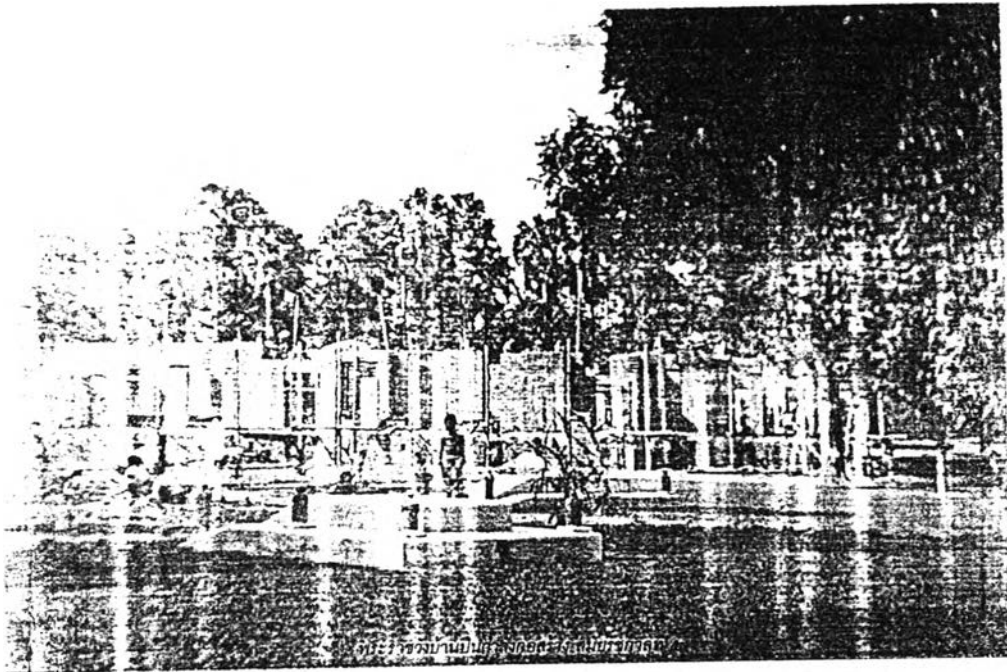
อาคารประเภทพาณิชยกรรม มักจะเป็นอาคารเรือนไม้ซึ่งส่วนใหญ่จะ
 อยู่ในบริเวณพาณิชยกรรมเดิม คือ ริมน้ำเพ็ชรบุรี ทั้งทางด้านตะวันตกและด้าน
 ตะวันออกของแม่น้ำจรดยหันหน้าเข้าหาถนน จะเกาะกลุ่มจากถนนดำเนินเกษมจาก
 บริเวณสะพานข้างลงมาถึงถนนท่าสงฆ์ แล้วไปทางทิศตะวันออกข้ามแม่น้ำเพ็ชรบุรี
 เลี้ยวไปตามถนนบริพัตรจนถึงทางแยกถนนสุรพันธ์ นอกจากนี้ยังตั้งอยู่ตามแนวถนน
 มาตยวงษ์ไหลลงมาจนถึงบริเวณหน้าวัดเกาะแก้วสุทธาราม ส่วนการตัดถนนเลียบ
 กว้างเมืองด้านที่ใกล้กับทางรถไฟ(ถ.รถไฟการเมือง) มีคนไปตั้งหลักแหล่งน้อย ที่มีก็
 มักจะเป็นคนพื้นเพเดิม

ภาพที่ 3.18 รัชกาลที่ 5 เสด็จตลาดราษฎรอรับเสด็จที่ตลาดเมืองเพชร

ที่มา : หนังสือพระพุทธเจ้าหลวงกับเมืองเพชร หน้า 189

ภาพที่ 3.19 การก่อสร้างพระราชวังบ้านปืน ในสมัยรัชกาลที่ 5

ที่มา : หนังสือพระพุทธเจ้าหลวงกับเมืองเพชร หน้า 36

จากการตั้งถิ่นฐานดังกล่าว สรุปได้ว่า ชุมชนเมืองเพชรบุรีในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวยังคงแบ่งออกเป็น 3 ส่วนเช่นเดียวกับสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว คือ ย่านสถาบันการปกครอง ซึ่งอยู่ทางทิศเหนือของเมือง บริเวณถนนราชวิถี ถนนสีเสอินทร์ ถนนพงษ์สุริยา ถนนพงษ์สุริยา ถนนราชดำเนินตอนเหนือ และถนนดำเนินเกษมทางตอนเหนือ อาคารในบริเวณนี้ ส่วนใหญ่ใช้เป็นสถานที่ราชการ บ้านมิชชันนารี สถานศึกษาชั้นสูงและบ้านข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ ส่วนที่สองคือย่านพาณิชย์กรรม โดยมีศูนย์กลางสองแห่ง คือ ศูนย์กลางเดิมอยู่ที่ตลาดน้ำบริเวณหน้าวัดพระมหาธาตุฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเพชรบุรี ขายสินค้าประเภทอาหารสด พืชผัก อาหารทะเล จากไร่ สวน และชายฝั่งทะเล และศูนย์กลางการค้าแห่งใหม่ซึ่งเป็นตลาดบนบก อยู่ทางตะวันออกของแม่น้ำบริเวณถนนพาณิชย์เจริญและถนนมาตยวงษ์ โดยค้าขายสินค้าประเภทของชำ เสื้อผ้า และเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน และส่วนที่สามคือบ้านพักอาศัยของประชาชนทั่วไป โดยเกาะกลุ่มอยู่ใกล้วัดต่าง ๆ ตอนกลางของเมือง และเริ่มกระจายตัวไปทางทิศใต้และทิศตะวันออกเนื่องจากการตัดถนนใหม่เพิ่มอีกหลายสาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางตอนใต้ เช่น ถนนราชดำเนิน ถนนราชดำเนินใต้ ถนนดำรงรักษ์ เนื่องจากมีการก่อสร้างพระราชวังพระรามราชนิเวศน์ หรือที่ประชาชนมักเรียกว่า วังบ้านปืน

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

มีการตัดถนนเพิ่มขึ้นใหม่ทางด้านตะวันออกของเมือง โดยเป็นถนนภายในบล็อคสี่เหลี่ยมที่เคยเป็นแนวกำแพงเมืองเดิม คือ ตั้งแต่ถนนพงษ์สุริยา ถนนโพธิ์การ้อง มาจนถึงถนนท่าหิน โดยตัดถนนใหม่เพิ่มในแนวตะวันออก-ตะวันตก คือ ถนนพระทรง ถนนสุรพันธ์ และถนนเพชรบุรี ส่วนทางด้านฝั่งตะวันตกของเมือง มีการตัดถนนท่าสงฆ์และสะพานท่าสงฆ์ เพื่อเชื่อมระหว่างถนนดำเนินเกษม ทำให้การคมนาคมระหว่างฝั่งตะวันตกและฝั่งตะวันออกมีความคล่องตัวมากขึ้น นอกจากนั้น

ยังมีการปรับปรุงเส้นทางที่จะไปหาเดเจ้าสำราญให้เป็นถนนอย่างสมบูรณ์ แต่เดิมที่เคยเป็นทางเกวียนเดิมในสมัยรัชกาลที่ 5

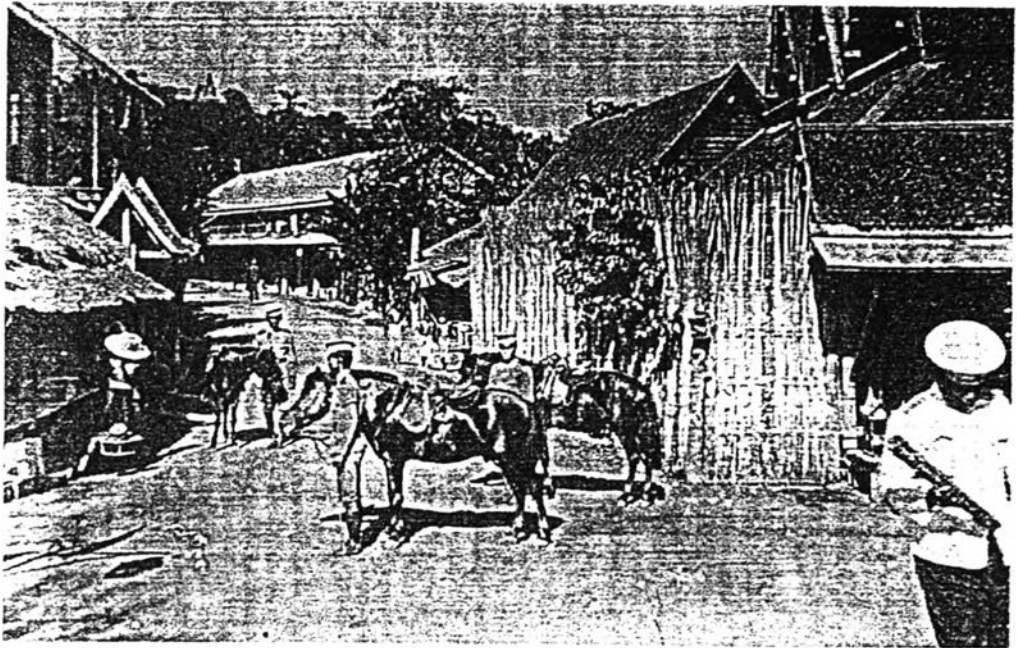
ทางด้านการตั้งบ้านเรือนและอาคารต่าง ๆ อาคารตึกทางราชการจะเกาะกลุ่มกันอยู่ในบริเวณตัวเมืองในฝั่งซ้ายของแม่น้ำเพชรบุรี ตั้งแต่บริเวณถนนราชวิถี จนถึงทั้งสองฝั่งของถนนคลองกระแชงซึ่งอยู่ระหว่างถนนดำเนินเกษมกับแม่น้ำเพชรบุรี อาคารครึ่งตึกครึ่งไม้จะเป็นบ้านของคหบดี อยู่บริเวณริมแม่น้ำใกล้วัดพระมหาธาตุ อาคารบ้านพักข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ผู้นั้นอยู่บริเวณริมถนนราชดำเนิน ถนนราชวิถี และทางตอนต้นของถนนคลองกระแชงใกล้กับสะพานเทศบาล ส่วนตึกแถวในเมืองเพชรบุรีมักเป็นตึกสองชั้น ตั้งอยู่บริเวณถนนพานิชเจริญติดกับแม่น้ำเพชรบุรี ถนนเทเวศน์ ถนนหลังเฉลิมเพชร ลงไปจนถึงวัดลาด โดยชายฝั่งที่เป็นร้านค้าส่วนใหญ่

ส่วนอาคารไม้ ส่วนใหญ่อยู่ทางตะวันออกของแม่น้ำเพชรบุรี บริเวณฝั่งขวาของถนนมาตยวงษ์ไปจนถึงถนนโพธิ์การ้อง นอกจากนั้นยังมีบริเวณถนนพระทรง ถนนสุรพันธ์ ถนนเพชรบุรี และถนนท่าหิน โดยมักสร้างหันหน้าไปทางถนน ส่วนทางตะวันตกของเมืองมีอาคารไม้ประเภทนี้ในบริเวณถนนบันไดอิฐใกล้กับพระนครคีรี และริมถนนราชดำเนินบริเวณชอยวัดยางไปจนถึงริมถนนดำเนินเกษม นอกจากนี้มีบริเวณที่เป็นตลาดคือ บริเวณริมถนนพานิชเจริญ และบริเวณถนนหน้าวัดมหาธาตุ

อาคารไม้ในสมัยรัชกาลที่ 6 ปัจจุบันยังคงเหลือไม่มากนัก เนื่องจากเสียหายไปในเหตุการณ์ไฟไหม้ เมื่อเดือน 6 พ.ศ. 2458 เกิดไฟไหม้ขึ้นที่ห้องแถวมุมวัดโพธาราม เวลาเช้า 5 นาฬิกาเศษ ไฟลุกลามติดต่อกันหมดตลาด บ้านเรือนทั้งสองฝั่งแม่น้ำ ตามถนนพานิชเจริญจนถึงประตูเมือง มีลมหวลข้ามพากมาทางตำบลบ้านหม้อ ไฟไหม้ตลอดมาจนถึงวัดมหาธาตุ วัดปลับปลาชุยและถนนนอกถึงตำบล

คลองกระแชงแลเรือแจวเก่า พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เสด็จพระราชดำเนินโดยรถไฟพระที่นั่งถึงสถานีเมืองเพชรบุรี ทรงมีพระราชดำรัสว่า ทรงสงสารราษฎรที่เคราะห์ร้ายเหล่านั้น ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ งดเก็บเงินบำรุงห้องที่เป็นเวลา 1 ปี

ภาพที่ 3.20 ถนนคลองกระแชง ในสมัยรัชกาลที่ 6

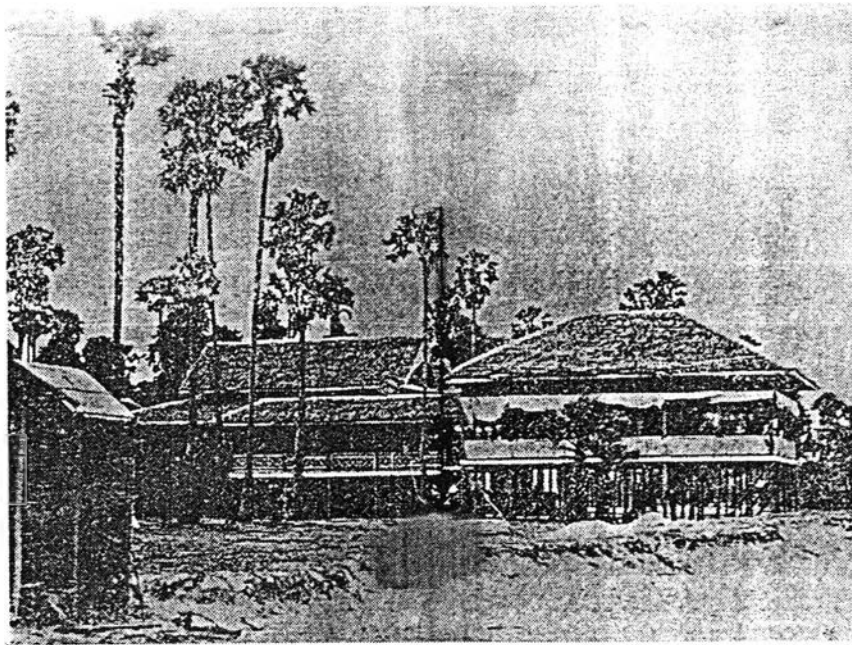

ที่มา : หนังสือพระพุทธเจ้าหลวงกับเมืองเพชร หน้า 85

สำหรับเพลิงไหม้ครั้งใหญ่ที่ตลาดเมืองเพชรบุรี เมื่อวันที่ 18 เมษายน พ.ศ. 2468 เกิดไฟไหม้ที่บริเวณปากตะวันตกของแม่น้ำตั้งแต่เชิงสะพานจอมเกล้าไปตามถนนสีเสอินทร์จรดถนนราชดำเนิน จากถนนราชดำเนินไปจนจรดถนนราชวิถี

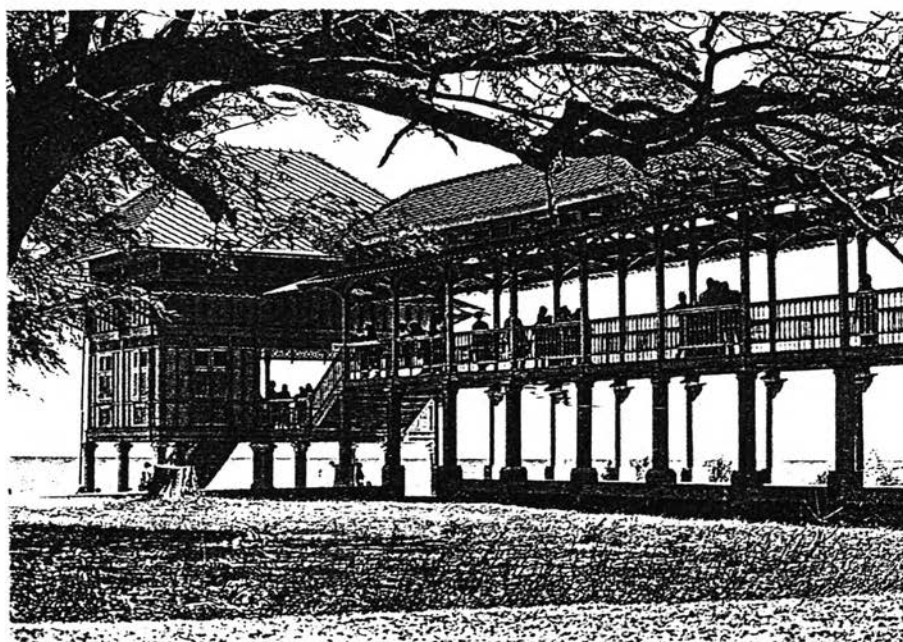
และถึงแม่น้ำ เมื่อทางกระทรวงมหาดไทยได้รายงานกราบบังคมทูลฯให้ทรงทราบ พระองค์ทรงสลดพระราชหฤทัยและทรงสงสารชาวเพชรบุรียิ่งนัก ทรงมีพระราชดำริเห็นว่า บ้านเรือนของราษฎรสร้างกันแออัดเกินไป และไม้หลังคาจากเป็นเชื้อเพลิงได้ดี ถนนก็แคบไม่เรียบไม่สามารถจะป้องกันอัคคีภัยได้ทันทั่วทั้งจังหวัดฯให้ขยายถนนเก่า และห้ามปลูกสร้างเพิงไม้ที่จะเป็นเชื้อไฟต่อไปในบริเวณเพิงไม้ ซึ่งถือเป็นข้อบังคับเกี่ยวกับการควบคุมอาคารและผังเมืองฉบับแรกต่อผังเมืองเพชรบุรี ส่วนพระราชนิเวศน์ที่ยังก่อสร้างไม่เสร็จในรัชกาลที่ 5 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงโปรดฯให้ดำเนินการก่อสร้างต่อจนแล้วเสร็จ เมื่อ พ.ศ. 2459 พระราชทานนามพระราชวังบ้านปืนใหม่ว่า "พระราชวังรามราชนิเวศน์" และองค์พระที่นั่งพระราชทานนามว่า "ศรเพชรปราสาท" และพระองค์ได้เสด็จมาประทับ ณ พระราชนิเวศน์ถึง 9 ครั้ง นอกจากนั้นเนื่องจากพระองค์ทรงพระประชวรด้วยโรคธุมมาติซึม ซึ่งแพทย์ประจำพระองค์ได้กราบบังคมทูลแนะนำให้เสด็จประทับพักผ่อนชายทะเล พระองค์จึงทรงโปรดฯ ให้สร้างพระตำหนักมุงจากชั่วคราวที่ตำบลบางทะเล ตามที่กระทรวงทหารเรือกราบบังคมทูลแนะนำ และพระราชทานชื่อหาดทราย ณ ที่นั้นว่า "หาดเจ้าสำราญ" ซึ่งทำให้มีการก่อสร้างถนนและทางรถไฟเล็กจากพระราชวังรามราชนิเวศน์ไปยังพระตำหนักที่ประทับ แต่เนื่องจากมีข้าราชการบริพารได้ตามเสด็จเป็นจำนวนมาก ซึ่งนำจีดำนบริเวณดังกล่าวไปพอเพียงรถไฟเล็กเสียบ่อยรวมทั้งมีแมลงวันชุกชุมเป็นอย่างมาก ต่อมาพระองค์ทรงโปรดฯ ให้ย้ายพระตำหนักไปก่อสร้างใหม่ในบริเวณชายหาดชะอำ เรียกว่า "พระราชนิเวศน์มฤคทายวัน"

ภาพที่ 3.21 พระตำหนักมุงจากชั่วคราวที่ชายทะเลหาดเจ้าสำราญ

ที่มา : หนังสือพระพุทธเจ้าหลวงกับเมืองเพชร หน้า 54

ภาพที่ 3.22 พระราชนิเวศน์มฤคทายวัน ที่ประทับแรมานฤดูร้อน สร้างในสมัย
พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

ที่มา : อนุสาร อสท, 2537 การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย

ในปี พ.ศ. 2458 ได้ทรงมีพระราชดำริยกพระราชวังรามนิเวศน์พระราชทานเป็นที่ว่าการเมือง แต่มีผู้โต้แย้งว่า ควรมอบให้พระราชสำนักพระราชวังต่อไป และมีความเห็นอีกอย่างหนึ่งว่า ควรจำหน่ายที่ดินรอบเขตพระราชวังเสียบางส่วน แต่อย่างไรก็ตาม ไม่พบหลักฐานว่าได้มีการปฏิบัติภารกิจทั้งสามลักษณะ เป็นเหตุให้ภายหลังพระราชวังรามนิเวศน์ถูกทอดทิ้งและทรุดทรอมขาดคนดูแลไปในระยะหนึ่ง โดยมีได้ดำเนินการในรูปแบบใด

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

มีการเปลี่ยนแปลงของชุมชนอย่างมาก เช่น มีการสร้างตึกแถวของสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์และสำนักงานราชพัสดุบริเวณถนนพานิชเจริญ โดยมีการตัดถนนสายย่อยแบ่งที่ดินออกเป็นบล็อกรูปสี่เหลี่ยม ทำให้เกิดโครงข่ายถนนเป็นรูปตาราง (GRID) ที่มีความถี่มากขึ้นในบริเวณดังกล่าว และยังทำให้เกิดตลาดบกขึ้นอย่างถาวรอีก 3 แห่ง คือ ตลาดทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ ตลาดผ้าและตลาดเทศบาล ทำให้ศูนย์กลางทางเศรษฐกิจเคลื่อนตัวจากตลาดเก่าหน้าวัดพระมหาธาตุไปทางพื้นที่บริเวณตึกแถวที่สร้างใหม่ด้านตะวันออกของแม่น้ำเพชรบุรี

ส่วนบ้านพักราชการที่สร้างขึ้นในนั้นเป็นกลุ่มกระจายไปในส่วนต่าง ๆ ของเมือง ได้แก่

บ้านพักข้าราชการประจำเพชรบุรี สร้างขึ้นในบริเวณถนนดำเนินเกษม ใกล้กับการประจำเพชรบุรี ที่สร้างติดกับพระราชวังบ้านปืน เพราะเป็นตอนต้นของแม่น้ำ บ้านพักข้าราชการรถไฟ อยู่ทางเหนือของเมือง บริเวณหลังทางรถไฟทางตะวันออกของแม่น้ำเพชรบุรี บ้านพักข้าราชการตำรวจ อยู่ทางขวาของถนนราชดำเนิน ระหว่างซอยวัดยางกับถนนเสลาฯ บ้านพักของข้าราชการรถไฟ อยู่

บริเวณใกล้สถานีรถไฟเพชรบุรี โดยสร้างเรียงรายตามถนนรถไฟ ซึ่งอยู่ทางเหนือของเมือง ส่วนบ้านพักข้าราชการทหาร ซึ่งเป็นที่ตั้งของกองพันที่ 3 กรมทหารราบที่ 11 รักษาพระองค์ แบ่งออกเป็นสองส่วนคือ บ้านพักนายทหารสัญญาบัตรจะอยู่ทางเหนือของเมือง ตรงข้ามกับทางรถไฟและสถานีรถไฟเมืองเพชรบุรี และบ้านพักทหารชั้นประทวนอยู่ทางใต้ของเมืองบริเวณถนนราชดำเนิน

บ้านพักของข้าราชการส่วนใหญ่มักจะตั้งขึ้น ตามแนวเหนือ - ใต้ของเมือง ส่วนบ้านเมืองของประชาชนก็มีการขยายออกไปตามส่วนต่าง ๆ ของเมือง โดยมักอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม

นอกจากบ้านพักของข้าราชการแล้ว บ้านเรือนของประชาชนก็มีการขยายออกไปตามส่วนต่าง ๆ ของเมือง โดยมักอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม ได้แก่

กลุ่มที่ 1 อยู่ทางตะวันตกของแม่น้ำเพชรบุรี ระหว่างถนนรถไฟกับถนนราชวิถี (บริเวณซอยทรัพย์สัน) อาคารส่วนใหญ่เป็นอาคารสองชั้น หลังคาจั่ว

กลุ่มที่ 2 อยู่ทางใต้ของกลุ่มที่ 1 ระหว่างถนนราชวิถี ไปจนถึงถนนบันไดอิฐโดยไล่เรียงรายไปตามถนนคีรีรัฐยา และเกาะกลุ่มหนาแน่นบริเวณด้านหลังวัดพระพุทธไสยาสน์ อาคารส่วนใหญ่คล้ายกับกลุ่มที่ 1

กลุ่มที่ 3 อยู่ทางฝั่งตลิ่งคลองกระแชง ในบริเวณถนนพงษ์สุริยา ถนนพระทรง ถนนโพธิ์การ้อง ถนนสุรพันธ์ อาคารส่วนใหญ่เป็นอาคารไม้สองชั้น หลังคามุงจากหรือสังกะสี โดยจะหนาแน่นเฉพาะบริเวณถนนเท่านั้นที่เป็นอาคารร้านค้าเรือนแถวไม้ และอาคารเรือนแถวแบบตึกบริเวณริมถนนคลองกระแชง

กลุ่มที่ 4 อยู่ริมถนนบริพัตรทั้งสองด้านของถนนไล่ลงไปจนถึงถนนราชดำเนิน อาคารริมถนนเป็นเรือนแถวไม้สองชั้น หน้ากว้างประมาณ 3-4 เมตร หลังคาจั่ว ชั้นล่างเปิดเฉพาะด้านที่ติดถนน

จากที่ตั้งของกลุ่มที่อยู่อาศัยสมัยรัชกาลที่ 7 เห็นได้ว่า มีการเคลื่อนตัวออกจากศูนย์กลางของเมืองในทุกทิศทาง โดยกระจุกตัวเป็นกลุ่ม กลุ่มที่มีความหนาแน่นมาก มักอยู่ทางฝั่งตำบลคลองกระแชง

ส่วนพระราชวังรามราชนิเวศน์ได้เปลี่ยนแปลงสภาพจากการปล่อยรกร้างว่างเปล่า มาใช้เพื่อการศึกษาของชาติ ทรงโปรดเกล้าให้กระทรวงศึกษาธิการใช้เพื่อการศึกษา คือ

1. เปิดโรงเรียนประถมศึกษา โรงเรียนวังพระรามราชนิเวศน์ ซึ่งต่อมาสถานศึกษาแห่งนี้ได้ย้ายเป็นโรงเรียนวัดดอนไก่เตี้ย
2. โรงเรียนฝึกหัดครูสภากษัตริย์บรมมหาราชบุรี โดยยุบมาเปิดใหม่ที่พระราชวังรามราชนิเวศน์ รวม พ.ศ. 2469 ต่อมา พ.ศ. 2480 ก็ย้ายมาอยู่ที่วัดเกษซึ่งอยู่ฝั่งตรงข้าม (วิทยาลัยครูเพชรบุรี ตำบลนาุ้ง ในปัจจุบัน)
3. โรงเรียนอบรมฝึกหัดผู้กำกับลูกเสือในพระบรมราชูปถัมภ์ พ.ศ. 2474
4. โรงเรียนประถมวิสามัญหญิง พ.ศ. 2477 ต่อมาได้ย้ายไปเป็นโรงเรียนการช่างสตรี ปัจจุบันคือวิทยาลัยอาชีวศึกษาเพชรบุรี

หลังจากนี้สภาพพระราชวังรามราชนิเวศน์ก็คงรกร้างว่างเปล่าอย่างเดิม

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล (รัชกาลที่ 8)

สมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 พ.ศ. 2484-พ.ศ. 2488 ญี่ปุ่นยกพลขึ้นบกเมื่อวันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ. 2484 ตามจุดต่าง ๆ คือ ที่สงขลา ปัตตานี ประจวบ-คีรีขันธ์ ชุมพร นครศรีธรรมราช สุราษฎร์ธานี และที่บางปู วันที่ 9 และ 15 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2484 ที่เพชรบุรีมีเครื่องบินได้บินวนเวียนและผ่านไป วันที่ 9 มิถุนายน ปีเดียวกันมีสัญญาณเตือนนำห้หลบภัย วันที่ 20 ธันวาคม พ.ศ. 2486 มี

สัญญาณเดือนกัยทางอากาศเครื่องบินได้บินผ่านและทิ้งระเบิด วันที่ 20 มกราคม พ.ศ. 2488 มีสัญญาณกัยทางอากาศ เครื่องบินผ่านทิ้งระเบิดยังทุกระเบิดตามปากน้ำต่าง ๆ วันที่ 1 มิถุนายน พ.ศ. 2488 เวลา 13.15 น. เครื่องบินเข้าศึกได้ยิงกราดลงมาถูกผู้รทพบรรทุกน้ำมันจำนวน 3 หลัง พหพหม้หมด ส่วนบริเวณอื่น ๆ ปลอดภัย

เมื่อสงครามสงบ เจ้าหน้าที่สหประชาชาติได้ส่งเจ้าหน้าที่มาตรวจดูเฉลยศึก สำหรับที่เพชรบุรีมีทหารเฉลยชาวฮอลันดาจำนวนประมาณร้อยคนผ่านมาทางจังหวัดไต้น้ำเจ้าหน้าที่สหประชาชาติดูสถานที่ที่จะให้เฉลยศึกพัก ุดยได้เลือกโรงเรียนฝึกหัดครูมูลเพชรบุรีเป็นที่พัก เมื่อวันที่ 4 ตุลาคม พ.ศ. 2488

ส่วนพระราชวังรามราชนิเวศน์ ุทรวงกลางหมได้ขอพระราชทาน าชที่ดินและสิ่งปลูกสร้างทั้งหมดในบริเวณพระราชวัง ซึ่งหน่วยทหารมณฑลทหารบกที่ 5 และกองพันที่ 45 กรมทหารราบที่ 15 ได้เข้ามาตั้งและมีหน่วยทหารอื่นเข้ามาอยู่อีกมาก ปัจจุบันเป็นที่ตั้งจังหวัดทหารบกเพชรบุรี

ในส่วนของกาพัฒนาสาธารณูปโภค มีการกันถนนในย่านใกล้ตลาด เพื่อจะก่อสร้างเป็นถนนสายใหม่ในแนวเหนือ-ใต้ เชื่อมระหว่างถนนพงษ์สุริยากับถนนวัดซอเจริญธรรม และมีการปลูกสร้างอาคารไม้หลังคามุงจากเรียงรายไปตามแนวริมถนน ซึ่งถนนนี้ต่อมาเรียกว่า "ถนนสุรินทร์ถาไชย"

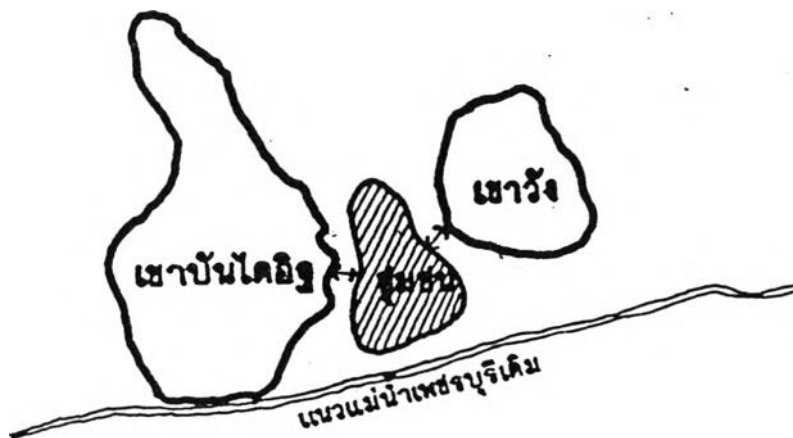
3.6 สรุปพัฒนาการของ เมืองเพชรบุรีที่มีผลต่อรูปแบบย่านต่าง ๆ ของเมือง

1. ยุคก่อตั้งชุมชนในสมัยทวาราวดี-สุโขทัย (พุทธศตวรรษที่ 12-14)

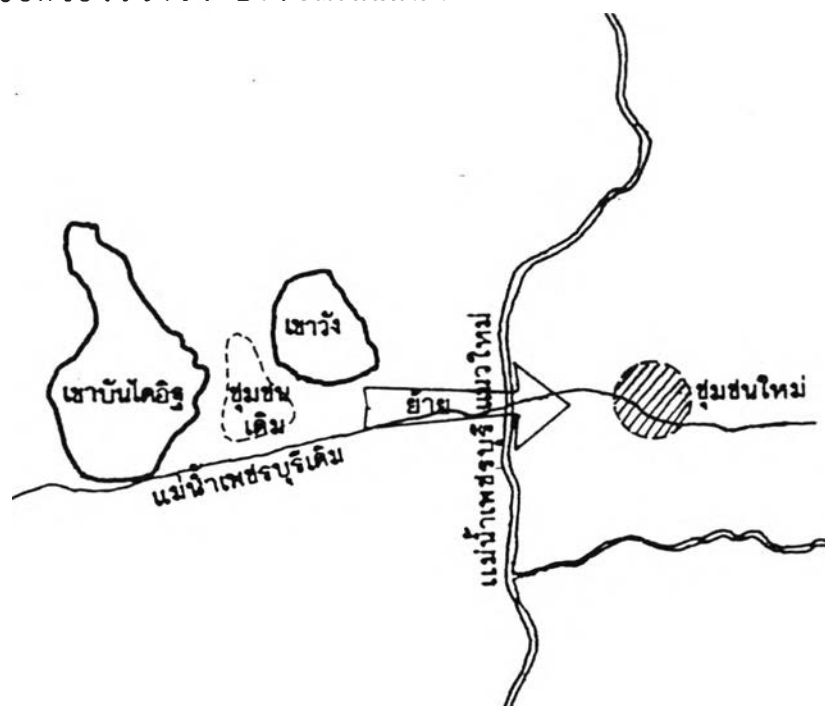
การตั้งถิ่นฐานเริ่มแรก

- ชุมชนเริ่มแรกอยู่ระหว่างเขابันไดอิฐกับเขามหาสวรรค์(เขาวัง)

โดยมีแม่น้ำเพชรบุรีอยู่ทางตอนล่าง

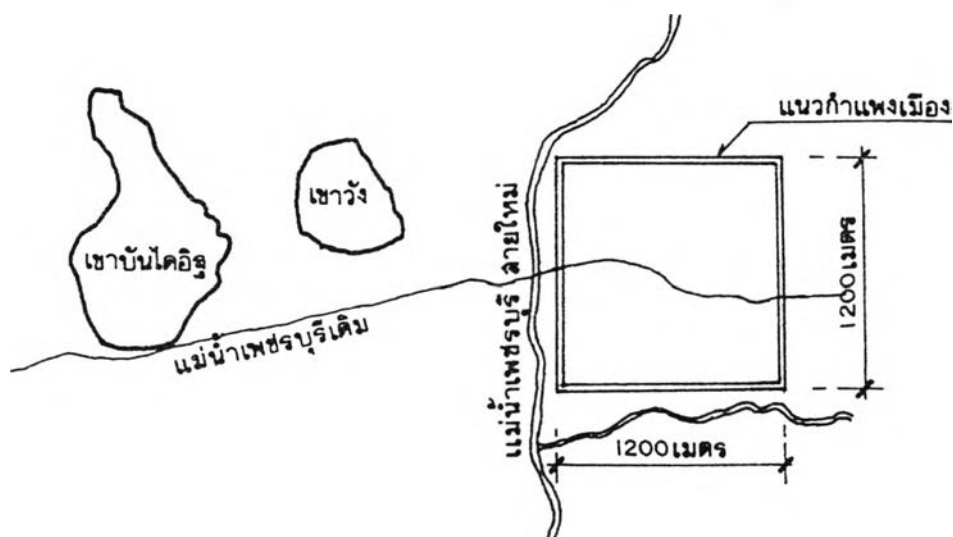
- ต่อมาแม่น้ำเพชรบุรีเปลี่ยนทางเดินใหม่ จึงมีการย้ายชุมชนไปทางทิศตะวันออกของเขาวัง บริเวณริมแม่น้ำ

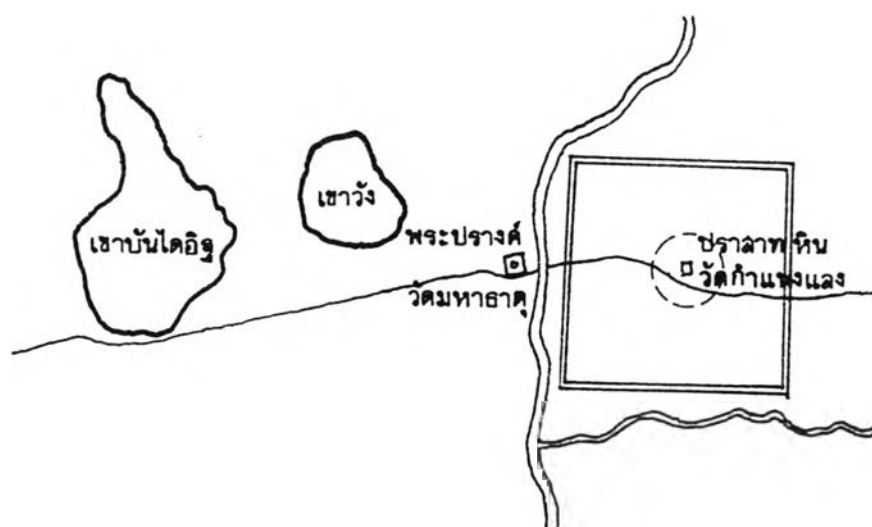
2. ยุคก่อตั้งเมืองสมัยทวาราวดี (พุทธศตวรรษที่ 18-19)

การตั้งถิ่นฐาน

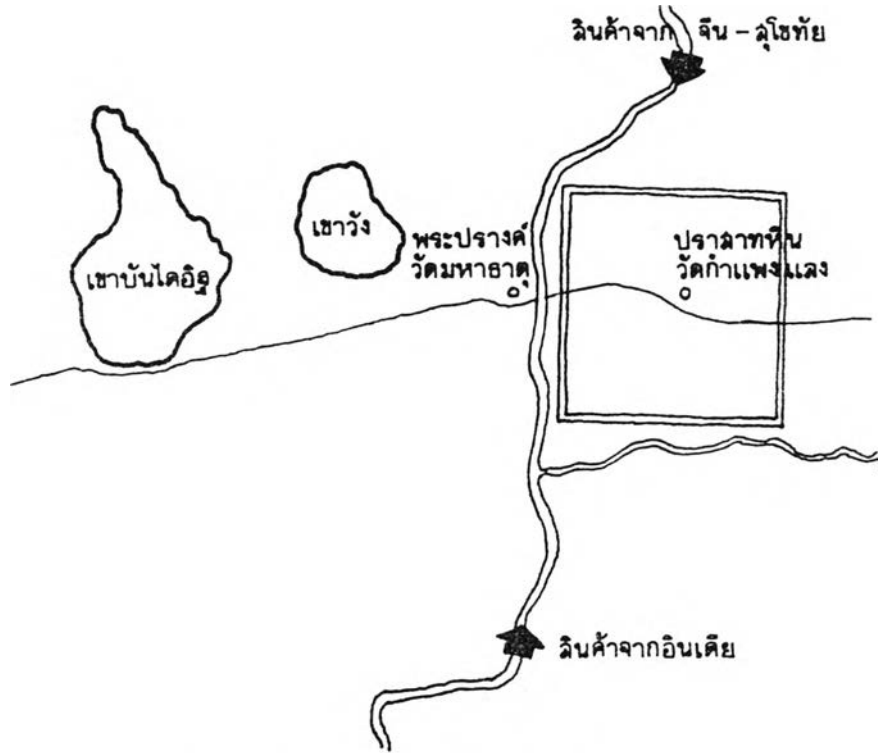
- ในพุทธศตวรรษที่ 18 เริ่มก่อตั้งชุมชนเมืองทางด้านตะวันออกของแม่น้ำเพชรบุรี มีกำแพงเมืองเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส ยาวด้านละ 1200 เมตร

- ก่อสร้างปราสาทหิน (วัดกำแพงแลง) บริเวณกลางใจเมือง และ พระปรางค์ (วัดมหาธาตุ) บริเวณริมแม่น้ำเพชรบุรีฝั่งตะวันตก

- ในพุทธศตวรรษที่ 19 เมืองเพชรบุรีเริ่มมีความสัมพันธ์ทางการค้ากับจีน-สุโขทัย และอินเดีย ราชอาณาจักรแม่น้ำเป็นเส้นทางคมนาคมขนส่ง

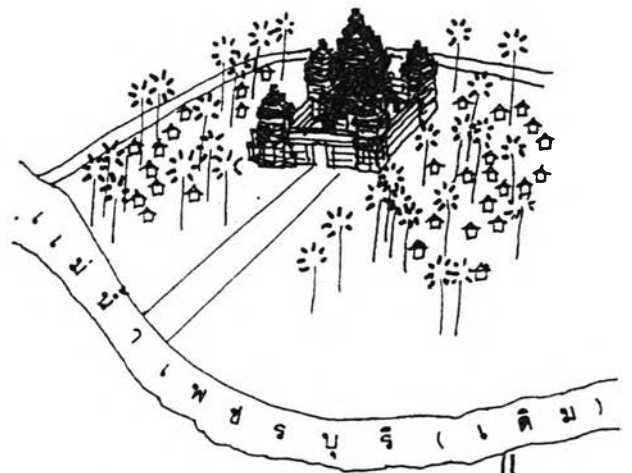
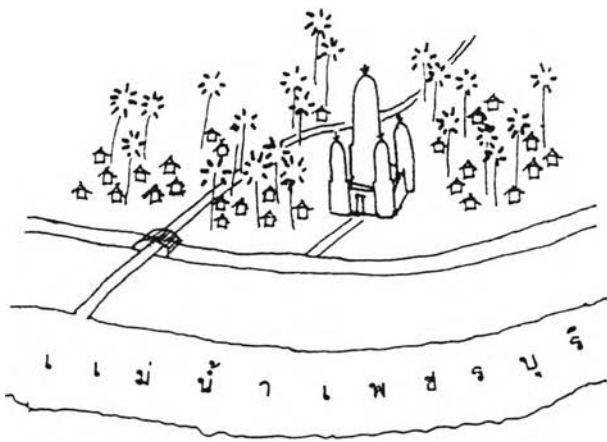

เมืองเพชรบุรีสมัยสุโขทัย

ชุมชนสมัยก่อนจะมีการตั้งถิ่นฐานอยู่ใกล้ศาสนสถานและแม่น้ำ

พระปรางค์วัดมหาธาตุ

ปราสาทหินวัดกำแพงแลง

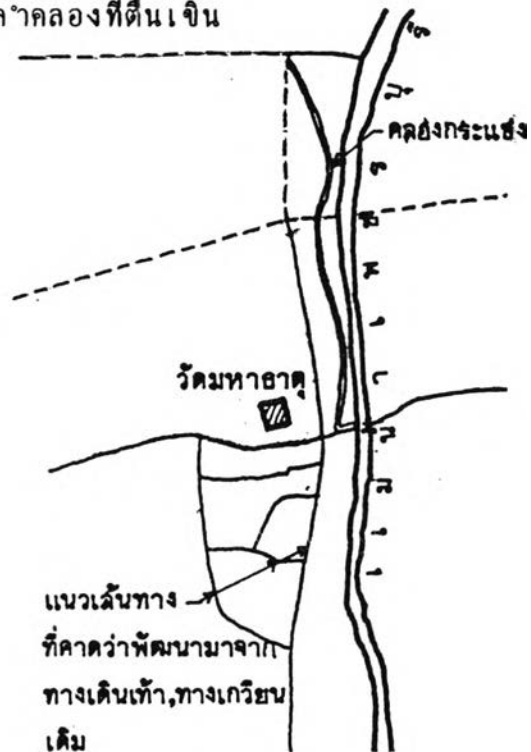

พระปรางค์วัดมหาธาตุ

ปราสาทหินวัดกำแพงแลง

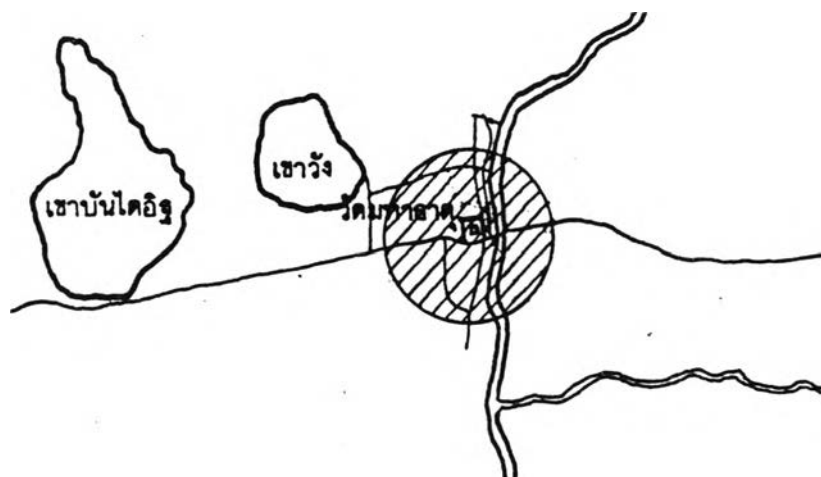
สภาพการเข้าถึง

- การคมนาคมใช้แม่น้ำลำคลองเป็นเส้นทางสายหลัก ในส่วนพื้นที่ด้านในจะเป็นทางเดินเท้าหรือทางเกวียน ที่มีรูปทรงคดเคี้ยวไปตามสภาพพื้นที่ เช่น ตามแนวคันนา หรือแนวแม่น้ำลำคลองที่ตื้นเขิน

การไร้ที่ดิน

- การไร้ที่ดินโดยทั่วไป มีการไร้ที่ดินประเภทพักอาศัยอยู่ใกล้วัด โดยมีการไร้ที่ดินประเภทพาณิชย์กรรมอยู่บริเวณริมถนนหน้าวัดมหาธาตุ

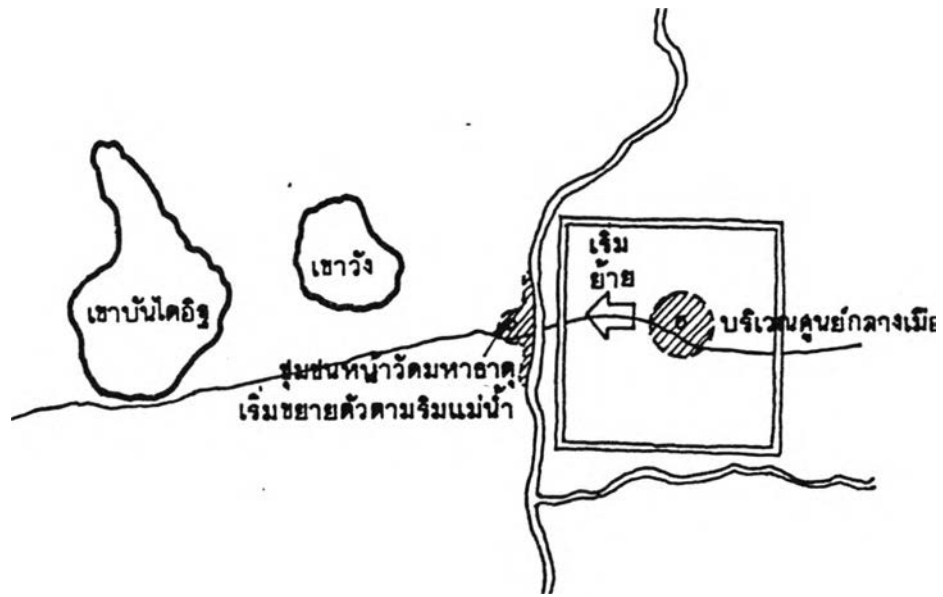

3. ยุคทองของเพชรบุรีสมัยอยุธยา (พุทธศตวรรษที่ 19-23)

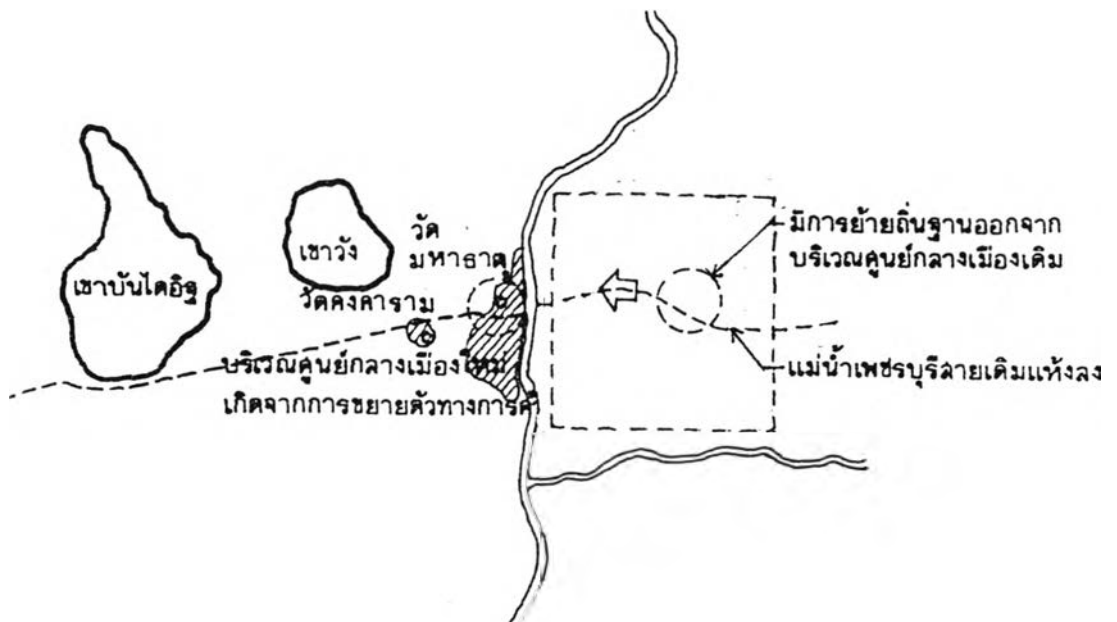
การตั้งถิ่นฐาน

- ในสมัยอยุธยาตอนต้น

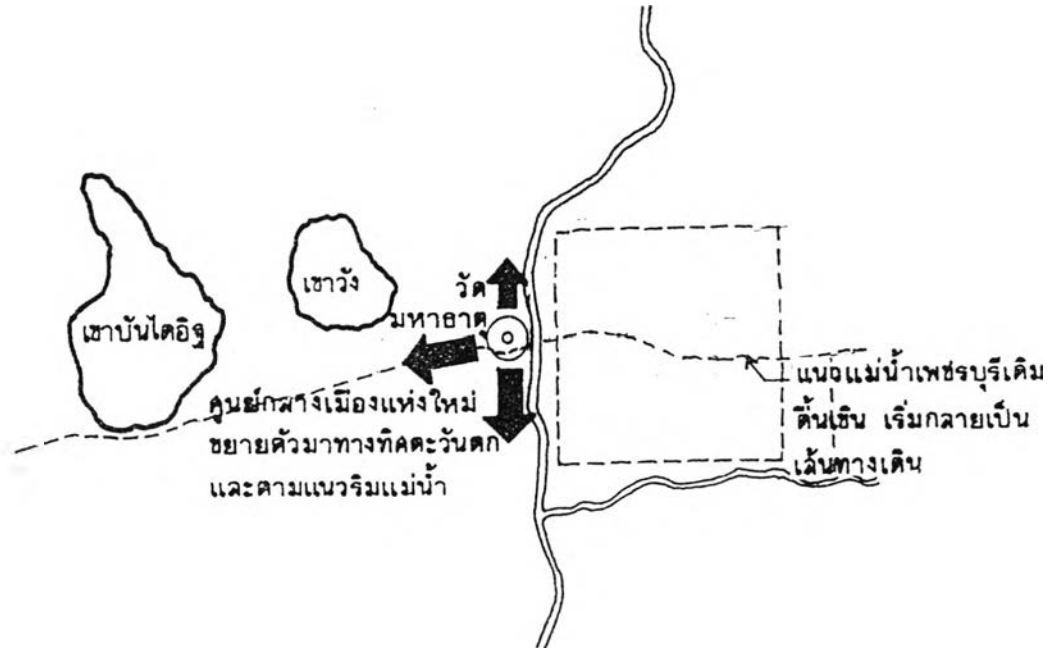
การสำรวจบริเวณริมแม่น้ำมีการขยายตัวมากขึ้น ศูนย์การเมืองเริ่มย้ายไปอยู่ทางด้านตะวันตกของแม่น้ำ บริเวณวัดมหาธาตุ

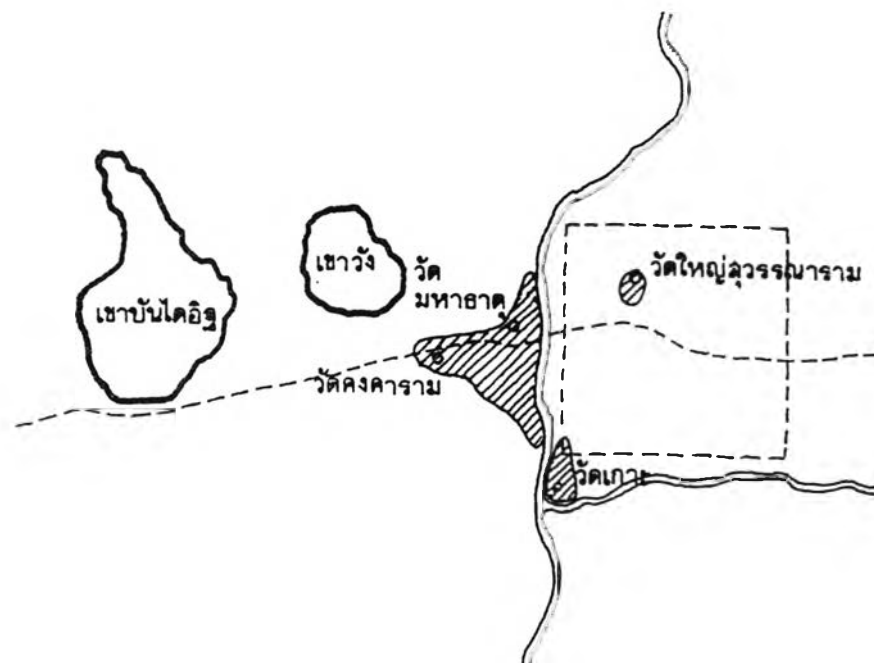
ศูนย์กลางเมืองแห่งใหม่บริเวณริมแม่น้ำขยายตัวมากขึ้นในขณะที่มีการย้ายถิ่นฐานออกจากศูนย์กลางเมืองเดิม เนื่องจากแม่น้ำเพชรบุรีสายเดิมแห้งลง

ต่อมามีการขยายตัวของเมืองไปทางทิศตะวันตก และตามแนวริมแม่น้ำ ทั้งด้านทิศเหนือและด้านทิศใต้

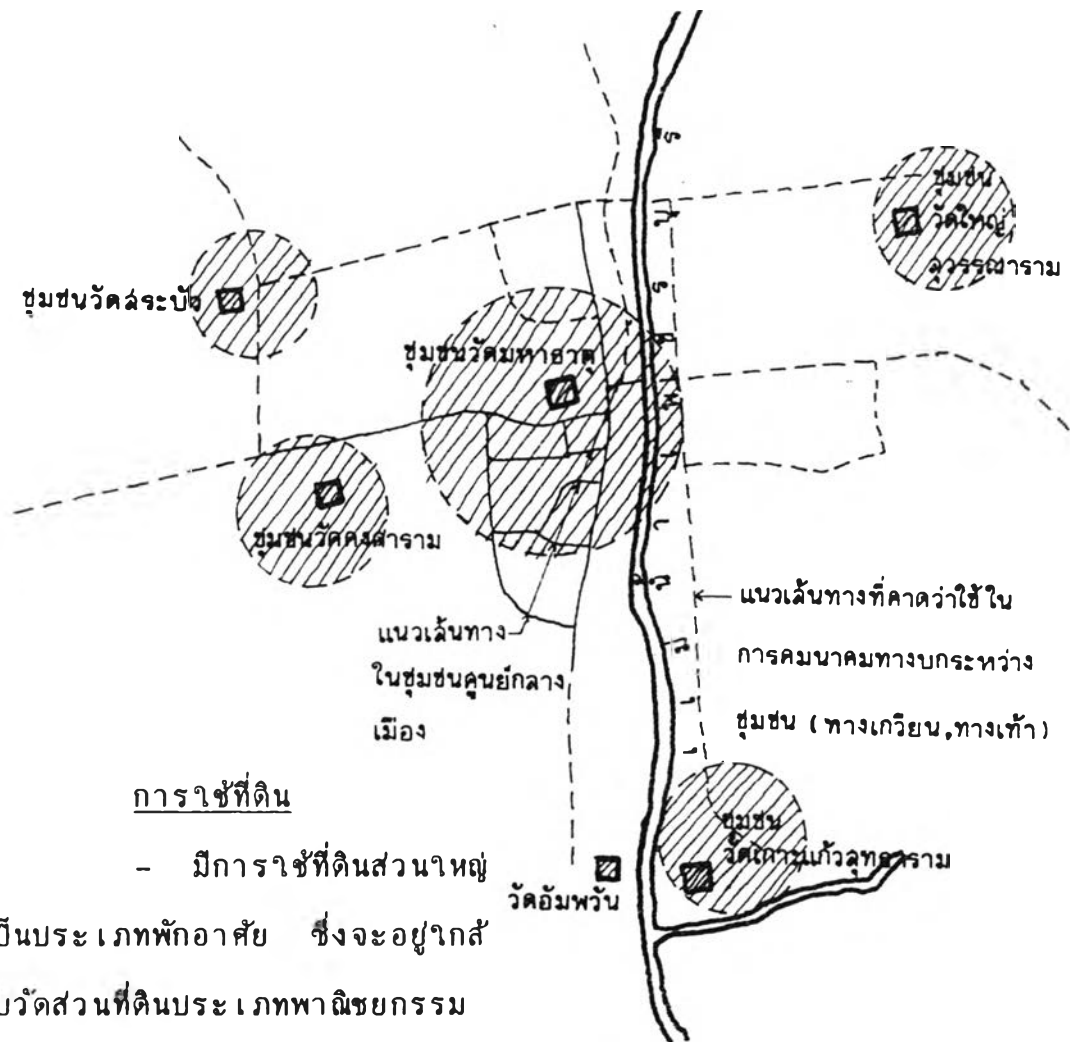

ชุมชนหนาแน่นอยู่ใกล้บริเวณวัดสำคัญ ๆ เช่น วัดมหาธาตุ วัดคงคาราม วัดใหญ่สุวรรณาราม และวัดเกาะแก้วสุทธาราม นอกจากนี้ยังมีการสร้างวัดขึ้นอีกเป็นจำนวนมาก

สภาพการเข้าถึง

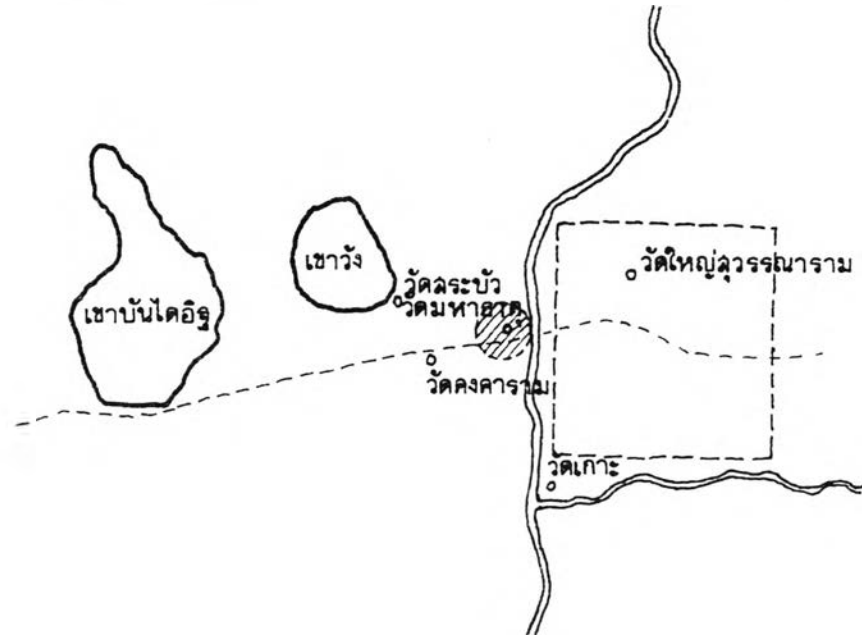
แม่น้ำเพชรบุรีสายเดิม กลายเป็นเส้นทางคมนาคมทางบกที่เชื่อมต่อระหว่างชุมชนวัดมหาธาตุกับชุมชนวัดคงคาราม และชุมชนวัดกำแพงแลง นอกจากนี้คาดว่ายังมีแนวเส้นทางเกวียนหรือทางเท้าเชื่อมต่อกับชุมชนอื่น ๆ เช่น ชุมชนวัดสระบัว ชุมชนวัดใหญ่สุวรรณาราม และชุมชนวัดเกาะแก้วสุทธาราม เป็นต้น

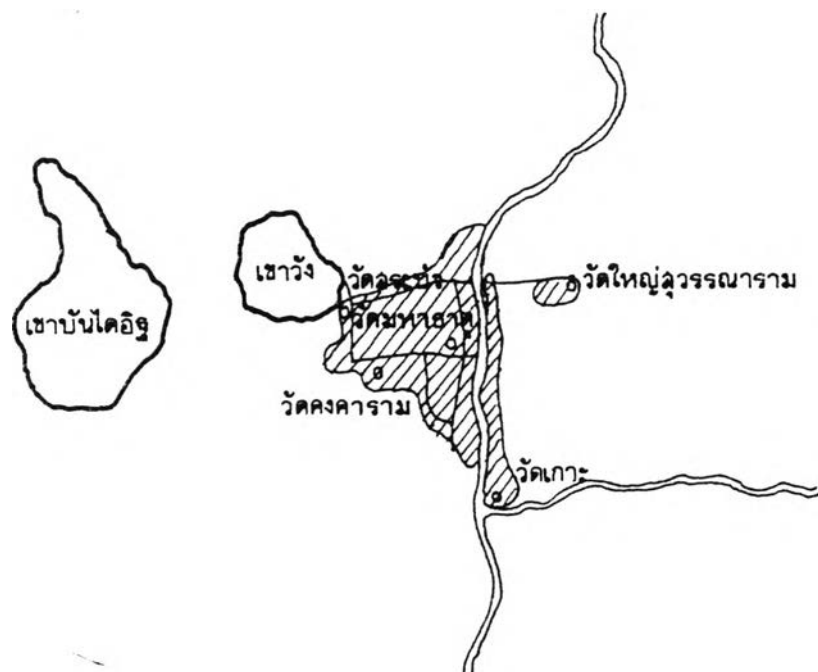
การเข้าถึงที่ดิน

- มีการใช้ที่ดินส่วนใหญ่เป็นประเภทพักอาศัย ซึ่งจะอยู่ใกล้กับวัดส่วนที่ดินประเภทพาณิชยกรรมจะอยู่ริมถนนและริมแม่น้ำในชุมชนขนาดใหญ่ เช่นชุมชนวัดมหาธาตุและชุมชนวัดเกาะแก้วสุทธาราม

4. ยุคฟื้นฟูเมืองสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (รัชกาลที่ 1-รัชกาลที่ 3)
การตั้งถิ่นฐาน -ยังคงมีศูนย์กลางเมืองอยู่บริเวณหน้าวัดมหาธาตุ

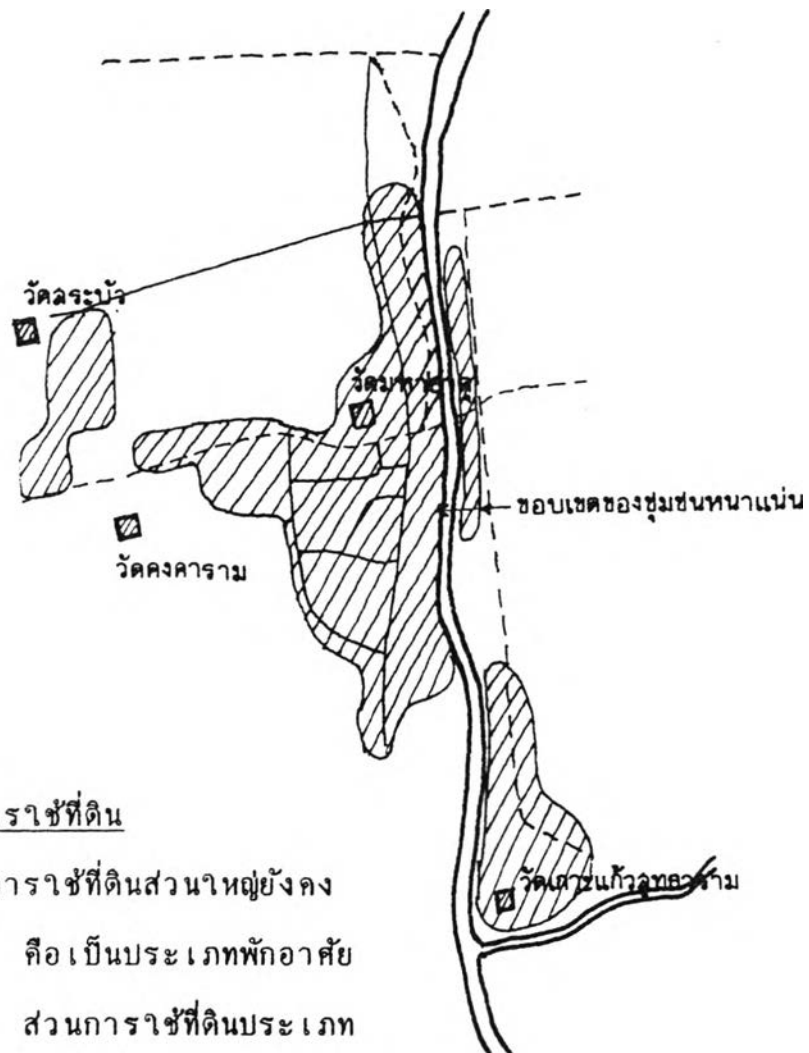

- ชุมชนหนาแน่นส่วนใหญ่จะเกาะกลุ่มกันบริเวณริมแม่น้ำ ส่วนบริเวณห่างจากแม่น้ำจะมีชุมชนวัดสระบัว เป็นแกนหลักไปจนถึง เชาวัง

สภาพการเข้าถึง

-การคมนาคมหลักยังคงเป็นการคมนาคมทางน้ำ ส่วนการคมนาคมทางบก เริ่มมีมากขึ้นในลักษณะของทางเดินเท้าและทางเกวียน

การไร่ที่ดิน

-การไร่ที่ดินส่วนใหญ่ยังคง

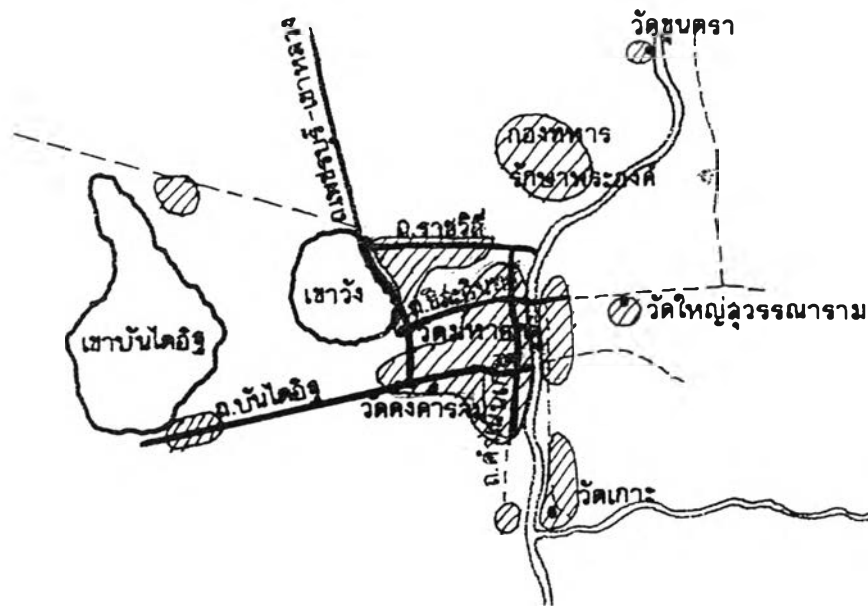
เหมือนสมัยอยุธยา คือเป็นประเภทพักอาศัย ซึ่งมักอยู่ใกล้กับวัด ส่วนการไร่ที่ดินประเภทพาณิชยกรรมยังคงอยู่บริเวณหน้าวัดพระมหาธาตุ และวัดเกาะแก้วสุทธาราม

5. ยุคปรับปรุงเมืองให้ทัดเทียมกับอารยประเทศ

สมัยรัชกาลที่ 4

การตั้งถิ่นฐาน

-ชุมชนหนาแน่นอยู่บริเวณริมถนนวัดมหาธาตุ ซึ่งเป็นเรือนแถวไม้ รวมทั้งมีการขยายตัวของชุมชนฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเพชรบุรี บริเวณถนนพงษ์สุริยา

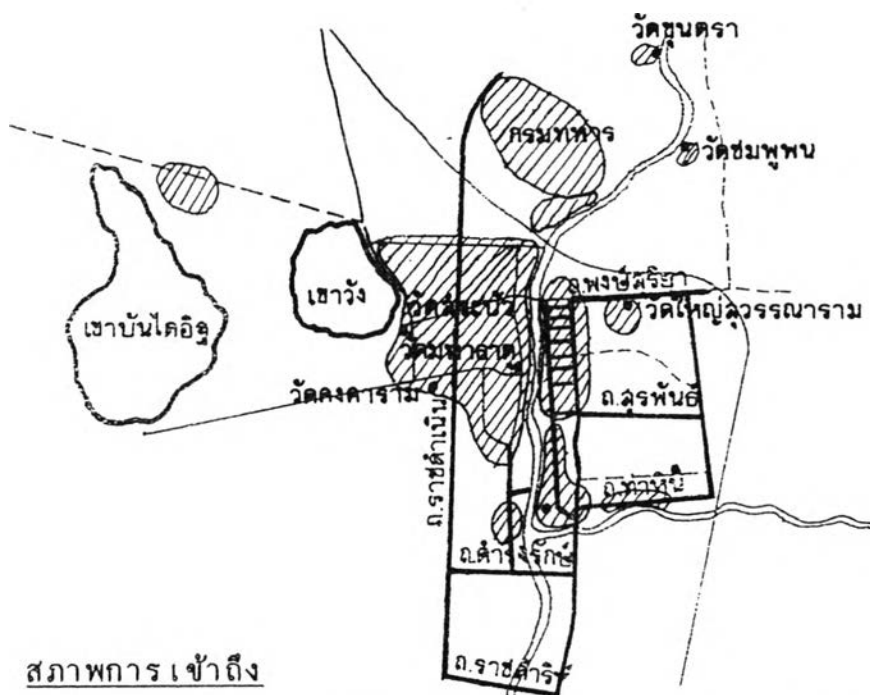
สภาพการเข้าถึง

-การตัดถนนและการก่อสร้างสะพานข้ามข้ามแม่น้ำเพชรบุรี เป็นการเปิดมิติใหม่ในการคมนาคมทางบกโดยเริ่มมีการก่อสร้างอาคารบริเวณริมถนนและฝั่งตะวันออกของแม่น้ำ

สมัยรัชกาลที่ 5

การตั้งถิ่นฐาน

-จากการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำเพชรบุรี ทำให้ชุมชนฝั่ง
ตะวันออกของแม่น้ำขยายตัวและเกิดตลาดบกแห่งใหม่บริเวณถนนพานิชเจริญ

สภาพการ เข้าถึง

-มีการตัดถนนขึ้นใหม่หลายสายทั้งทางด้านฝั่งตะวันตกและฝั่งตะวันออก
ของแม่น้ำทำให้ระบบถนนทั้งหมดเป็นโครงข่าย

สมัยรัชกาลที่ 6

การตั้งถิ่นฐาน

-มีการตั้งถิ่นฐานบริเวณชอยเสลาซง (ด้านตะวันออกของถนนราชดำเนิน) และชอยเจตน์จำลอง (ด้านตะวันตกของทางรถไฟทางตอนใต้ของเมือง)

สภาพการเข้าถึง

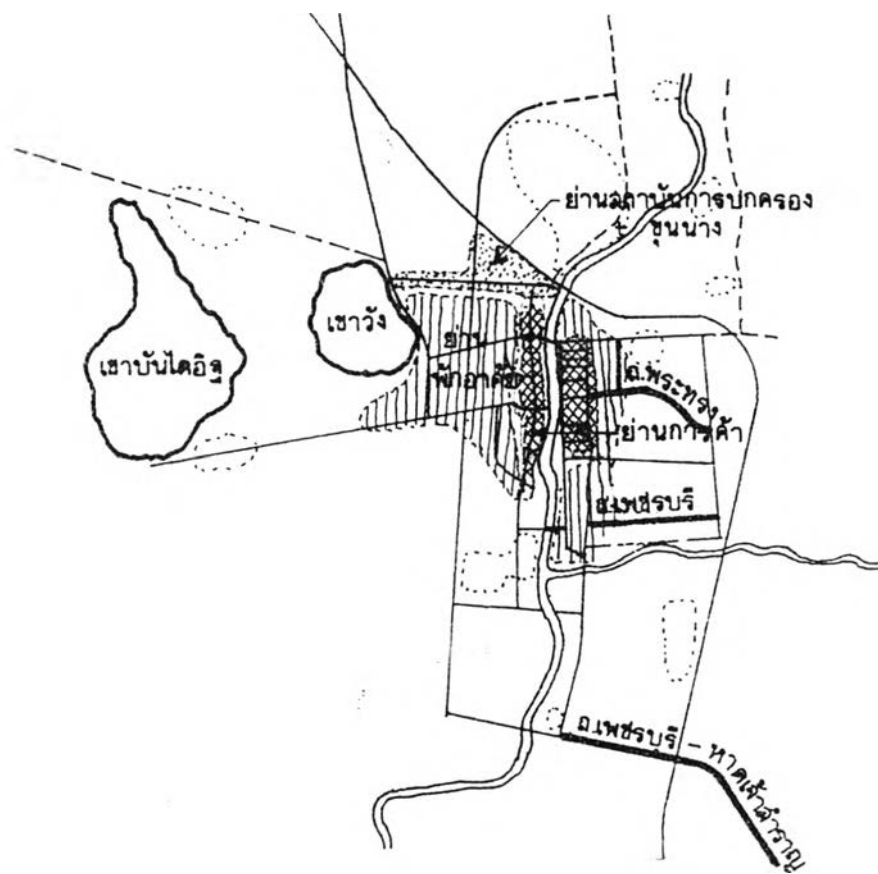
-มีการตัดถนนใหม่ทางด้านตะวันออกและด้านใต้ของเมืองคือถนนพระทรง ถนนเพชรบุรี และถนนเพชรบุรี-หาดเจ้าสำราญ

การราชที่ดิน

-การราชที่ดินในสมัยรัชกาลที่ 6 มีบางส่วนที่เพิ่มขึ้นจากในสมัยรัชกาลที่ 5 ดังนี้

1. ย่านศูนย์กลางทางเศรษฐกิจ มีการขยายตัวไปตามแนวถนนดำเนินเกษม ทางตอนเหนือจนจรดถนนราชวิถี และทางตอนใต้จนจรดถนนท่าสงฆ์

2. ย่านพักอาศัยหนาแน่น มีการขยายตัวไปทางทิศตะวันตกจนถึงวัดช่างน้อย ใกล้เคียงเขาวัง ส่วนย่านพักอาศัยเบาบางขยายตัวถึงวัดเขاب้นโตอิฐและทางด้านตะวันออกของถนนบริพัตรบริเวณซอยเจตน์จำลอง

สมัยรัชกาลที่ 7

การตั้งถิ่นฐาน

-มีการก่อสร้างบ้านพักข้าราชการ ทางตอนเหนือและตอนใต้ของเมือง ส่วนบ้านเรือนประชาชนขยายตัวมาถึงตอนใต้ของ เขาวังและเขabanไดอิฐ

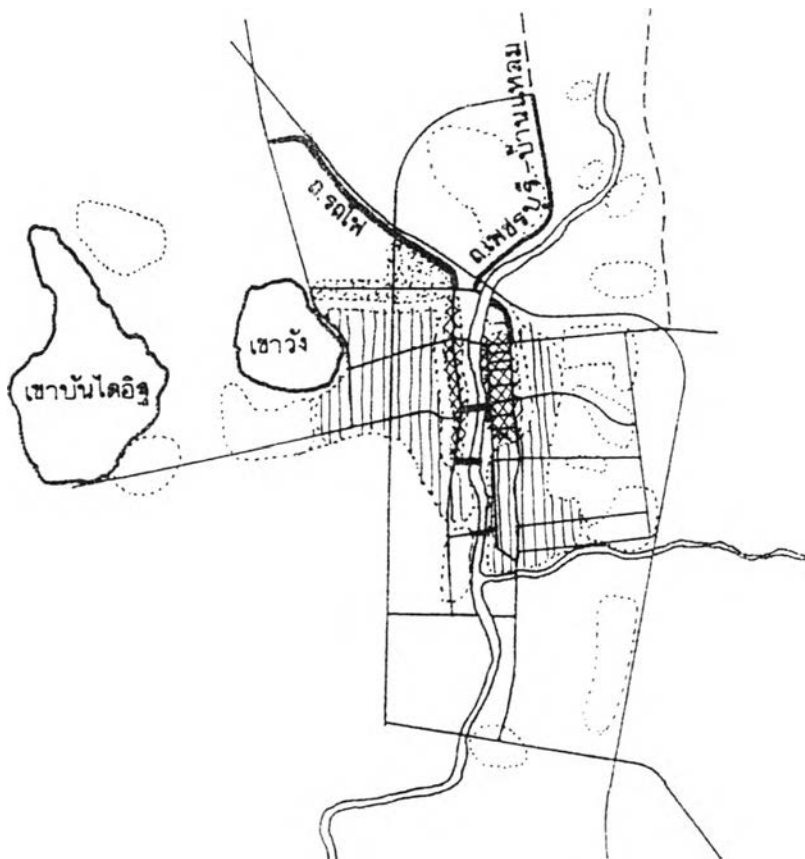

สภาพการเข้าถึง

-มีการก่อสร้างถนนรถไฟและถนนเพชรบุรี-บ้านแหลม (ฝั่งตะวันออก) ทางด้านเหนือของเมือง และสร้างสะพานข้ามแม่น้ำเพชรบุรีบริเวณหน้าวัดมหาธาตุ

การไร้ที่ดิน

-การไร้ที่ดินในสมัยรัชกาลที่ 7 มีส่วนเพิ่มเติมจากสมัยรัชกาลที่ 6 คือ มีการไร้ที่ดินประเภทพักอาศัยเบาบางเพิ่มขึ้น เช่น บ้านพักข้าราชการรถไฟและ บ้านพักนายทหารชั้นสัญญาบัตรใกล้ถนนรถไฟทางตอนเหนือ บ้านพักข้าราชการประจำ และข้าราชการตำรวจทางด้านตะวันตกติดถนนราชดำเนิน บ้านพักนายทหารชั้นประทวนทางตอนใต้ใกล้กับถนนราชดำริห์ นอกจากนี้ยังมีการขยายตัวของอาคารพักอาศัยของประชาชนทางด้านตะวันออก-ตะวันตกของเมืองและทางตอนใต้ใกล้กับถนนบริพัตร

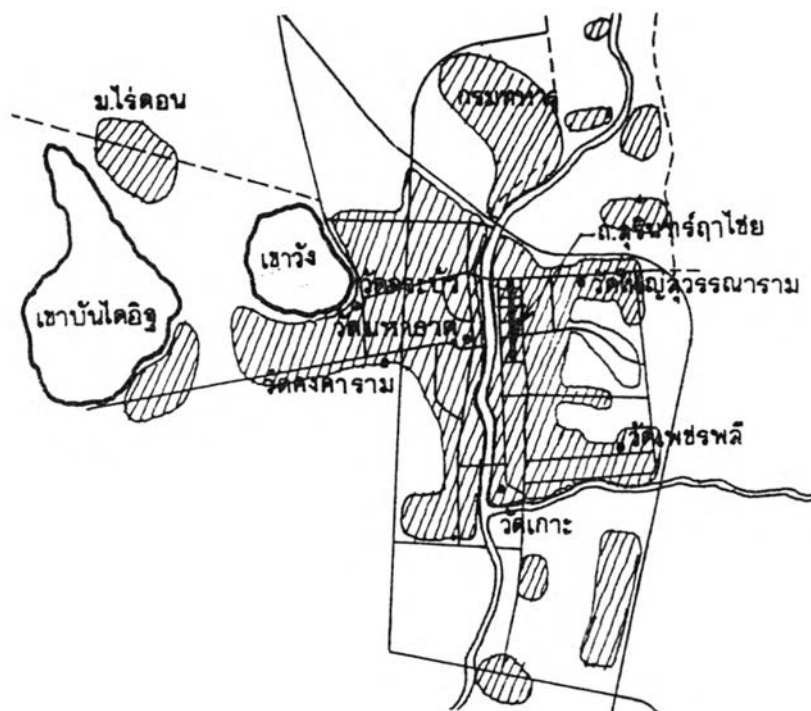

สมัยรัชกาลที่ 8

การตั้งถิ่นฐาน

-มีการตั้งถิ่นฐานเช่นเดียวกับในสมัยรัชกาลที่ 7 แต่มีความหนาแน่น

เพิ่มขึ้น

สภาพการเข้าถึง

-มีการปรับปรุงก่อสร้างถนนสุริยราชในแนวถนนที่ใต้เตรียมการไว้ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 7 ทำให้บริเวณนี้มีโครงข่ายถนนสมบูรณ์แบบ

การใช้ที่ดิน

-การใช้ที่ดินในสมัยรัชกาลที่ 8 มีการเปลี่ยนแปลงน้อยมาก เนื่องจากมีสงครามโลกครั้งที่ 2 ในปี พ.ศ. 2484-2488

